

Optrekken aan de ander

De rol van Nederlands nationalisme tijdens het bezoek van de Boerengeneraals in
1902

Marc Eversdijk
324504

14 augustus 2012

Erasmus Universiteit Rotterdam

Erasmus School of History, Culture and Communication

Optrekken aan de ander

De rol van Nederlands nationalisme tijdens het bezoek van de Boerengeneraals in
1902

Erasmus Universiteit Rotterdam
Erasmus School of History, Culture and Communication

Master-thesis History, Memory and National Identity

Naam: Marc Eversdijk
Studentnummer: 324504
E-mail: Marceversdijk@gmail.com
telefoon: 06-22680483

Thesisbegeleider: Robbert-Jan Adriaansen MA
Tweede lezer: Dr. Bregje van Eekelen

Datum: 14 augustus 2012

Inhoud

1. Inleiding	4
1.1 Bronnen	7
1.2 Concepten	9
1.2.1 Nationalisme	10
1.2.2 Stamverwantschap	14
1.3 Deelvragen	16
2. ‘The Glorious Trio’	18
2.1 De situatie	19
2.2 De Boerenorganisaties	24
2.3 De Boerengeneraals	28
2.3.1 The robber: Christiaan Rudolph de Wet (1854-1922)	29
2.3.2 The fighting man: Koos Herculaas De la Rey (1847-1914)	30
2.3.3 The gentleman: Louis Botha (1862-1919)	31
2.4 Conclusie	33
3. Juichen en herdenken	35
3.1 Agenda	35
3.2 Nederland	37
3.2.1 Rotterdam: de aankomst	39
3.2.2 Andere steden	44
3.2.3 Rotterdam: de terugkeer	46
3.2.4 Middelburg	47
3.3 De opbrengst	52
3.4 Conclusie	53
4. De ‘Nederlandse’ Boerengeneraals uit Afrika?	55
4.1 Vreugde versus verdriet	56
4.2 De zaak Evertsen	60
4.3 De pers	64
4.4 ‘Hollandsch bloed’ en ‘Hetzelfde vleesch’	69
4.5 Conclusie	72
5. Conclusie	74
6. Bronvermelding	77

1. Inleiding

‘Toen de slag was gevallen, toen in Zuid-Afrika macht weder boven het recht was gegaan en eene groote natie een kleine had vertrap; toen twee volken daar waren ondergegaan, toen hebben de Boeren-generaals Louis Botha, Christiaan de Wet en Johannes Hercules De la Rey, hun volk getrouw in voorspoed en in tegenspoed, in vrede en in strijd, na eerst tot het uiterste voor hun vrijheid en onafhankelijkheid te hebben gestreden, den bedelzak opgenomen om hulp te vragen voor de woestenij waarin hun bloeiend land is veranderd, en de armoede te lenigen, waaraan zoo velen van hun landgenooten thans ten prooi zijn.’¹

Bovenstaande passage zijn de eerste woorden uit een verslag van meer dan zestig pagina's over het bezoek van drie Boerengeneraals aan Middelburg in oktober 1902. Dit bezoek was een onderdeel van een reis door Nederland, wat weer een onderdeel was van een reis door Europa. De schrijver van het verslag was een voorstander van eigen staten voor de Boeren, afstammelingen van onder meer Nederlandse kolonisten in het zuiden van Afrika, en dat laat hij zien in zijn passage. Hij spreekt over het vertrappen van een natie en het recht dat verloor van macht. De uitspraak verwijst naar de Tweede Boerenoorlog (1899-1902), waarin de Boeren het opnamen tegen de Engelsen, en uiteindelijk verloren. De schrijver was niet de enige die openlijk zijn steun uitsprak voor de Boeren. In Nederland was een groot deel van de bevolking actief adept van de Boerenzaak. Toen de generaals vanaf augustus 1902 met de bedelzak door Nederland reisden was dus ook een menigte op de been om ze in verschillende steden van het land te verwelkomen. Mensen uit alle lagen van de samenleving kwamen bijeen om hun steun uit te spreken en om geld te doneren aan de generaals, zodat de twee voormalige Boerenrepublieken weer opgebouwd konden worden.

Het bezoek van de drie Boerengeneraals aan Nederland heeft onder Nederlandse historici nog op weinig aandacht kunnen rekenen. Na de Tweede Boerenoorlog lijkt er een gat te vallen in de aandacht voor de geschiedenis van relaties en contacten tussen de bevolking van de voormalige Boerenrepublieken en Nederland. Veel aandacht is uitgegaan naar de situatie tussen 1881 en 1899, tussen de twee oorlogen van de Boeren tegen de Engelsen.² Voor de periode na de Tweede Boerenoorlog wordt het echter stil. De aandacht van historici met betrekking tot de relaties tussen Nederland en de Boeren lijkt pas terug te keren op het moment dat er sprake is van een nieuwe Zuid-Afrikaanse staat. In de tussenliggende periode speelde het bezoek van de drie generaals aan

1 Onbekende auteur, *De Boerengeneraals in Zeeland. 30 september-2 oktober 1902* (Middelburg 1902) 3.

2 Zie onder meer: G.J. Schutte, *Nederland en de Afrikaners. Adhesie en Aversie* (Franeker 1986) en Maarten Kuitenbrouwer, *Nederland en de opkomst van het moderne imperialisme. Koloniën en buitenlandse politiek 1870-1902* (Amsterdam 1985).

Nederland zich af. Slechts enkele Zuid-Afrikaanse schrijvers hebben het onderwerp beschreven, maar uitsluitend vanuit het perspectief van de generaals. Verder wordt er in onderzoeken sporadisch naar verwezen, maar zelden aandacht aan besteed. Vincent Kuitenbrouwer zijn onderzoek naar de effecten van propaganda tijdens de Tweede Boerenoorlog in onder andere Nederland is hier een voorbeeld van. Pas sinds korte tijd wordt er meer onderzoek gedaan naar de situatie zoals die was ontstaan na de Tweede Boerenoorlog. Het doel van deze masterthesis is dan ook om het bezoek te onderzoeken, met Nederland, niet de Boeren, als onderzoeksobject.

Aan de hand van drie steden die als casestudies gebruikt worden, wordt een gedetailleerd beeld geschetst van het verloop van het bezoek van de generaals aan Nederland: Rotterdam, om een beeld te schetsen van het verloop in een grote stad en omdat het de aankomstplaats was van de generaals in Nederland. Rotterdam was de eerste kennismaking van het Nederlandse publiek met de generaals. Verder werd de stad ook meerdere malen bezocht. Middelburg, om een beeld te schetsen van het verloop van een bezoek aan een provinciestad. De generaals gingen naar alle uithoeken van het land en daarom is een provinciestad ook van belang in het onderzoek. Bovendien zorgen de vergelijkingen tussen de Boeren en de Zeeuwen met hun historie voor een goed onderzoeksobject. Evenzeer is er veel informatie te vinden over het bezoek aan de Zeeuwse hoofdstad. Ten slotte Amsterdam, omdat het de hoofdstad van Nederland is en omdat een partij die een belangrijke rol speelde voor het organiseren van het bezoek aan Nederland hier zetelde. Verder zullen er verschillende referenties zijn naar bezoeken van de generaals aan andere steden in Nederland. Er is niet gekozen voor een Katholieke stad als casus omdat het onderzoek is toegespitst op nationalisme, niet op verzuiling. Er wordt dan ook geen vergelijking gemaakt tussen steden. Het doel van het onderzoek is om te laten zien hoe het bezoek verliep in heel Nederland en wat de rol van Nederlands nationalisme was tijdens het bezoek. Om daarbij alle bezochte steden apart te bekijken is niet alleen tijdrovend, maar ook onnodig. Bovendien is het dan niet meer mogelijk om gedetailleerd in te gaan op een stad. Het doel is om aan de hand van drie gedetailleerde casussen een beeld te schetsen van de georganiseerde bezoeken van de Boerengeneraals aan Nederlandse steden. Bezoeken aan dorpen en steden waar geen officieel welkom en rondtocht waren georganiseerd worden buiten beschouwing gelaten.

Het onderzoek heeft de volgende onderzoeksvraag: *Wat was de rol van Nederlands nationalisme tijdens het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland na de Tweede Boerenoorlog in 1902?* Uit de bestaande literatuur over betrekkingen tussen Nederland en de voormalige Boerenrepublieken en het Boerenvolk kan opgemaakt worden dat historici over het algemeen zeggen dat Nederlands nationalisme en de Nederlandse interesse in de Boeren na de Tweede Boerenoorlog niet hand in hand gingen. Onderzoek van onder meer Bart de Graaff en

vooral Henk ten Velde is verantwoordelijk voor dit beeld.³ Zij schrijven dat nadat de Boeren de oorlog hadden verloren Nederland snel interesse verloor in de situatie in Afrika. De identiteitscrisis die Nederlanders hadden in de negentiende eeuw, na het mislukken van de samenvoeging met de Belgen en het snelle verlies van diplomatiek terrein ten opzichte van de Europese grootmachten zorgde voor een tanend zelfbeeld van de Nederlanders.⁴ In Nederland gingen de mensen weer positief kijken naar zichzelf onder invloed van het Boerenvolk, waar veel Nederlandse emigranten toe behoorden. Zij hadden eind negentiende eeuw al een oorlog gevochten en gewonnen tegen grootmacht Engeland en dus greep het Nederlandse volk ze aan als reddingsboei in moeilijke tijden.⁵ De bestaande literatuur claimt echter dat de Boeren na de Tweede Boerenoorlog niet langer met interesse werd gevolgd door de Nederlanders.⁶ Een verslagen volk zou niet langer voldoen als inspiratiebron voor het Nederlands nationalisme. Bovendien zou de relatie tussen Boeren en Nederlanders verder verslechteren door teleurstellende samenwerking op het gebied van cultuur en economie.⁷ De Graaff heeft in zijn conclusie van het werk *De mythe van de stamverwantschap. Nederland en de Afrikaners 1902-1930* vrijwel geen aandacht voor het beeld van de Boeren in Nederland vlak na de oorlog. Wel zegt hij het volgende:

‘De grote waarde die Nederland aan strikte naleving van en eerbied voor het volkenrecht hechtte bleef bestaan, maar de aandacht die in dit verband aan de Afrikaners werd besteed viel vanzelfsprekend weg met de afloop van de Boerenoorlog. De Boeren hadden hun staatkundige onafhankelijkheid immers opgegeven en waren Britse onderdanen geworden; van een volkenrechtelijke zaak der Afrikaners was nu dus geen sprake meer. Daarbij kwam dat Nederland de Afrikaners niet langer nodig had om de eigen zaak – het bestaansrecht van kleine staten – te stellen.’

8

Henk te Velde noemt het bezoek van de generaals aan Nederland ook niet, maar zegt wel het volgende:

‘De nederlaag van de Boeren bracht een grote teleurstelling. De kansen op Nederlandse expansie waren verkeken en ook bleken de Boeren niet opgewassen te zijn tegen het moderne Britse

3 B.J.H. De Graaff, *De mythe van de stamverwantschap. Nederland en de Afrikaners 1902-1930* (Amsterdam 1993) 9.

4 De Graaff, *De mythe van de stamverwantschap*, 9-15.

5 Schutte, *Nederland en de Afrikaners*, 16-17.

6 De Graaff, *De mythe van de stamverwantschap*, 301 en Henk Te Velde, *Gemeenschapszin en plichtsbeseft. Liberalisme en nationalisme in Nederland 1870-1918* (Den Haag 1992) 163.

7 De Graaff, *De mythe van de stamverwantschap*, 302.

8 Idem, 301

Imperium. Er restte de Nederlandse nationalisten weinig anders dan een *modus vivendi* te vinden in het kleine en moderne Nederland: men kon nog strijden voor de eigen taal en voor het internationaal recht en zich ondertussen verheugen over de expansie die Nederland tenminste op economisch vlak doormaakte.⁹

Latere historici als Vincent Kuitenbrouwer hebben pas zeer recent hun twijfels uitgesproken over het beeld dat de Boeren na de oorlog gelijk niet meer interessant waren voor de Nederlanders.¹⁰

De verwachting van de uitkomst van het onderzoek is dat de Boeren nog steeds een rol speelden in het Nederlands nationalisme na de Tweede Boerenoorlog. Deze verwachting is tot stand gekomen na het lezen van de bestaande literatuur. Er is een beeld ontstaan waarin het Nederlands nationalisme in een klap de Boeren achter zich heeft gelaten. Dit beeld betwijfel ik ten zeerste. Geschiedenis is vrijwel altijd een verhaal van processen en niet van plotselinge veranderingen, van evolutie, niet van revolutie. Het doel van het onderzoek is dus om het bestaande beeld te testen en waar nodig te verbeteren. Bovendien kan het onderzoek een bijdrage leveren aan het beeld dat bestaat van Nederlands nationalisme aan het begin van de twintigste eeuw. Daarbij wordt het bezoek van de generaals, dat in 1902 veel mensen op de been bracht en belangrijke gebeurtenis was voor Nederlanders in dat jaar, nu uitgebreid bekeken. Ditmaal met Nederland centraal. Dit was voorheen slechts voorbehouden aan de Boeren. In het onderzoek zal dan ook vooral aandacht zijn aan de gevolgen voor of uitingen van nationalisme tijdens het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland.

1.1 Bronnen

Voor het onderzoek is er gebruik gemaakt van primaire en secundaire bronnen. Voor het tweede hoofdstuk, waarin de context van het bezoek wordt uiteengezet, is er voornamelijk gebruik gemaakt van secundaire literatuur. De literatuur werd geschreven door zowel Nederlandse onderzoekers als Zuid-Afrikaanse onderzoekers. De schrijvers van de boeken zijn gespecialiseerd in de geschiedenis van nationalisme en Nederland of in de betrekkingen tussen Nederland en Zuid-Afrika in de afgelopen 150 jaar. Er is gekozen om vrijwel uitsluitend secundaire bronnen te gebruiken voor dit hoofdstuk omdat er sprake is van onderwerpen die reeds onderzocht zijn. Bovendien is het de context van het onderzoek en niet de hoofdmoot van het onderzoek zelf. De bronnen zijn te vinden in universiteitsbibliotheek van de Erasmus Universiteit Rotterdam en in de bibliotheek van het

⁹ Te Velde, *Gemeenschapszin en plichtsbefef*, 163.

¹⁰ Vincent Kuitenbrouwer, 'De geografie van de stamverwantschap. Op zoek naar Nederlandse plaatsen van herinnering in Zuid-Afrika', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 124:3 (2011) 335-336.

Suid-Afrika Instituut te Amsterdam, een instantie gespecialiseerd in de relaties en contacten tussen Zuid-Afrika en Nederland door de eeuwen heen.

Voor de beschrijving van het bezoek en het analyse gedeelte over Nederlands nationalisme is er voornamelijk gebruik gemaakt van primaire bronnen. Het belangrijkste medium waar informatie uitgehaald is zijn kranten uit 1902. Zowel de plaatselijke als de grote, landelijke kranten zijn over het algemeen zeer gedetailleerd met betrekking tot het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland. Omdat het onderzoek uitgediept is aan de hand van de casestudies Rotterdam, Amsterdam en Middelburg, is er vooral veel informatie gehaald uit de plaatselijke kranten. Via de online krantenbank van de bibliotheek Zeeland en microfiches van het Stadsarchief Rotterdam zijn de kranten te raadplegen. Voor Rotterdam en Middelburg steden zijn twee kranten gebruikt. Voor Rotterdam zijn dat *De Rotterdamsche Courant* en *De Maasbode*. Voor Middelburg zijn dat *De Middelburgsche Courant* en *De Zeeuw*. Door twee kranten te bekijken worden eventuele stiltes in de ene krant opgevuld door de andere krant, zodat een zo compleet mogelijk beeld ontstaat. Juist deze kranten zijn gekozen omdat ze een gedetailleerd beeld bieden van het bezoek omdat zij gespecialiseerd waren in de regio. Het waren overwegend gematigde kranten. *De Middelburgsche Courant* was gematigd liberaal, *De Zeeuw* en *De Rotterdamsche Courant* gematigd protestants. *De Maasbode* was Katholiek. De zuil benadrukken werd echter met betrekking tot de verslaggeving rondom de Boerengeneraals grotendeels achterwege gelaten. Voor Amsterdam zijn voornamelijk archiefstukken gebruikt van het Generale Boerenhulpfonds en het NZAV (Nederlands – Zuid-Afrikaanse Vereniging) uit Amsterdam.

Naast de kranten is ook een apart verslag over het bezoek aan Middelburg gebruikt. Dit verslag is gebaseerd op het uitgebreide stuk dat in de *Middelburgsche Courant* is verschenen, maar is aangevuld met informatie die niet in de krant is verschenen. Bovendien zijn er voor de casus van Rotterdam nog stukken bekeken van de gemeente en de Hervormde Kerk om hun rol te onderzoeken. Verder herbergt het eerdergenoemde Suid-Afrika Instituut ook het archief van de NZAV. Zoals uit het onderzoek zal blijken had deze vereniging een belangrijke rol tijdens het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland. In het archief van de vereniging is dan ook veel informatie terug te vinden over het bezoek achter de schermen. Verder wordt er nog gebruik gemaakt van een artikel dat uitkwam tijdens het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland en het bezoek aangrijpt om onderwerp te verbreden. Dit artikel verscheen in het literair tijdschrift *De Gids* ten tijde van het bezoek en laat zien hoe mensen met een Nederlandse achtergrond ook buiten Europa de Boeren steunden door het doneren van geld. Daarnaast is er gebruik gemaakt van fotomateriaal. Tijdens het bezoek van de generaals werden er foto's genomen die nu via de website van het Stadsarchief Rotterdam te bekijken zijn. Zo is het onderzoek niet alleen afhankelijk van

ooggetuige verslagen, maar kunnen de taferelen ook daadwerkelijk bekeken worden. Ten slotte zal de memoires worden geanalyseerd van een van de bezoekende generaals: Christiaan de Wet. Niet omdat hij schreef over het bezoek, maar omdat de reden voor het bezoek aan het kleine Nederland duidelijker wordt.

Er is gekozen voor een kwalitatieve methode van onderzoek. Een onderzoek naar de mate waarin het bezoek of de Boerenoorlog zelf in het nieuws was zou een beeld kunnen geven van de interesse in het onderwerp, maar dan is er nog niet duidelijk wat er eigenlijk in de berichten stond, hoe het nieuws werd benaderd en waarom er over bericht werd. Door het bezoek van de Boerengeneraals zelf te onderzoeken op een kwalitatieve manier wordt de reden en het verloop van het bezoek duidelijker dan door middel van een kwantitatief onderzoek. Bovendien zou de aanwezigheid van het Nederlandse nationalisme tijdens het bezoek van de generaals veel minder duidelijk gedestilleerd kunnen worden via een kwantitatief onderzoek.

1.2 Concepten

Binnen dit onderzoek is nationalisme het duidelijkste concept. Het vrijwel onvoorwaardelijk steunen van de natiestaat is in Nederland misschien nooit zo prominent geweest als in omliggende landen, het speelde wel degelijk een rol in de twintigste eeuw. Nederlanders waren zich er echter ook van bewust dat zij in de internationale politiek er minder toe deden dan zij zelf zouden willen. Daarom werd er met trots gekeken naar de geschiedenis en naar de overzeese invloed die Nederland nog wel had: de koloniën.¹¹ De ontwikkelingen in het zuiden van Afrika vanaf de jaren tachtig in de negentiende eeuw zorgden ervoor dat het Nederlands nationalisme ook hierin doordrong. De Boeren leken nog het meest op de 'Oer-Nederlanders', zoals de Nederlanders waren in de zeventiende eeuw, toen de Republiek nog een rol van betekenis speelde.¹² Het verhuizen naar 'donker Afrika' liet de voortrekkersrol zien zoals de Nederlanders die hadden gehad toen ze in de zeventiende eeuw rond de wereld reisden. Bovendien waren de Boeren calvinistisch, en het beeld was dat ze veel kerkgezinder waren dan de Nederlanders zelf. Inwoners van Nederlanders zagen in de Boeren 'neven' die de pioniersgeest van vroeger nog wel uitdroegen. Ook buiten het Nederlandse koninkrijk konden nog Nederlanders gevonden worden. In de beeldvorming een kleine, maar waardevolle natie met zusters en broeders over heel de wereld. In het geval van het onderzoeksonderwerp is nationalisme niet alleen top-down proces, maar ook een bottom-up proces. De samenleving zelf riep op tot actie om te laten zien dat de Nederlandse natie leefde. Verder was

11 Te Velde, *Gemeenschapszin en plichtsbefef*, 163-164.

12 G.J. Schutte, *Nederland en de Afrikaners*, 16-17.

er in dit geval geen sprake van uitsluiting, iets waar een verbeelde samenleving al snel naar grijpt, maar juist van toevoeging.¹³

Hier komt het tweede concept: 'stamverwantschap', om de hoek kijken. Het idee gold dat de Boeren onderdeel waren van dezelfde 'stam' als de Nederlanders en daarom gesteund moesten worden. Binnen het nationalisme spelen het begrip van 'Groot-Nederland' (of 'Nieuw Holland', zoals het ook bekend stond), het begrip 'verzuiling' en ook het concept 'lieux de mémoire' van Pierre Nora een belangrijke rol voor het onderzoek. 'Verzuiling' omdat ook nationalisme verzuild was en 'lieux de mémoire' omdat er tijdens het bezoek aan Nederland wellicht bepaalde plaatsen zijn bezocht of beelden zijn geschetst die een binding hadden met Zuid-Afrika¹⁴. De belangrijkste auteurs met betrekking tot het concept nationalisme die gebruikt zullen worden zijn: Benedict Anderson, Ernest Gellner, Henk te Velde en H.L. Wesseling.¹⁵ Omdat stamverwantschap een concept is dat specifiek gericht is op het onderwerp van betrekkingen tussen Boeren en Nederlanders zal er gebruikt gemaakt worden van het algemenere concept collectieve identiteit. Auteurs van belang zijn in dit geval Frijhoff, Grever en Zerubavel. De invulling van het begrip stamverwantschap tijdens het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland in 1902 zal tijdens de resultaten van het onderzoek gepresenteerd worden.

1.2.1 Nationalisme

Het concept nationalisme is veelgebruikt in onderzoeken, kent vele verschillende dimensies en kan op verschillende manieren voorkomen. Een regering van een land kan nationalisme nastreven als actief staatsbeleid. Hierbij is sprake van een top-down proces, waarbij een centrale overheid door middel van bijvoorbeeld onderwijs en taal een homogene groep mensen probeert te creëren die bij een bepaald land passen. Er wordt een idee geschetst van een inwoner van de natie. Dat wil zeggen dat een inwoner van de natie aan bepaalde eigenschappen voldoet. Ernest Gellner heeft in zijn werk veel nadruk gelegd op het top-down proces bij nationalisme. In zijn artikel genaamd 'Nationalism' schrijft hij dan ook het volgende:

'Nationalism is essentially the transfer of the focus of man's identity to a culture which is mediated by literacy and an extensive, formal educational system. It is not the mother tongue that matters, but the language of the l'école maternele. It is precisely when kinship and paternity come to matter less

13 Te Velde, *Gemeenschapszin en Plichtsbeseef*, 76.

14 Maarten Kuitenbrouwer, *Nederland en de opkomst van het moderne imperialisme*, 134-136 en H.L. Wesseling, *Plaatsen van herinnering. Een historisch succesverhaal* (Amsterdam 2005)19.

15 Benedict Anderson, *Imagined Communities* (New York and London 2006), Ernest Gellner, 'Nationalism', *Theory and Society* 10:6 (1981), 753-776, H.L. Wesseling, *Plaatsen van herinnering* en Henk Te Velde, *Gemeenschapszin en plichtsbeseef*.

as sources of one's identity, that the idiom of nationalism misleadingly comes to make a fuss of them.'¹⁶

De verschuiving van het belang van de individuele identiteit naar die van een overkoepelende cultuur binnen nationalisme is belangrijk in zowel het top-down proces als het bottom-up proces.

Het bottom-up proces van nationalisme houdt in dat de drang naar het vormen of uiten van de natie vanuit het publiek komt en niet vanuit een overheid. Het volk van een land verbeeldt zelf de eenheid en homogeniteit van de mensen binnen de staat. Volgens Benedict Anderson is dit de basis van het nationalisme en zijn alle samenlevingen groter dan de directe leefomgeving of zelfs oog-in-oog contact verbeeld.¹⁷ Anderson beschrijft zijn 'Imagined community' als een samenleving waarin mensen verbonden zijn met elkaar op basis van factoren die behoren tot de verbeelding. Overeenkomsten tussen mensen worden gepromoveerd tot een verbinding tussen mensen.¹⁸ Er zijn een aantal factoren die cruciaal zijn voor het ontwikkelen van een verbeelde samenleving. Het verdwijnen van een dynastie-systeem, de opkomst van kapitalisme en de verspreiding van de drukkunst, zodat dezelfde taal verspreid kan worden door de hele staat. Om uiteindelijk door te groeien naar een natie komt er een idee van exclusiviteit op. Iemand kan alleen in de natie passen als deze of gene aan het geschetste plaatje voldoet. Bovendien moet de natie soeverein zijn. Ten slotte moet er sprake zijn van een samenleving, die 'geleefd en gevoeld' wordt.¹⁹ In het geval van Gellner en Anderson gaat het begrip nationalisme over het ontstaan van een natie. Echter, wanneer er al een natie is kan nationalisme zich ook uiten. Omdat mensen willen aantonen dat ze bij een natie horen, maar ook als sociale of politieke beweging namens de natie. Bijvoorbeeld wanneer de soevereiniteit van een natie in het geding is. De inwoners van een natie kunnen zich dan roeren om hun eenheid en vastberadenheid te tonen. In dit geval is het een uiting van nationalisme.²⁰

Ontstaan en uiten van nationalisme, top-down of bottom-up kunnen voortkomen uit verschillende hoeken. Voor dit onderzoek zal er rekening gehouden worden met cultureel nationalisme. Nationalisme dat als basis heeft dat verschillende mensen overeenkomsten hebben in cultuur en daarom een natie bestaansrecht geven. Taal, religie, herdenken en feesten worden door de hele natie gedaan en het liefst op dezelfde manier. Anthony D. Smith geeft de volgende definitie van natie:

16 Gellner, 'Nationalism', 757.

17 Anderson, *Imagined Communities*, 7.

18 Yael Tamir, 'The enigma of nationalism. *Imagined Communities* by Benedict Anderson; *Nationalism: Five Roads to Modernity* by Liah Greenfeld; *National Identity* by Anthony D. Smith', *World Politics* 47 (1995), 421-422.

19 Anderson, *Imagined Communities*, 7 en Anthony D. Smith, *Nationalism: theory, ideology, history* (Cambridge 2001) 11.

20 Smith, *Nationalism*, 5.

‘A named human community residing in a perceived homeland, and having common myths and a shared history, a distinct public culture, and common laws and customs for all members.’²¹

Hier geeft hij echter wel bij aan dat zijn definitie van natie en daarbij het gevoel van nationalisme niet altijd aan alle voorwaarden zal voldoen. Bovendien zegt Smith dat het mogelijk is dat groepen buiten de natie waar solidariteit op basis van overeenkomsten in cultuur voor is gebruikt kunnen worden om het gevoel van nationalisme over te brengen.²²

Nationalisme zelf valt in verschillende factoren uit te leggen. Bijvoorbeeld cultureel nationalisme, etnisch nationalisme of politiek nationalisme. Cultureel nationalisme is gebaseerd op de culturele achtergrond van de groep. Overeenkomsten in taal en religie zorgen voor eenheid in de groep, maar ook de overtuiging van het bestaansrecht en de soevereiniteit van de groep. Het streven naar een eigen natie komt voort uit het verlangen om de eigen cultuur te laten floreren. Cultureel nationalisme grijpt terug naar het verleden en gebruikt geschiedenis om een gemeenschap te verantwoorden. Traditie en taal zijn belangrijker dan bijvoorbeeld ras of dezelfde voorouders, zoals het geval is bij etnisch nationalisme.²³ Het volk gebruikt dan ook de prestaties van de mensen met dezelfde cultuur om zich aan op te trekken, niet per se van de mensen binnen dezelfde staat. Politiek nationalisme daarentegen richt zich veel meer op de vorming van een eensgezinde gemeenschap binnen de staatsgrenzen. Het wordt gebruikt om controle over de staat te krijgen en om die controle te behouden. De vorming van een identiteit is niet van belang, want de staat zelf staat centraal.²⁴ Anthony Smith legt in het werk *Nationalism: theory, ideology, history* uit dat cultureel nationalisme los staat van politiek nationalisme, maar het een het ander vaak wel opvolgt. Mocht de eerste vorm mislukken, dan komt vaak de andere vorm op.²⁵

Nationalisme kent dus verschillende vormen, maar de kern is dat er sprake is van verbinding en gelijkenissen. In Nederland bracht dit problemen met zich mee. Hier moest namelijk rekening gehouden worden met de steeds dieper wordende verzuiling. Ook was de verzuiling steeds meer in de politiek aanwezig. Het kwam op halverwege de negentiende eeuw en bepaalde de politiek en het dagelijks leven. Er waren verschillende zuilen (Protestants, Katholiek, enzovoorts) die invloed uitoefenden op de inwoners van Nederland en het beeld dat Nederlanders van zichzelf en andere inwoners van het land hadden. Om het land bestuurbaar te houden moest er overlegd worden tussen

21 Smith, *Nationalism*, 13

22 Idem, 14.

23 Idem, 80-81.

24 Idem, 79.

25 Idem, 81.

de zuilen.²⁶ Te Velde laat zien dat liberalen op een andere manier de combinatie van Boeren en nationalisme beleefden dan bijvoorbeeld Antirevolutionairen. Met betrekking tot de Tweede Boerenoorlog wilden de liberalen de Boerenrepublieken steunen, maar kwamen met zichzelf in de knoop omdat hun vizier op Engeland was gericht. Dat was nu eenmaal hét voorbeeld van liberalisme en liberalen in Nederland. Antirevolutionairen hadden dit beeld helemaal niet en dus konden zij makkelijk steun van de Boeren kiezen.²⁷ Verzuiling is dan ook een reden achter het feit dat het Nederlands nationalisme nooit zo sterk is geworden als bijvoorbeeld in Frankrijk en Duitsland. In die landen kon er een eenheidsgevoel gekweekt worden, zo sterk dat het mensen er toe bewoog zich in een wereldoorlog te storten, met vrijwel geen twijfel over de noodzaak van die oorlog. In Nederland zorgde de verzuiling er voor dat de verschillen tussen de inwoners benadrukt bleven. Desondanks waren er ook in Nederland momenten waarop de eensgezindheid van de Nederlanders sterker was dan de verzuiling, bijvoorbeeld tijdens de Tweede Boerenoorlog.

Pierre Nora voor zijn onderzoek een begrip opgesteld dat voor het analyseren van uitingen van nationalisme van belang is. Hij zag een ontwikkeling in de negentiende eeuw waarin de directe omgeving van mensen minder belangrijk werd. Door het nationalisme werden grotere gebieden belangrijk. Niet langer was alleen de directe omgeving belangrijk, maar de hele natie. De omgeving als herinnering werd ingewisseld voor een plaats van herinnering: van 'milieux des mémoire' naar 'lieux des mémoire'.²⁸ Nora kwam tot de conclusie dat de een herinnering gebonden kan worden aan bepaalde voorwerpen en plaatsen. Dit kunnen fysieke voorwerpen of plaatsen zijn, maar ook feesten en personen. Een 'lieu de mémoire' kan bovendien persoonlijk of juist collectief zijn.²⁹ Het doel van 'lieux de mémoire' is aan de hand van herinneringen een beeld van de geschiedenis schetsen. Een uiting van nationalisme kan kracht bijgezet worden door naar een plaats of gebeurtenis te verwijzen of een verhaal te vertellen bij een voorwerp. Aangezien elke groep een eigen herinnering heeft hebben 'lieux de mémoire' voor iedere groep een eigen betekenis.³⁰ Zo kan bijvoorbeeld een praalgraf van een admiraal een herinnering uitbeelden met betrekking tot de krijgsgeschiedenis van een land. In Nederland is er ook dergelijk onderzoek gedaan naar 'lieux de mémoire'. Het inleidende boekje dat bij het Nederlandse onderzoek hoort is geschreven door H.L. Wesseling en noemt herinneringspleinen en straten met betrekking tot de Boerenoorlog.³¹ Ook Vincent Kuitenbrouwer heeft onderzoek gedaan naar 'lieux de mémoire' en de Boerenoorlog.

26 Zie: C. H. Blom, *Verzuiling in Nederland 1850-1925* (Amsterdam 1981).

27 Te Velde, *Gemeenschapszin en plichtsbef*, 67-71.

28 Pierre Nora, 'Between memory and history: Les milieux de mémoire', *Representations* 26 (1989) 7.

29 Wesseling, *Plaatsen van herinnering*, 8-12.

30 Nora, 'Between memory and history', 9 en 23.

31 Wesseling, *Plaatsen van herinnering*, 18-19.

Echter, hij deed dit in Zuid-Afrika, niet in Nederland.³² Hieruit blijkt dat ‘lieux de mémoire’ terug te vinden zijn in de relatie tussen Nederland en de Boeren. Kuitenbrouwer verwijst bijvoorbeeld naar herdenkingsbeelden voor de Nederlandse vrijwilligers die vochten in de Tweede Boerenoorlog. ‘Lieux de mémoires’ speelden, zoals zal blijken, ook een rol tijdens het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland eind 1902.

1.2.2 Stamverwantschap

Het tweede concept is ‘stamverwantschap’. In tegenstelling tot het concept nationalisme is het begrip ‘stamverwantschap’ is het geen analytisch concept. Het is een concept dat gebruikt werd in de negentiende eeuw en tijdens het bezoek van de Boeren aan Nederland in 1902. Aan de hand van het concept zal echter wel de rol van nationalisme worden geanalyseerd. Dit concept slaat een brug met het grotere, algemene concept van collectieve identiteit. Het Nederlands nationalisme dat oplaaide met betrekking tot de Boerenrepublieken was namelijk gebaseerd op het idee van stamverwantschap. Dit concept kwam op in de tweede helft van de negentiende eeuw, nadat er in Nederland weer interesse kwam in de Nederlanders die geëmigreerd waren uit Europa naar het zuiden van Afrika.³³ Zij hielden bepaalde culturele overeenkomsten met de Nederlanders. Er werd bedacht dat zij wel van dezelfde stam moesten zijn, waarvan beide volken verschillende takken waren. Stamverwantschap is dus een vorm van collectieve identiteit, iets waar de Nederlanders en Boeren in 1902 zich ook in konden vinden.³⁴ Bovendien was er onder beide volken sprake van een anti-Engelse sfeer in de negentiende eeuw. Dit versterkte het wij tegen zij gevoel.³⁵

‘Stamverwantschap’ is zoals reeds gezegd een vorm van collectieve identiteit. Het begrip werd gebruikt om aan te tonen dat Boeren en Nederlanders uit een overkoepelende stam kwamen. Als ware het een stam was met verschillende takken, elke tak een volk. Dit werd in de politiek gebruikt om de Nederlandse interesse in de Boeren te verantwoorden. Omdat stamverwantschap te specifiek is wordt het grotere gebied van collectieve identiteit gebruikt. Met collectieve identiteit wordt bedoeld dat een groep mensen zichzelf en elkaar ten minste deels dezelfde achtergrond toerekenen. Er is sprake van een constructie van een identiteit waarin een groep mensen zich herkent. Belangrijk om te benadrukken is het feit dat een collectieve identiteit niet op feiten gebaseerd is, maar op gevoel en geloof.

Identiteiten worden geconstrueerd. Niet alleen door een persoon zelf, maar ook door de personen om deze of gene heen, geschiedenis en hoe daar mee omgegaan wordt. Historische cultuur

32 Kuitenbrouwer, ‘De geografie van de stamverwantschap’, 335.

33 Kuitenbrouwer, *Nederland en de opkomst van het moderne imperialisme*, 118-119 en 173.

34 Schutte, *Nederland en de Afrikaners*, 24-28.

35 De Graaff, *De mythe van de stamverwantschap*, 6.

is dus van belang om het stamverwantschap als collectieve identiteit te verklaren. Historische cultuur is de manier waarop een samenleving omgaat met geschiedenis. Maria Grever geeft de volgende definitie:

‘(...)the whole complex of narratives and infrastructures that give meaning to the past: the scholarly and popular production, distribution and reception of historical narratives and representations, expressed in documents, buildings, statues, traditions, education, symbols and commemoration rituals, organized by communities, schools, national governments and other institutions.’³⁶

De centrale vraag binnen historische cultuur is wat de relatie in het heden van de mensen in een samenleving met het verleden is. Dat wat mensen vroeger meekregen van geschiedenis op school of via de kerk bepaalde op de lange termijn tot welke collectieve identiteit ze zich later rekenden.³⁷ Sterker nog, mensen willen een bepaalde collectieve identiteit hebben, uit angst voor een sociaal isolement. Grever laat zien dat mensen zich op hun nationale geschiedenis beroepen voor het vormen van een identiteit.³⁸ Dit speelde voor stamverwantschap dus een belangrijke rol: Het kijken naar de huidige Boeren om een beeld van een Nederlandse stam te creëren.

Het idee van stamverwantschap impliceerde een collectieve identiteit, maar dat wil niet zeggen dat beide volken zich als volledig gelijk zagen. Er waren dus ook andere factoren die de Boeren van de Nederlanders scheidden. Willem Frijhoff zei tijdens zijn afscheid als hoogleraar in de geschiedenis van de Nieuwe Tijd aan de Vrije Universiteit Amsterdam dat een persoon per contextsituatie een andere deelidentiteit kan aannemen. Het delen van de deelidentiteit zorgt voor het ontstaan van culturele cohesie. Dit kan leiden tot een collectieve identiteit. Frijhoff zelf geeft als voorbeeld een nationale identiteit, maar geeft hier een belangrijke kanttekening bij. Er is geen sprake van één nationale identiteit, omdat er veel verschillen zijn tussen mensen onderling die zichzelf wel tot dezelfde collectieve identiteit rekenen.³⁹ Binnen het nationalisme van het begin van de twintigste eeuw, waarin ook stamverwantschap een rol speelde, was er echter geen ruimte voor verschillen welke dan ook genegeerd werden, wat ook een optie is volgens Frijhoff.⁴⁰

Stamverwantschap werd in 1902 gebruikt omdat er gezegd werd dat het Boerenvolk van dezelfde stam afkomstig was als de Nederlanders. Door te kijken naar de overeenkomsten tussen

36 Maria Grever, 'Historical consciousness and the twofold character of time', in *Syllabus master History of Society FHKW 2009* (Rotterdam 2009) 7.

37 Maria Grever, 'The gender of patrimonial pride. Changes in historical culture and the revitalization of national canons in the West', in Saskia Wieringa ed. *Traveling heritages. New perspectives on collecting, preserving and sharing women's history* (Amsterdam 2008) 289-290.

38 Grever, gender of patrimonial pride, 291.

39 Willem Frijhoff, *Dynamisch erfgoed* (Amsterdam 2007) 45 en 49-53.

40 Frijhoff, *Dynamisch erfgoed*, 48-49.

beide volken en te benadrukken dat de huidige Boeren afstammen van Nederlandse emigranten werd geconcludeerd dat er een verbinding was. Mensen zagen dus een continuïteit. Eviatar Zerubavel gebruikt om dit soort fenomenen te verklaren het concept 'mnemonic bridging'. Zerubavel bedoelt met dit concept het in gedachten verbinden van anders losse punten in tijd om een schijnbaar historisch geheel.⁴¹ Losse gebeurtenissen worden zo met elkaar verbonden. Dit past bij het beeld dat Grever schetst, waarbij mensen voor het vormen van een identiteit naar de geschiedenis grijpen. Dit gebeurt persoonlijk, maar ook per cultuur. Hierdoor kan het dus dat twee verschillende volken een brug slaan in de eigen geschiedenis om erachter te komen dat ze 'stamverwant' zijn.⁴² Een belangrijk onderdeel van 'mnemonic bridging' is de nadruk die gelegd wordt op fysieke relikwieën. Men wordt herinnerd aan de geschiedenis door bijvoorbeeld monumenten, maar ook door de verhalen die verteld worden bij plaatsen waar eventueel een voorouder heeft rondgelopen. Pierre Nora's 'lieux de mémoire' is hier zichtbaar.

1.3 Deelvragen

Aan de hand van de bovenstaande bronnen en concepten zal de onderzoeksvraag worden behandeld. Om de onderzoeksvraag te beantwoorden zijn er drie deelvragen geformuleerd die verdeeld zijn over drie hoofdstukken. In het tweede hoofdstuk zal de vraag beantwoord worden waarom de Boerengeneraals naar Europa afreisden. Hierbij wordt de context van het bezoek uitgelegd. De Boerengeneraals geïntroduceerd en de situatie rondom de Boerenoorlogen worden uitgelegd.

In het derde hoofdstuk zal de vraag beantwoord worden in hoe verre er sprake was van enscenering van stamverwantschap tijdens het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland. Er zal een analyse gemaakt worden van de plaatsen waar de generaals werden ontvangen en hoe ze werden ontvangen. De verwachting is dat er door verschillende instanties geprobeerd is om de stamverwantschap te ensceneren. Dit omdat de generaals en de Boeren populair waren in Nederland. Een sterke associatie als stamverwantschap kon voor het Nederlands nationalisme van groot belang zijn. Wellicht hadden politici en particulieren een hand in het benadrukken van het idee van stamverwantschap tijdens het bezoek van de generaals aan Nederland.

Ten slotte is er het vierde hoofdstuk waarin het bezoek wordt geanalyseerd aan de hand van het bottom-up proces, waarin het derde hoofdstuk juist geanalyseerd werd aan de hand van het top-down proces. In het vierde hoofdstuk zal de vraag waarom ook na het verlies van de Tweede Boerenoorlog de historische verbintenis tussen Nederland en de Boeren onverminderd relevant werd geacht worden beantwoord aan de hand van een analyse van de wijzen waarop deze

41 Eviatar Zerubavel, *Time Maps. Collective memory and the social shape of the past* (Chicago en London 2003) 40.

42 Zerubavel, *Time Maps*, 40-41 en 43.

historische verbintenis verbeeld werd. In het derde hoofdstuk zal er gekeken worden naar de officiële instanties en de rol die zij speelden tijdens het bezoek, in het vierde hoofdstuk zal er gekeken worden naar de verdere factoren. Zo zal duidelijk worden of het enthousiasme tijdens het bezoek van de Boeren aan Nederland voortkwam uit een bottom-up proces of een top-down proces. De analyse van het bezoek zelf en daarna de beantwoording op de vraag waarom er nog steeds een historische verbintenis verbeeld werd die van belang werd geacht zorgen er voor dat de vraag beantwoord kan worden wat de rol was van Nederlands nationalisme tijdens het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland. Er is dan immers een beeld voor handen van het verloop van het bezoek en de inhoud van het bezoek via zowel de processen van bovenaf als onderop. Dit alles wordt voorafgegaan door het tweede hoofdstuk, de introductie tot het onderwerp.

2. 'The Glorious Trio'⁴³

'The robber', 'the fighting man' en 'the gentleman' (de rover, vechter en heer) typeerden volgens de Engelse officieren in 1902 respectievelijk Christiaan de Wet, Koos De la Rey en Louis Botha: de drie boerengeneraals die ook wel bekend stonden als 'The Glorious Trio'.⁴⁴ Dit waren ook de generaals die, nadat het Verdrag van Vereeniging getekend was, naar Europa vertrokken. Het Verdrag van Vereeniging werd op 31 mei 1902 getekend en zorgde er voor dat de Tweede Boerenoorlog tot een einde kwam en de Boerenrepublieken onder Britse bestuur vielen. In het verdrag stonden een aantal eisen die opvallen. De Boeren hadden als eis gesteld dat alleen de blanke bevolking in Transvaal en Oranjevrijstaat stemrecht kreeg. Dit zou de toekomst van Zuid-Afrika op lange termijn bepalen.

Als de twee voormalige Boerenrepublieken zich goed zouden ontwikkelen in de ogen van de Britten zou er zo snel mogelijk zelfbestuur toegepast worden in Zuid-Afrika. De Nederlandse taal zou gewaarborgd blijven in het nieuwe Zuid-Afrika, want de Engelsen lieten toe dat het een officiële taal bleef.⁴⁵ Deze drie onderdelen van het verdrag zijn niet het belangrijkste voor de beantwoording van de vraag waarom de Boerengeneraals naar Nederland afreisden. Om de Boeren te compenseren voor de verliezen die ze hadden geleden tijdens de oorlog werd er via het verdrag geregeld dat er drie miljoen Engelse ponden richting de Boerenschatkist ging. Ten slotte werd er overeengekomen dat alleen rebellen uit de Kaapkolonie berecht zouden worden. Dit hield in dat de Boerenguerrillastrijders en hun bevelhebbers niet terecht zouden staan voor wat zij hadden gedaan in de oorlog.⁴⁶ Jacobus Herculaas De la Rey, Christiaan Rudolf de Wet en Louis Botha, drie Boerengeneraals uit de Tweede Boerenoorlog, bleven dus op vrije voet. Dit verklaart waarom de drie generaals überhaupt de kans kregen om naar Europa af te reizen. Hun primaire doel was om de drie miljoen pond die de twee voormalig Boerenrepublieken hadden gekregen van de Britten aan te vullen met geld uit andere Europese landen.

In Nederland werden de onderhandelingen die vooraf gingen aan het Verdrag van Vereeniging met argusogen gevolgd. Niet door de regering, die had vanuit een realistisch perspectief niets te winnen bij een Boerenoverwinning en kon niet ingaan tegen de wensen van de Britten. Nederland was afhankelijk van de Britten omdat zij de Nederlandse koloniën, handel en zelfstandigheid waarborgden.⁴⁷ De Nederlandse bevolking daarentegen was vervuld van

43 Johannes Meintjes, *General Louis Botha: A Biography* (Cassell en London 1970) 111.

44 Ibidem.

45 Christiaan de Wet, *De strijd tusschen Boer en Brit* (Pretoria en Amsterdam 1902) 374-375.

46 Ibidem.

47 Henk te Velde, *Gemeenschapszin en Plichtsbesef*, 165.

‘Boerenliefde’ en kozen maar wat graag de kant van de ‘stamverwanten’. Aan het begin van de oorlog waren er zelfs mensen juichend de straat opgegaan bij berichten over gevechtshandelingen die positief afgesloten werden door de Boeren.⁴⁸ Het Verdrag van Vereeniging was dan ook een teleurstelling voor het Nederlandse publiek. De kleine kans dat de stamverwante Boeren de oorlog nog zouden winnen was nu definitief vervlogen. De handtekeningen van onder meer interim-president Schalk Burger van Transvaal en Christiaan de Wet van Oranjevrijstaat maakten voorgoed een einde aan deze droom. Desondanks verdween de connectie tussen Zuid-Afrika en Nederland allerm minst. Bovendien was de Nederlandse bevolking de worsteling van de Boeren nog niet vergeten na de oorlog. Tijdens het bezoek aan Nederland van de drie generaals werden de verliezers van de oorlog dan ook goed ontvangen.

Dankzij het Verdrag van Vereeniging was het mogelijk dat De la Rey, de Wet en Botha naar Europa afreisden. Waarom juist zij naar Europa kwamen is nog net zo min duidelijk geworden als de reden achter het belangrijke aandeel van het kleine Nederland in deze reis. In dit hoofdstuk worden de hoofdrolspelers van het bezoek geïntroduceerd. Tevens wordt de reden voor Nederland als bezocht land bekeken.

2.1 De situatie

Emigratie uit Europa leidde er toe dat de bevolking van sommige niet-Europese landen explosief kon groeien. De Verenigde Staten van Amerika is het meest bekende voorbeeld, maar niet het enige voorbeeld. Ook het zuiden van Afrika zag een stroom van Europeanen binnentrekken.⁴⁹ Mensen die op zoek waren naar betere leefomstandigheden en grotere kansen dan ze tot dan toe hadden gekregen in onder andere Nederland. Een deel van de migranten die naar het zuiden van Afrika trokken waren het niet eens met de regelingen van de Engelsen die de kustgebieden beheersten. Daarop besloten zij verder het binnenland van Afrika in te trekken om daar niet alleen meer ruimte te vinden, maar ook minder regels te ondervinden. Deze migranten kregen de naam Voortrekkers en bestonden uit nieuwe migranten en nakomelingen van migranten uit Duitsland, Frankrijk en ook Nederland.⁵⁰ In de binnenlanden stichtten zij nieuwe staten: De Oranjevrijstaat(1854), deels voortkomend uit de kleinere republiek Transoranje en de Zuid-Afrikaansche Republiek (1852), bekender onder de naam Transvaal. Een derde staatje, Natal, werd snel geannexeerd door de Britten en blijft verder buiten beschouwing. De Voortrekkers stonden ook wel bekend als Boeren en zo zouden zij voortaan door het leven gaan. Omdat het hier over relatief recente migratie ging was er

48 Vincent Kuitenbrouwer, *A war of words. Dutch Pro-Boer propaganda and the South African War 1899-1902* (Amsterdam 2010) 130.

49 Meintjes, *General Louis Botha*, 1.

50 Ibidem.

in Nederland nog redelijk veel aandacht voor de migranten. Tevens waren de Nederlandse taal en religie belangrijk in de nieuwe staten.⁵¹ Echter, de Nederlandse interesse voor de jonge republieken verdween naarmate de tijd vorderde. De uit Nederland geëmigreerde mensen gingen hun eigen leven leiden en werden steeds meer Boer, terwijl in Nederland de mensen gewoon doorleefden en niet bleven hangen in het contact zoeken met voormalig landgenoten. De staten en volken gingen elk hun weg.

In deze situatie kwam echter redelijk snel verandering. Waar in de jaren zestig van de negentiende eeuw het contact tussen Nederland en de Boerenrepublieken leek dood te bloeden leefde dit naarmate de jaren zeventig vorderden steeds meer op. Hierin waren twee factoren van belang. Een van deze factoren speelde zich af in Nederland, de andere speelde zich af in de Boerenrepublieken. De uitkomst had een minder duaal karakter. Vooral in Nederland ontstond er een situatie waarin de interesse in de Boeren weer oplaaide. Ook onder de Boeren was er aandacht voor Nederland en de Nederlanders, echter het was niet zo dat mensen massaal de straat op gingen voor betogingen. Hier was in Nederland, zo zou blijken, wel interesse voor.

De eerste factor die zorgde voor een opleving in de aandacht voor de Boeren vanuit Nederland was de politiek. In Nederland was er een politieke situatie ontstaan die snakte naar een doorbraak. Aan de ene kant zuchtte Nederland onder de eerste tekenen van de zwaar verzuilde samenleving die Nederland zou worden. Protestanten, katholieken en liberalen, ze konden niet of nauwelijks met elkaar door een deur en dat deed mensen concluderen dat Nederland 'afgeleefd' was.⁵² Het beeld was dat de eens zo trotse en sterke Republiek was uiteengevallen en verworpen in een koninkrijk waarin verschillende zuilen niet met elkaar wilden praten. Tevens waren de Nederlanders zoals de Republiek die had voortgebracht nergens meer te bekennen in Nederland. Hoe anders was dit bij de Boeren. Zij hadden nog wel het geloof zoals de voorvaders van de Nederlanders dat hadden in de tijd van de Republiek. Zij waren eenvoudig, maar sterk en hadden de pioniersgeest zoals die in de zeventiende eeuw nog rondwaarde in de zeven provinciën. Het geloof op de voorgrond en de kracht om een eigen staat te scheppen en die te beschermen, dat hadden de Boeren en dat misten de Nederlanders in het 'afgeleefde' Nederland.⁵³ Nederlanders behoorden meer als de Boeren te zijn.

Aan de andere kant heerste de gedachte dat Nederland voor haar onafhankelijkheid en haar koloniën afhankelijk was van de Britten. Zolang het bij de Engelse belangen paste zou Nederland een vrije natie zijn en Indië behouden, maar wanneer dit niet langer het geval zou zijn, vreesden

51 Irving Hexham, 'Dutch Calvinism and the development of Afrikaner nationalism', in *African Affairs* 79:315 (1980) 197-198.

52 Maarten Kuitenbrouwer, *Nederland en de opkomst van het moderne imperialisme*, 118-119 en 173.

53 Schutte, *Nederland en de Afrikaners*, 16-17.

Nederlandse politici en intellectuelen voor het voortbestaan van Nederland in Europa. Als de Britten niet langer gebaat waren met een status quo op het Europese vasteland zou Nederland vast en zeker opgeslokt worden door Duitsland of Frankrijk, was de gedachte. Een kleine groep Nederlanders, voornamelijk hogeropgeleiden, wilde hier alvast op anticiperen. Het Nederlands volk zou bij de ondergang van Nederland naar de koloniën kunnen vertrekken, en naar de Boerenrepublieken. De Boeren stamden immers af van Nederlanders was de beredenering. Nederlanders konden daar bij hun 'stamverwanten' vast en zeker terecht.⁵⁴ Bovendien was het idee van afhankelijkheid van de Britse suprematie een reden voor haat van het Nederlandse volk jegens de Engelsen.⁵⁵

De tweede factor die er voor zorgde dat er in Nederland weer aandacht kwam voor de Boeren vond iets later plaats. Het onbehagen over de politieke situatie in Nederland zorgde er voor dat er in Nederland onder de intellectuelen aandacht kwam voor de Boeren. Na hun zou de rest van Nederland volgen. Het feit dat de Boerenrepublieken in 1880 in een oorlog verwickeld raakten met de Britse kolonisator van de Kaapkolonie zorgde er voor dat het grote publiek opsprong en de interesse in de Boeren terugvond. Het Boerenvolk, de stamverwanten, vochten tegen de Britten! Onder het Nederlandse publiek was er, net zoals in de rest van Europa, op dat moment sprake van een anti-Engelse sfeer.⁵⁶ Engeland was de meest dominante wereldmacht en had overal wel een vinger in de pap. Dit tot afschuw van de rest van Europa. Dat de Boeren de wapens oppakten tegen de Britten was dan ook een reden voor vreugde onder het Nederlandse publiek. Enerzijds werden de Engelsen aangevallen, anderzijds waren het juist de stamverwante Boeren, de mensen die zoveel leken op de inwoners van de Republiek, die vochten.⁵⁷ De Eerste Boerenoorlog werd zelfs gewonnen door de Boeren van de Britten. Zij hadden eerder nog een groot deel van hun onafhankelijkheid moeten inleveren aan de Engelsen, maar dit werd nu teruggedraaid. Nederlandse intellectuelen hielden tijdens de oorlog contact met de Boeren en zorgden voor bewustwording in Nederland. Dit had echter vooral zijn uitwerking op de aandacht voor de Boeren na de oorlog.

In Nederland vierde sindsdien Boerenliefde hoogtij. Het idee was dat de Boeren van dezelfde stam afkomstig waren als het Nederlandse volk. De prestaties van de Boeren in de oorlog werd daarom een grote factor in het aanwakkerend Nederlands nationalisme in de periode na de Eerste Boerenoorlog. De Nederlandse stam was zo sterk gebleken dat het een overmacht van de Engelsen kon verslaan. Het beeld dat was ontstaan van de Boeren als 'Oer-Nederlanders' bleef overeind en gaf de Nederlanders kracht in een tijd waarin de Europese grootmachten zich niet druk

54 Henk te Velde, *Gemeenschapszin en Plichtsbeseft*, 78-80.

55 Idem, 165.

56 Chris van Koppen, *De Geuzen van de negentiende eeuw. Abraham Kuyper en Zuid-Afrika* (Maarssen 1992) 18-24.

57 Schutte, *Nederland en de Afrikaners*, 16-17.

hoefden te maken om Nederland als machtsfactor op het continent.⁵⁸ Het feit dat de Boeren zich konden verzetten tegen de Britten was een bevestiging dat de Nederlandse cultuur, die zoveel overeenkomsten met de Boerencultuur had op gebied van taal en religie nog niet verloren was aan het eind van de negentiende eeuw.

Tegelijkertijd bleken ook de Boeren Nederland nog niet vergeten te zijn, met als gevolg een staatsbezoek van enkele hoogwaardigheidsbekleders uit Transvaal aan Nederland eind 1881.⁵⁹ Invloedrijke Nederlandse intellectuelen en politici zoals Abraham Kuyper hadden ondertussen al geruime tijd contact met prominenten uit de Boerenrepublieken. De taal die gesproken werd in de Boerenrepublieken was verwant aan het Nederlands en bovendien waren de mensen in het zuiden van Afrika vaak calvinistisch.⁶⁰ Vervolgens ontstonden er ook allerlei economische banden met de Boerenrepublieken, zoals een spoorwegmaatschappij. De spoorwegen in de Boerenrepublieken waren een product van samenwerking tussen Boeren en Nederlanders, maar grotendeels gefinancierd door Duitse investeringen. Desondanks heette het bedrijf De Nederlands – Zuid-Afrikaanse Spoorwegmaatschappij.⁶¹ Tijdens het 'Boeren-Interbellum' kwamen er ook andere relaties tot stand. Zo werd het ambtenarenapparaat in Transvaal aangevuld met een aantal Nederlanders op hoge functies. Er ontstond, zoals Vincent Kuitenbrouwer schrijft, een “cultureel doorgeefluik”. Dit leidde in de Boerenrepublieken weer tot een vorm van Hollanderhaat.⁶² Zo kon het een tot het ander leiden. Desondanks was er sprake van een intensieve relatie tussen beide stamverwanten.

Na jarenlange spanningen tussen de Boeren en de Engelsen brak in 1899 de Tweede Boerenoorlog uit en was er geen ruimte meer voor administratieve toenadering. Eind 1895 had een groep Engelsen al geprobeerd een opstand uit te lokken van Engelsen in Transvaal. Deze poging ging de geschiedenis in als de Jameson-Raid.⁶³ Bovendien brachten de Britten steeds meer soldaten naar het zuiden van Afrika. De Engelsen deden dit, niet alleen om de Boeren tot economische openheid te dwingen, maar ook om de situatie van Engelsen in de Boerenrepublieken te verbeteren en om toegang te krijgen tot grondstoffen.⁶⁴ Om de Engelsen voor te zijn vielen de Boeren in 1899 Brits grondgebied aan.⁶⁵ Ondertussen gingen in Nederland gingen mensen bij de aanvang van de oorlog juichend de straat op. Dit herhaalde zich bij overwinningen van de Boerenstrijders. De

58 Schutte, *Nederland en de Afrikaners*, 16-17.

59 Martin Bossenbroek, *Holland op zijn breedst. Indië en Zuid-Afrika in de Nederlandse cultuur omstreeks 1900* (Amsterdam 1996) 323.

60 Hexham, 'Dutch Calvinism and the development of Afrikaner nationalism', 197-198.

61 De Graaff, *De mythe van de stamverwantschap*, 5-20.

62 Kuitenbrouwer, *A war of words*, 234.

63 Gregory Fremont-Barnes, *The Boer War 1899-1902* (Oxford 2003) 11.

64 Fremont-Barnes, *The Boer War*, 11-20.

65 Ibidem.

stamverwanten zouden de Engelsen weer een toontje lager laten zingen. Met wisselend succes nam een klein aantal Nederlanders zelfs deel in oorlogshandelingen.⁶⁶ De handelingen van de, officieel neutrale, Nederlandse regering bleef beperkt tot het redden van president Krüger. Op voorspraak van koningin Wilhelmina werd hij uit zijn penibele situatie in Portugees Oost-Afrika gered door de kruiser Hr. Ms. Gelderland.⁶⁷ Toen de Boeren uiteindelijk de oorlog verloren dompelde dit veel Nederlanders dan ook in rouw. Van het vergeten van de stamverwanten was echter geen sprake, zoals uit het bezoek van de generaals aan Nederland zou blijken. In Nederland was de schade beperkt gebleven tot de moraal. In de voormalige Boerenrepublieken was de situatie heel anders.

Na de Boerenoorlog heerste er chaos in de voormalige Boerenrepublieken. Veel veteranen vochten liever door dan dat ze zich overgaven aan de vijand, of aan de gedachte dat al het lijden dat ze achter de rug hadden niet had gezorgd voor een overwinning. Desondanks waren het niet rebellerende Boeren die voor chaos zorgden. De leiders die waren opgestaan onder het Boerenvolk nadat Krüger en Steyn de republieken moesten ontvluchten hadden hun soldaten onder controle. De nieuwe leiders van de Boeren waren Jan Smuts en Louis Botha, intellectuele generaals die Afrika niet hadden verlaten. De reactie op het antwoord van Louis Botha' op de vraag van een van zijn soldaten kenmerkte de relatieve rust die er heerste onder de Boeren. Hem werd gevraagd of alle strijd nu voor niets was geweest. Botha antwoordde hierop dat de strijd juist voor deze vrede had gezorgd en bovendien de identiteit van de Boeren bevestigde. De soldaat leverde hierop zijn wapens in, zoals hem gevraagd was, en ging naar huis.⁶⁸ Dit laat tevens zien dat de nieuwe leiders werden geaccepteerd. Dergelijke taferelen speelde zich af door heel toekomstig Zuid-Afrika. De reden voor de chaos in de verslagen Boerenrepublieken is dus niet te vinden onder de strijders, maar bij de maatschappij ontwrichtende consequenties van een totale oorlog. Door de Tweede Boerenoorlog hadden economische activiteiten lange tijd stil gelegen, waardoor bijvoorbeeld de belangrijke mijnindustrieën kostbare productietijd hadden verloren. Bovendien was de infrastructuur ontregeld, treinsporen en bruggen zijn immers een makkelijk doelwit in een guerrilla-oorlog. De malaise was echter niet beperkt gebleven tot het bedrijfsleven en infrastructuur. Huizen waren in brand gestoken, bezittingen in beslag genomen en gewassen vernietigd. De grootste vernietiging had echter plaats gevonden onder de Boerenbevolking. Naast de vele dode en gewonde soldaten waren vrouwen en kinderen gevangen genomen en in de – voor het eerst opgerichte – concentratiekampen vastgehouden.

In de Vrede van Vereeniging (officieel was de vrede naamloos) was opgenomen dat het geld

66 Vincent Kuitenbrouwer, 'De geografie van de stamverwantschap', 337.

67 Bossenbroek, *Holland op zijn breedst*, 186-187.

68 Meintjes, *General Louis Botha*, 103-104.

zou doneren.⁶⁹ De hoogwaardigheidsbekleders van de voormalige Boerenrepublieken hadden al begrepen dat deze som geld niet voldoende zou zijn om alle geleden schade te compenseren en de weduwen en wezen te ondersteunen. Filantropische hulp in Europa zoeken was het devies. Nederlandse verenigingen hadden zich tijdens de oorlog sterk gemaakt om proviand en eerste hulp te sturen voor Boerenvrouwen. Sterker nog, tijdens de oorlog was de publieke opinie in Nederland zo sterk anti-Engels en zo pro-Boers dat er zelfs stemmen gingen om het Rode Kruis te dwingen alleen Boerenslachtoffers te laten helpen.⁷⁰ De beredenering hierachter was dat de Britten genoeg militaire medici voor zichzelf hadden en de Boeren hier een ernstig gebrek aan hadden. Dit soort openlijke steunbetuigingen van het Nederlandse volk werden ook in het Zuiden van Afrika gehoord. Om over de escort-missie voor president Paul Krüger van fregat HMS. Gelderland maar te zwijgen. Tijdens het bezoek van de generaals aan Nederland werd er door Botha, De la Rey en de Wet meerdere malen gerefereerd aan de inspanningen die het Nederlandse volk had geleverd voor de Boerenzaak tijdens de Tweede Boerenoorlog. Het is goed dat de generaals bleven hameren op het feit dat ze geld kwamen collecteren, anders zou de onachtzame luisteraar zomaar het idee kunnen krijgen dat de Boeren alleen naar Nederland waren gekomen om de Nederlanders te bedanken voor hun hartstochtelijke steun.

2.2 De Boerenorganisaties

Interesse in het Boerenvolk kwam voort uit verschillende hoeken. Liberalen en antirevolutionairen sprongen hierbij het meest in het oog. Beide groepen speelden een belangrijke rol in het 'afgeleefde' Nederland en verschilden in vrijwel alles van elkaar. Tegelijkertijd was er onder beide groepen veel interesse voor de situatie waarin de Boeren zich bevonden. Dit was niet alleen het geval bij de liberalen en antirevolutionairen, ook bij andere groepen in de Nederlandse samenleving was er sprake van een groter wordende interesse in de Boerenrepublieken en haar bevolking. Het gevolg was dat er door heel Nederland aparte organisaties werden opgericht om de Boerenliefde te tonen en om de Boeren zoveel mogelijk te steunen.⁷¹ De verenigingen zouden niet alleen zorgen dat de Boeren gesteund werden vanuit Nederland, maar zouden ook het ontvangst van de Boerengeneraals eind 1902 regelen.

De NZAV (Nederlands-Zuid Afrikaanse Vereniging) was de grootste en meest dynamische Boerenvereniging. Het feit dat de vereniging nog steeds bestaat is hier het bewijs van. Sinds het begin van haar bestaan zetelt zij zich al in Amsterdam en kende een lastige oprichting. De

69 Meintjes, *General Louis Botha*, 105.

70 Van Koppen, *De Geuzen van de negentiende eeuw*, 80.

71 Idem, 78-80.

vereniging werd opgericht om de relaties tussen de Boerenrepublieken en Nederland te onderhouden. Daarbij zorgden ze op verschillende manieren dat er geld ging richting het zuiden van Afrika. De eerste contouren van de vereniging werden duidelijk in 1881 toen Pieter Harting, H.F. Jonkman, J.A. Fruin, C.H.D. Buys Ballot, J. de Louter, P. Templeman van der Hoeven, G.J.Th. Beelaerts van Blokland via een manifest aan Willem III probeerden om de Boeren diplomatiek hulp te verlenen naar aanleiding van de Eerste Boerenoorlog. De heren richtten het 'Utrechts Hoofdcomité tot behartiging van de belangen der Transvaalsche Boeren' op. Dit comité bestond voornamelijk uit traditionele hogeropgeleide liberalen. Zij zouden gaan samenwerken met een Amsterdamse groep radicalere personen onder leiding van Abraham Kuyper. Uit deze samenwerking kwam het NZAV voort, waar de Amsterdamse fractie veel prominenter was dan de Utrechtse fractie. De Utrechters waren een stuk voorzichtiger geweest waardoor de Amsterdammers tijdens besprekingen en vergaderingen het initiatief naar zich toe trokken.⁷² Wel werd er voor gezorgd dat de NZAV, dat in mei 1881 officieel werd opgericht zich neutraal moest opstellen ten opzichte van de Boeren. Dat wil zeggen dat er geen boodschap van Nederlands nationalisme verspreid mocht worden vanuit het NZAV, zij het via cultuur, religie of welke andere manier dan ook.⁷³

Het NZAV was niet de enige instantie die probeerde geld en bewustzijn probeerden te genereren voor de situatie van de Boeren. Er werden door het hele land verschillende verenigingen opgericht. Sommige waren klein, andere waren groot. Sommige waren regionaal, andere nationaal. Sommige bestonden kort, bij andere duurde het jaren voordat ze niet langer actief waren. Wel was het duidelijk dat de verenigingen vaak opereerden vanuit de eigen zuil. Dit was ook terug te vinden in de naam van het comité of vereniging, zoals het geval was bij bijvoorbeeld het Nationaal Christelijk Boerencomité. Dit betrof een landelijk comité dat geruime tijd heeft bestaan en ook heeft bijgedragen aan de ontvangsten van de Boerengeneraals door heel het land.⁷⁴ Tegenover dit soort landelijke verenigingen stonden vele kleine, regionale verenigingen. Kleine verenigingen verdwenen na de Eerste of Tweede Boerenoorlog omdat er geen bestaansrecht meer leek te zijn. Soms werden ze echter opgenomen in het NZAV of een andere landelijke organisatie om zo te veranderen in een plaatselijk departement van die vereniging. Bijvoorbeeld in Rotterdam gebeurde dit bij een vereniging die was opgericht om geld in te zamelen voor een ambulancedienst in de Boerenrepublieken. In Amsterdam zagen de Boerenvrienden potentie in deze vereniging en zorgde

72 Van Koppen, *De Geuzen van de negentiende eeuw*, 78-90.

73 GBH I, 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', diverse brieven.

74 Archiefbeschrijving NZAV en Suid-Afrika instituut, geen paginanummering.

dat het werd opgenomen in de NZAV.⁷⁵ Het grote NZAV zorgde, in samenwerking met plaatselijke verenigingen door heel Nederland voor de ontvangsten van de generaals in verschillende steden.⁷⁶ Door samenwerking kon zoveel mogelijk invloed aangesproken worden om zoveel mogelijk geld bij een te krijgen, zodat de donatie aan de Boerengeneraals zo groot mogelijk was.

Dat de samenwerking tussen organisaties niet op kleine schaal bleef bewees de situatie in Amsterdam. In het bestuurlijk epicentrum van pro-Boer verenigingen was hier sprake van een nieuwe organisatie rond 1900: Het Generale Boerenhulfponds. In Amsterdam zat onder meer het hoofdbestuur van de NZAV en er werd uiteindelijk een samenwerkingsverband gesticht tussen enkele grote organisaties.⁷⁷ Voordat de NZAV, de Nederlandse Vereniging Voor Transvaal en het Nederlands Christelijke Comité besloten samen te gaan werken hadden zij wel alle drie hetzelfde doel, maar werkten zij langs elkaar heen, vandaar dat er in eerste instantie drie verschillende organisaties waren. Betere coördinatie moest dit voorkomen en zo werd besloten het Generale Boeren Hulfponds te starten. Zij zouden dan ook het bezoek van de Boerengeneraals aan Amsterdam in het najaar van 1902 gaan organiseren.⁷⁸ Het betrof geen fusie, de partijen bleven apart bestaan. Het NZAV bleek uiteindelijk de machtigste partij binnen het samenwerkingsverband. Het Generale Boeren hulfponds werd jaren later opgeheven en de Nederlandse Vereniging Voor Transvaal en het Nederlands Christelijke Comité bestaan niet langer. Het geld dat nog in de kas zat van het Generale Boeren Hulfponds werd in de kas van het NZAV gestort.⁷⁹

Een samenwerkingsverband tussen de drie grote Boerencomités in Amsterdam betekende dat er een situatie ontstond van geven en nemen. De verschillen die er waren tussen de verschillende comités moesten overwonnen worden en dat betekende dat niet alle agendapunten van alle partijen evenveel aandacht zouden krijgen. Als dit geen problemen zou opleveren waren er nooit verschillende comités opgericht. Hoewel het een succesvolle samenwerking betrof waren er af en toe problemen die opgelost moesten worden. Ook met betrekking tot het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland werd er met een beschuldigende vinger gewezen. In dit geval waren de Nederlandse Vereniging Voor Transvaal en het Nederlands Christelijke Comité boos op de NZAV.

Het NZAV had niet als doelstelling om Nederlandse propaganda richting de Boeren te bewerkstelligen. Een brief richting de Rotterdamse afdeling van het NZAV bevestigde dit. Hierin

75 NZAV archief, archiefnummer VIII, afdeling Rotterdam, bundel 5-6.

76 GBH I, 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', geen titel, *Middelburgsche Courant* 2 oktober, 'Bezoek van de Boerengeneraals aan Middelburg' en *Rotterdamsche Courant* 20 augustus 1902, 'De Boeren-generaals te Rotterdam'.

77 Archiefbeschrijving NZAV en Suid-Afrika instituut, geen paginanummering.

78 GBH I, 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', diverse brieven.

79 Archiefbeschrijving NZAV en Suid-Afrika instituut, geen paginanummering.

stond dat ‘propaganda op de zedelijke of godsdienstige gegesteldheid’ was uitgesloten.⁸⁰ Toen bleek dat de Boerengeneraals zelf hun agenda wilden bepalen wilde de vereniging daarin echter wel proberen verandering te brengen. De inspanningen van de NZAV ten spijt besloten de generaals toch zelf te bepalen welke steden zij bezochten en wanneer dit zou gebeuren.⁸¹ Om organisatorische redenen was dit onhandig, maar daar leek het voor de NZAV bij te blijven. Daar dachten de collega's van het Generale Boeren Hulpfonds echter anders over. Het NZAV had wellicht niet de intentie om de Boeren te bestoken met Nederlandse propaganda, dat was niet vanzelfsprekend voor de andere twee comités.⁸²

Als de generaals zelf hun agenda zouden bepalen zou dat betekenen dat het Generale Boeren Hulpfonds minder invloed kon uitoefenen. Uit de interne communicatie van het hulpfonds blijkt dat de Nederlandse Vereniging Voor Transvaal en het Nederlands Christelijke Comité dit het NZAV kwalijk namen. Zij verweten het NZAV een gebrek aan inzet voor het hulpfonds. Het NZAV deed dit in een brief af als onzin en verklaarde dat zij niet konden bepalen wat de Boerengeneraals zouden doen. De kritiek werd dan ook afgedaan als “ongemotiveerd”.⁸³ Dit blijkt ook uit het feit dat de NZAV lobbyde om de generaals zo snel mogelijk naar Amsterdam te laten komen. De generaals werden benaderd toen zij nog in Engeland waren om toch echt Amsterdam zo snel mogelijk te bezoeken.⁸⁴ In de correspondentie van het NZAV met het Generale Boeren Hulpfonds werd ook geschreven dat zij niet eens volledige controle hadden over de plaatselijke afdelingen van de vereniging die door heel Nederland verspreid waren.⁸⁵ Dit alles bleef echter achter de schermen en werd niet naar buiten gebracht. De boodschap naar het publiek en de Boerengeneraals was simpel. Het Generale Boeren Hulpfonds was een harmonieuze samenwerking tussen drie grote pro-Boer organisaties die als doel hadden zoveel mogelijk geld in te zamelen voor de Boerenzaak. Daarom namen zij ook de organisatie voor het bezoek van de Boerengeneraals op zich.

2.3 De Boerengeneraals

Het Boerenfolk was natuurlijk geen homogeen folk. Omdat het bestond uit nakomelingen van verschillende Europese migranten was er sprake van veel diversiteit. Bovendien waren de kolonisten over een groot gebied verspreid, waardoor er sprake was van verschillende verhalen voor alle Boeren, dus ook voor de generaals. Botha, De la Rey en de Wet worden daarom kort geïntroduceerd. De geschiedenis van de drie Boerengeneraals voor, tijdens en na de Tweede

80 NZAV archief, archiefnummer VIII, afdeling Rotterdam, bundel 6.

81 GBH I, 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', geen titel.

82 Ibidem.

83 Ibidem.

84 GBH I, 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', telegraafbericht uit Londen.

85 GBH I, 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', geen titel.

Boerenoorlog wordt kort uiteen gezet. Zo wordt het niet alleen duidelijk wie de generaals waren, maar ook dat ze een belangrijke rol hebben gespeeld in de Tweede Boerenoorlog en daarna bij de vorming van een nieuwe staat. Zo wordt bovendien duidelijk waarom de drie generaals nu nog belangrijke namen zijn voor de nakomelingen van de Boeren. Ook zal duidelijk worden dat de generaals zichzelf als Boer zagen en dat zij tot het uiterste zouden gaan voor zelfstandigheid. Uit de introductie zal blijken dat de generaals die Nederland aandeden wereldwijd in hoog aanzien stonden en waarom het voor Nederlanders makkelijk was om de generaals te zien als representatief voor de prestaties tijdens de oorlog.

Bij de beschrijving worden alleen de drie generaals betrokken die Europa bezochten. Dat wil niet zeggen dat er verder geen belangrijke generaals waren. Integendeel, de Tweede Boerenoorlog bracht een aantal namen voort die de geschiedenis in zouden gaan als belangrijk voor de Boeren. Deze zullen niet allemaal genoemd worden, op een na: Jan Christiaan Smuts (1870-1950). Smuts was namelijk samen met Botha verantwoordelijk voor een groot deel van de vredesbesprekingen met de Britten. Smuts was niet alleen een populair en begaafd generaal, ook een goed politicus en zou de bekendste Boer worden. Smuts kreeg een positie in het Britse oorlogskabinet tijdens de Eerste Wereldoorlog, was maarschalk in het Britse leger tijdens de Tweede Wereldoorlog had een belangrijk aandeel in het stichten van de Verenigde Naties. Hij is de enige persoon die zowel vredesakkoorden van de Eerste en Tweede Oorlog ondertekende. Hetzelfde geldt voor de Volkenbond en VN. In de tussentijd was hij ook nog premier van de Unie Zuid-Afrika van 1919 tot 1924 en van 1939 tot 1948. Aan het eind van zijn leven koos hij nog partij tegen de Nasionale Party door tegen apartheid te zijn.⁸⁶

Smuts steunde Botha in zijn koers zoals hij die voerde als premier van Transvaal en de Unie. Hoewel geen lid van "The Glorious Trio" was hij van groot belang voor de Boeren en de Boerengeneraals die naar Europa gingen, vooral voor Botha. De naam Smuts zal terugkomen bij de beschrijving van het leven van Louis Botha. Door kort te laten zien wat deze generaal en politicus heeft bereikt wordt duidelijk dat het niet zomaar een man betrof die Botha steunde.

2.3.1 The robber: Christiaan Rudolph de Wet (1854-1922)

Christiaan Rudolph de Wet werd in het eerste halfjaar van 1854 in de net gestichte Oranjevrijstaat geboren. In zijn jeugd jaren las hij vaak de bijbel en hij groeide streng gelovig op. Daarentegen liep hij in zijn latere leven niet te koop met zijn geloof. Wel was hij een eigenzinnig man. Hij diende als soldaat in de Eerste Boerenoorlog en liet het niet na om zijn superieuren van al dan niet gevraagd

⁸⁶ Martin van Meurs, *J.C. Smuts. Staatsman, Holist, Generaal* (Amsterdam 1997).

advies te voorzien. Dit deed de Wet niet alleen omdat hij dacht dat hij gelijk had. De Wet handelde vanuit een rotsvast geloof dat de Boerenrepublieken onafhankelijk moesten zijn. Sterker, hij hoopte dat de Oranjevrijstaat en Transvaal een zouden worden tot een staat. Tegelijkertijd wist hij dat de verschillen tussen beide landen groot waren. Desondanks nam hij de wapens op tegen de Britten toen zij Transvaal wilden annexeren tijdens de Eerste Boerenoorlog. Tevens nam hij deel als gewone soldaat in de Tweede Boerenoorlog, maar werd hij snel gepromoveerd tot hoge officier.⁸⁷

Figuur 1 Louis Botha, Koos De la Rey en Christiaan de Wet⁸⁸

Met de ervaringen die de Wet had opgedaan in de Eerste Boerenoorlog begaf hij zich uiteindelijk in de politiek. Hij was er van overtuigd dat de Boerenrepublieken elkaar nodig hadden om weerstand te bieden tegen de Britten. Ondanks meerdere pogingen kwam het niet tot een unificatie van de republieken. Bovendien zette hij zijn anti-Engelse gevoelens opzij toen een tolunie met de Britse Kaapkolonie ter sprake kwam. Hij zag de handelsvoordelen, maar was zich ook bewust van de verslechtering van het politieke standpunt van de Oranjevrijstaat. De Wet was dan ook een voorstander van de Tweede Boerenoorlog.⁸⁹

Tijdens de Tweede Boerenoorlog steeg de Wet snel in achting van de Boeren. De net zo op de aanval gerichte maar oudere en stillere De la Rey en hij werden goede vrienden. Ook won hij het respect van generaal Smuts. De Britten waren daarentegen minder gecharmeerd van de handelingen van de Wet. Een slimme strateeg en later groot voorstander van de guerrillatactiek, maar tevens een man die niets schuwde om te winnen. Zo klaagden de Engelse officieren over het feit dat de Wet de zwarte bevolking doodde, omdat hij bang was dat zij de Britten zouden steunen. De slechte behandeling die zij jarenlang hadden ontvangen van de Boerenbevolking maakte de Wet bang voor

87 M.C.E. Van Schoor, *Christiaan Rudolph de Wet. Krygsman en volksman* (Pretoria 2007) 71.

88 A. Algra en H. Algra, *Dispereert niet. Twintig eeuwen historie van de Nederlanden. Deel vijf* (Franeker 1978) 108-109.

89 *Idem*, 64-65.

wraakgevoelens. In Nederland zorgde de slechte behandeling van de donkere bevolking van Afrika zelfs voor twijfels over het steunen van de Boeren.⁹⁰ De Engelse klachten werden aangevuld met de bedreiging dat zij de zwarte bevolking zouden bewapenen om inderdaad te strijden tegen de Boeren. Uit angst voor een extra vijand stopte de Wet met het doden van de Afrikanen.

De Wet stemde uiteindelijk tegenspuiterend in met de Vrede van Vereeniging, nadat hij een succesvolle guerrilla-campagne had gevoerd. Tijdens de oorlog had hij zich meermalen verzet tegen het opgeven van de strijd. De Wet verschilde hierin drastisch van Louis Botha, die zich juist toelegde om tot een vreedzame oplossing van het conflict te komen. Tussen deze twee generaals heerste dan ook veel spanning. Wel reisden zij gezamenlijk af naar Europa en schreef de Wet tijdens de boottocht zijn Nederlandstalige memoires: *De strijd Tusschen Boer en Brit*.⁹¹ Eenmaal aangekomen in Europa miste hij een groot deel van de rondreis door gezondheidsproblemen. Problemen die hem bij terugkeer in Afrika er niet van weerhielden om zich te verzetten tegen de nieuwe premier: Louis Botha. De Wet was populair bij het volk, maar totaal niet bij politici. Zijn starre anti-Engelse houding was niet te combineren met de situatie waarin de nieuwe staat zich bevond. De Engelsgezinde premier kreeg uiteindelijk in 1914 te maken met een opstand van anti-Engelsen. Hier eindigde ook de Wet zijn politieke carrière. De opstand werd neergeslagen en na een jaar gevangenschap beloofde de Wet niet langer aan politiek deel te nemen.⁹² Als politieke banneling stierf hij in 1922.

2.3.2 The fighting man: Koos Herculaas De la Rey (1847-1914)

Koos De la Rey werd in 1847 geboren in een plaatsje dat zeven jaar later bij de Oranjevrijstaat zou gaan horen. Net als Christiaan de Wet groeide hij op als een gelovig man. Ook was hij zeer standvastig met betrekking tot de zelfstandigheid van de Boerenbevolking. Een eenheidsstaat voor het Boerenvolk was De la Rey's visie. Niet langer moesten de Boeren verspreid zijn over twee republieken en niet langer moesten de Boeren in welke vorm dan ook gezien worden als onderdeel van het Britse rijk. De la Rey dacht dat de Boerencultuur en het Afrikaans en Nederlands uit Afrika zouden verdwijnen wanneer er geen verenigde Boerenstaat zou opstaan.⁹³

De la Rey was actief in verschillende oorlogen namens de Boeren, maar tijdens de Eerste Boerenoorlog was hij redelijk passief. Pas toen een officier stierf nam werd hij naar voren geschoven. Nadat hij in 1883 in het parlement van Transvaal was gekomen bleek hij een redelijk gematigd politicus. Hij was bevriend met enkele zwaargewichten in de politiek van de

90 Van Koppen, *De Geuzen van de negentiende eeuw*, 69

91 De Wet, *De strijd tusschen Boer en Brit*.

92 Van Schoor, *'Christiaan Rudolph de Wet*, 281.

93 Hennie De la Rey, *Die ware generaal Koos De la Rey* (Protea 1998) 27-28.

Boerenrepublieken: Jan Smuts, Christiaan de Wet en Louis Botha. Niettemin stemde hij tegen hun voorstellen als dit niet met zijn visie overeenkwam. Hij bood weerstand tegen de conservatieve president Krüger en waarschuwde hem dat zijn politiek tegen goudzoekende migranten uiteindelijk tot oorlog met Engeland zou kunnen leiden. Toen de Tweede Boerenoorlog inderdaad op handen was sprak De la Rey zich uit tegen de oorlog. Desondanks vocht hij mee en was hij gevreesd onder de Britten, omdat zijn guerrilla-tactieken zeer succesvol waren.⁹⁴

Na de oorlog trok De la Rey zich terug op zijn boerderij met zijn familie en liet het politieke leven aan Botha en Smuts, vertrouwend op het feit dat zij zouden trachten de voormalige Boerenrepublieken zelfstandig te maken. Dit openlijke vertrouwen in de beleidsmakers zorgde ervoor dat de aanhang van De la Rey zich rustig hield.⁹⁵ Hier kwam verandering in toen hij lucht kreeg van het feit dat Botha en Smuts de Britten steunden in de Eerste Wereldoorlog. De la Rey koos de kant van de Duitsers, met als argument dat zij de Boeren nooit iets hadden aangedaan, in tegenstelling tot de Britten. Via een groep anti-imperialisten wilde de voormalig generaal zich weer gaan mengen in de politieke strijd. De la Rey zou echter nooit in staat zijn om zijn invloed aan te spreken. Hij stierf door een schot van Engelstalige politieman in 1914 tijdens een autorit. De man deed dit volgens “instructies” die hij van bovenaf had gekregen.⁹⁶ Wat hierachter zat is nooit volledig uitgezocht.

2.3.3 The gentleman: Louis Botha (1862-1919)

De typering door de Britten van Louis Botha als gentleman was niet uit de lucht gegrepen. Geboren in 1862 in Natal, later verhuist naar de Oranjevrijstaat beklom hij snel de politieke en militaire ladder van Transvaal. Zijn collega generaals van The Glorious Trio hadden voorouders uit Nederland, maar Botha's voorouders kwamen uit Duitsland en Frankrijk. Desondanks sprak hij vloeiend Nederlands.⁹⁷ Voorouders met een andere nationaliteit dan de voorouders van De la Rey en de Wet hadden was echter niet het enige verschil met de andere grote generaals.

Louis Botha was minder in gevechtssituaties geraakt dan De la Rey en de Wet. Hij was namelijk meer een man van studie en politiek dan van oorlog.⁹⁸ Ook Botha had het ideaal om een verenigd Zuid-Afrika te creëren. In zijn ogen werd dit echter niet bereikt door oorlog tegen de Britten, maar door het opbouwen van een sterke staat. Als hiervoor de hulp van de door velen zo gehate Engelsen gebruikt moest worden dan moest was dat maar zo. Nood brak voor Botha wet. Dat

94 De la Rey, *Die ware generaal*, 28-31.

95 Idem, 32 en zie: Johannes Meintjes, *Koos De la Rey. Lion of the west* (Pretoria 1966).

96 Idem, 91-97.

97 Meintjes, *General Louis Botha*, 5.

98 Ibidem.

hij een voorstander van vrede was moet niet verward worden als iemand die de oorlog zou opgeven of zijn land in de steek zou laten. Hij heeft de eed waarin hij gezworen heeft zijn land te beschermen niet verloochend. Botha was een succesvol generaal en nam ook deel aan de guerrilla-oorlogsvoering die de Boeren als strategie adopteerden naarmate de oorlog vorderde. Nadat zijn familie het slachtoffer was geworden van de verwoestingen door de Britten vocht hij op 30 oktober 1901 zijn laatste slag. Hierna zou hij zich als politicus toeleggen op het behalen van vrede. Iets dat hij al eerder had getracht te realiseren, maar andere militairen waren hier fel tegen gekant, Christiaan de Wet voorop. Botha zou uiteindelijk aan het langste eind trekken. Hij werd gezien als een van de grote mannen achter de Vrede van Vereeniging. Sommigen haatten hem hierom, anderen waren juist sterk aanhanger van hem. In ieder geval bleek Botha een prima onderhandelaar en werd hij ook door zijn tegenstanders gezien als intelligent man. Dit droeg er aan bij dat hij aan de onderhandelingstafel vaak zijn zin kreeg.⁹⁹

De realist Louis Botha en de idealist Christiaan de Wet zouden het nooit goed met elkaar gaan vinden. De verschillen tussen beide mannen waren groot. De Wet was een streng gelovig man, terwijl Botha in veel minder dingen de hand van God zag. De la Rey, hoewel hij meer op de Wet leek, was wel goed bevriend met Botha en vertrouwde hem dan ook blind. Hun gezamenlijke wens van een groot, verenigd Zuid-Afrika deed De la Rey uiteindelijk beslissen om de vrede te steunen. Botha leidde samen met generaal Jan Smuts de vredesbesprekingen. De Wet had hier schoorvoetend mee ingestemd, maar Botha kreeg uiteindelijk weer zijn woede op de hals. In het vredesakkoord was namelijk opgenomen dat Zuid-Afrika onderdeel zou worden van het Britse rijk. Botha en Smuts hadden van de Britse opperbevelhebber in Zuid-Afrika Kitchener te horen gekregen dat Engeland snel een liberale regering zou krijgen. De nieuwe Britse regering zou de Boeren dan een eigen grondwet gunnen. Botha en Smuts waren hiermee akkoord gegaan, maar Christiaan de Wet was hier, tevergeefs, tegen.¹⁰⁰

Ondanks de tegenstellingen onderling vertrok Botha met Christiaan de Wet en zijn vriend Koos De la Rey naar Europa. Bij terugkomst zou Louis Botha in 1907, nadat de Britten de Boeren zelfbestuur hadden gegeven, een regering vormen en de premier van Transvaal worden en later de eerste premier van de Unie van Zuid-Afrika. Hij vocht op zijn manier voor zoveel mogelijk rechten voor de Boeren binnen het Britse rijk. Botha deed dit door een pro-Engelse politiek te voeren. Dit had wel tot gevolg dat er onrust ontstond binnen de partij van Botha en daarbuiten. Het handelen van de premier leidde in 1914 zelfs tot een mislukte opstand.¹⁰¹ Veel Boeren waren van mening dat

99 Meintjes, *General Louis Botha*, 101-102.

100 Idem, 104.

101 Idem, 122.

Botha te veel samen werkte met de Engelsen. Uiteindelijk, nadat Botha had ingestemd met het sturen van Boerentroepen naar Duits Zuidwest-Afrika na de uitbraak van de Eerste Wereldoorlog verloor hij zelfs de steun van zijn vriend De la Rey. De dood van De la Rey en de verklaring van de schutter laat een onduidelijke rol achter voor Botha, maar hier is nooit uitsluitel van geweest. Jan Smuts bleef de premier echter trouw, waardoor niet alle invloedrijke personen hun steun terugtrokken en Botha in het zadel bleef. In 1919 stierf de premier zelf een natuurlijke dood, nadat hij een aantal maanden eerder nog onder protest de Vrede van Versailles tekende. Volgens de leider van de eerder verslagen Boeren waren de voorwaarden voor vrede zoals bepaald in Versailles te streng voor de Centralen.¹⁰²

2.4 Conclusie

Voordat het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland plaatsvond was er een situatie ontstaan waarbij de voormalige Boerenrepublieken de financiële hulp van de Nederlanders nodig hadden. De Boeren hadden de Tweede Boerenoorlog verloren en wisten dat er in Nederland veel aandacht was voor hun lot. Toen de drie generaals geld gingen collecteren in Europa lieten zij Nederland dus niet links liggen. Dat in Nederland er weer interesse was voor de Boeren kwam niet alleen door de oorlogen die de Britten voerden tegen dit volk. Dit was een belangrijke reden, niet alleen omdat de Boeren werden herkend als afkomstig van dezelfde stam, maar ook omdat er sprake was van een anti-Engelse sfeer in Nederland. De tweede reden voor de hernieuwde interesse in de Boeren is te vinden in de politieke situatie. Nederland was 'afgeleefd' en de koers die het land voerde onder leiding van de politiek kon veel mensen niet bekoren. In het Boerenvolk werden de oude waarden herkend zoals die in de hoogtijdagen van de Nederlandse Republiek terug te vinden waren. Dit was een inspiratie voor veel Nederlanders en dus een reden voor de interesse in de Boeren en hun situatie. De reden voor de komst van de Boerengeneraals was dus tweeledig. Enerzijds kwamen Botha, de Wet en De la Rey geld collecteren, anderzijds was er vanuit Nederland veel interesse in de Boeren zodat er veel georganiseerd kon worden.

De interesse in Nederland in het Boerenvolk en hun situatie vanaf omstreeks 1880 tot en met 1902 zorgden er voor dat er pro-Boerenorganisaties in Nederland werden opgericht. Hieruit bleek het NZAV het meeste uithoudingsvermogen te bezitten waardoor de organisatie nu nog bestaat. Tevens waren zij de meest prominente vereniging tijdens de hoogtijdagen van de interesse in de Boeren. Bovendien bleek dat er in heel Nederland interesse te zijn in de Boeren, gezien de verspreiding van de verenigingen door heel Nederland. Daarbij werd er actie ondernomen vanuit

102 Meintjes, *General Louis Botha*, 295.

verschillende zuilen met betrekking tot de Boeren, omdat de verschillende verenigingen vaak opereerden via een zuil. Dit soort organisaties zorgden voor de ontvangsten van ‘The Glorious Trio’ door heel Nederland.

Botha, De la Rey en de Wet zelf waren zelf vastberaden om zoveel mogelijk geld in te zamelen voor de Boeren. Zij waren drie zeer gewaardeerde en succesvolle generaals die allen het liefst een zelfstandige Boerenstaat zagen. Bovendien waren de drie generaals voor de uitbraak van de oorlog invloedrijke politici. Van “The Glorious Trio” bleek Koos De la Rey degene te zijn die het meest gematigd was. Hierdoor kon hij bevriend raken met zowel de Wet als Botha. De twee laatst genoemde werden echter nooit vrienden en zouden later, enkele jaren later recht tegenover elkaar komen te staan in de nieuw gevormde staat. Ondanks de tegenstellingen is er sprake van drie van de meest invloedrijke personen in de Boerengeschiedenis. Deze drie personen bezochten Europa in de maanden van augustus, september en oktober van 1902. Een volk dat de Boeren als onderdeel van de natie zag kon dus rekenen op een belangrijk bezoek. De Nederlanders zouden dit dan ook doen.

3. Juichen en herdenken

Een inwoner van de Joncker Fransstraat te Rotterdam die geen kranten las zal op 19 augustus 1902 vreemd opgekeken hebben wanneer hij uit de deur stapte. Op deze schijnbaar gewone dag kwam er door de straat waar hij woonde een stoet rijtuigen langsrijden met allerlei rijkelui en andere deftig aangeklede personen. Zou hij de dag daarna alsnog een krant oppakken dan zou de Rotterdammer lezen dat er niet alleen Nederlanders in de rijtuigen zaten, maar ook de drie Boerengeneraals Botha, De la Rey en de Wet. Tevens zou hij lezen dat, had hij in het centrum van de stad gewoond, al veel eerder van deze drie generaals en hun aankomst in Rotterdam had kunnen weten. Waar het te noorden van het centrum rustig was en het dagelijks leven zijn gangetje ging, stond het gebied rond het station en de Boompjes op zijn kop.

De aankomst van de Boerengeneraals in Rotterdam was het begin van twee maanden durende periode waarin Botha, de Wet en De la Rey door Nederland reisden, met regelmatig een uitstapje buiten de landsgrenzen. Een periode waarin veel inwoners van Nederland in verschillende plaatsen de straat op zouden gaan om de Boeren op verschillende manieren te benaderen, maar altijd met open armen te ontvangen. Alle provincies zouden aangedaan worden en in sommige provincies werden zelfs meerdere steden aangedaan.

In dit hoofdstuk zal onderzocht worden in hoeverre er sprake was van enscenering van stamverwantschap tijdens het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland. De verwachting is dat er Nederlandse partijen waren die probeerden om hun boodschap via de generaals te profileren. Met deze partijen worden Nederlanders bedoeld die de Boeren wilden gebruiken voor propaganda of een boodschap van nationalisme. Dit zouden bijvoorbeeld politici of bedrijven kunnen zijn. Om de deelvraag zo uitgebreid mogelijk te beantwoorden zal de reis in chronologische volgorde worden gevolgd aan de hand van een drie steden die als casussen dienen. De steden zijn Rotterdam, Amsterdam en Middelburg. Aan de hand van de steden zal er gekeken worden hoe de reis verliep en hoe het idee van stamverwantschap naar voren kwam tijdens de reis.

3.1 De agenda

De Boerengeneraals hebben in het najaar van 1902 niet alleen Nederland bezocht, maar ook Engeland, België en Duitsland. Ook in deze landen liep de bevolking uit om de generaals te bezoeken. Zelfs de Engelse bevolking was enthousiast over het bezoek van de Boeren aan steden in Engeland. In Groot-Brittannië zag de bevolking veel overeenkomsten tussen de Boeren en de Engelsen: doortastend en strijdvaardig. De Boeren waren dus ook populair buiten Nederland, net zoals de Engelsen impopulair waren door heel Europa. In België mochten de festiviteiten rondom

het ontvangst van de Boerengeneraals in Antwerpen zelfs doorgang vinden vlak na het overlijden van een lid van de koninklijke familie. De verslaggever vermeldde dit ook zijdelings: ‘Erg jammer, dat de dood der Koningin er zoo plotseling tusschenvalt’.¹⁰³

Georganiseerde bezoeken per provincie (er waren ook bezoeken zonder rondtocht enzovoorts. Deze zijn buiten beschouwing gelaten)¹⁰⁴

19 augustus 1902	Rotterdam
19 augustus 1902	Den Haag
20 augustus 1902	Utrecht
21 augustus 1902	Brussel
30 augustus 1902	Vertrek naar Engeland
11 september 1902	Amsterdam
20 september 1902	Antwerpen
22 september 1902	Rotterdam
27 september 1902	Groningen
28 september 1902	Zwolle
29 september 1902	Arnhem
30 september 1902	Den Bosch
1 oktober 1902	Middelburg
2 oktober 1902	Dordrecht
3 oktober 1902	Leeuwarden
6 oktober 1902	Brussel
10 oktober 1902	Utrecht
In de week van 6/11 oktober 1902	Enschede
14 oktober 1902	Parijs
16 oktober 1902	Berlijn

Het feit dat de Boeren niet alleen Nederland bezochten zorgde voor een volle agenda. Het Generale Boerenhulpfonds wilde natuurlijk via het NZAV de agenda van de Boeren te beheersen, maar de pogingen hiertoe bleken ontoereikend. Het gevolg was dat de bezoeken van Botha, De la Rey en de Wet aan Nederlandse steden op onhandige tijden plaats vonden. Zo werd binnen een week Groningen, Arnhem, Middelburg en Leeuwarden bezocht. Groningen op 28 september, Arnhem op 29 september, Middelburg op 1 oktober en Leeuwarden op 3 oktober. Een blik op de kaart van Nederland laat zien dat dit een voorbeeld lijkt te zijn van weinig talent voor planning. Aan de andere kant lag de schuld niet altijd bij de Boerengeneraals. In sommige gevallen kon een invloedrijk persoon de generaals niet gelijk ontvangen en werd er een datum afgesproken. In de tussentijd werden de tussenliggende data opgevuld met andere bezoeken. Zeker toen de generaals

¹⁰³ *Rotterdamsche Courant* 22 september 1902, 'Telegrammen'.

¹⁰⁴ *Middelburgsche Courant* 20 augustus-20 oktober 1902, diverse artikelen.

bezoeken aan Berlijn en Antwerpen aan de agenda toevoegden moesten Botha, De la Rey en de Wet zich flexibel opstellen. De Boerengeneraals hadden immers hun eigen doelen in Europa: het bij collecteren van zoveel mogelijk geld. Dit was ook ruim voordat de generaals voet aan Europese wal zetten al bekend. Iets wat door de Duitsers ontkend werd:

‘Naar aanleiding van de komst der Boeren-Generaals in Deutschland heeft zich het hoofdcomité der Duitsche vereniging voor de Boeren (Deutsche Bürenzentrale) met de volgende verklaring tegen de “Kölnische Zeitung” gekeerd:

De “Köln. Zeitung” bevatte onlangs, naar zij voorgaf van een zijde, die over de Boerenbeweging goed was ingelicht, het bericht dat de generaals Botha, De la Rey en De Wet van sins waren, met medewerking der Pro-Boeren, groote volksvergaderingen te beleggen om “onverholen voor de waarheid uit te komen en het sobendelijk bedrog te onthullen waarvan zij het offer waren geweest”.

Dit is een bloot verzinsel. Wij zijn nauwkeurig op de hoogte van de bedoelingen der generaals. Zij hebben ons ingelicht. Zij zullen alleen een beroep doen op de mildheid der volken en te dien einde de hier en daar bestaande comités om hulp verzoeken, daar hun land door den oorlog geheel verwoest is.’¹⁰⁵

In Nederland was bekend dat de Boeren potentiële donaties opzochten en daarom pasten de organisaties van de ontvangsten zich door het hele land aan. Dit kon betekenen dat pas enkele dagen voor het bezoek bekend werd dat de generaals een stad zouden aandoen op hun route. De vreugde die heerste over het feit dat de stamverwante generaals een stad zouden bezoeken was zo groot dat de ongemakken bij een late bekendmaking van het bezoek teniet werden gedaan. Vandaar dat er sprake was van een onconventionele route door Nederland. De Boerengeneraals hadden het gewoon te druk en zorgden er daarom voor dat de grote steden, waar het meeste geld te vinden was, de voorkeur kregen om zich daarna pas te richten op kleinere steden.

3.2 Nederland

De Boerengeneraals kwamen op 19 augustus met het schip *Batavier III* aan in Rotterdam. Het startschot van de officiële rondreis werd hier echter nog niet gegeven. Eerst wilden de generaals de voormalige presidenten van Oranjevrijstaat en Transvaal, respectievelijk President Steyn en president Krüger ontmoeten. Steyn woonde tijdelijk in Scheveningen, waar hij enkele maanden eerder onder groot gejuich was gearriveerd. Krüger woonde in Hilversum, alwaar hij in 1900 ook

¹⁰⁵ *Rotterdamsche Courant* 26 september 1902, 'Telegrammen'.

met open armen werd ontvangen. De voormalige presidenten waren in Nederland onverminderd populair gebleven.¹⁰⁶ Op foto's uit die tijd is duidelijk te zien hoe een grote hoeveelheid mensen de oud-president toejuichten. Dit had verschillende redenen.

*Figuur 2: President Krüger in Rotterdam op 28 juni 1901*¹⁰⁷

In de eerste plaats waren de presidenten de personificatie van de Boerenstrijd tegen de Britten. Zij hadden de twee republieken gemotiveerd de wapenen op te pakken.¹⁰⁸ Vervolgens waren zij ook de personificatie geworden van de Britse maatregelen tegen de Boeren, die er voor hadden gezorgd dat het Boerenvolk niet langer zelfstandig konden leven. Steyn en Krüger moesten het eigen land verlaten omdat hun leven op het spel stond. Dit zorgde voor de laatste reden voor de populariteit van de twee oud-presidenten in Nederland. Het feit dat Nederland de twee staatsmannen een veilig onderkomen had gegeven. Ze zijn het resultaat van de acties die Nederland wél heeft ondernomen voor de Boeren tijdens de Tweede Boerenoorlog.¹⁰⁹ Waar gevechtshandelingen namens de Nederlandse regering geen doorgang konden vinden, werd het transporteren van Krüger naar Nederland en het onderkomen geven van beide presidenten wel geaccepteerd door Engeland. Dit werd voor Nederland de handeling van verzet tegen de Britten en voor de Boeren. Twee belangrijke personen uit de oorlog waren naar Nederland gekomen. Het leek dan ook vanzelfsprekend dat de drie Boerengeneraals, drie andere belangrijke personen uit de oorlog, de twee voormalige

106 *Rotterdamsche Courant* 4 augustus 1902, 'Aankomst van president Steyn'. (02-07-2012).

107 'Paul Krüger te Rotterdam: Grootte Markt':

http://collecties.gemeentearchief.rotterdam.nl/publiek/imageviewer.aspx?view=lijst&mode=&volgnummer=0&imgid=131255862&xmlid=1089292&uitgebreid_zoeken=&dossierid=&source=detail&positie=6#media/1089292/ (02-07-2012).

108 De la Rey, *Die ware generaal*, 28-31 en Fremont-Barnes, *The Boer war*, 17.

109 Bossenbroek, *Holland op zijn breedst*, 186-187.

presidenten zouden bezoeken. Nadat de Boeren in Rotterdam werden ontvangen stapten zij in de trein richting Den Haag. Ook hier werden zij weer met gejuich ontvangen. Van hieruit werden enkele bezoeken georganiseerd in Scheveningen en Hilversum met Steyn en Krüger. Voordat de drie generaals richting Engeland reisden scheidden hun wegen tijdelijk. De Wet en De la Rey bleven vijf dagen in Den Haag terwijl Botha naar Brussel vertrok. Het werd niet bekend gemaakt aan het publiek waarom Botha vertrok, maar de kranten spreken van een bezoek van 'particulieren aard'.¹¹⁰

Er was sprake van een kort verblijf in Nederland in de maand augustus. Zoals gezegd hadden de Boeren een agenda die overliep, wat er voor zorgde dat de generaals na enkele dagen door reisden naar andere landen in Europa. In Nederland was dit reeds bekend en waren de organisaties, de pers en het publiek zich bewust van het feit dat de generaals pas na enkele weken terug zouden keren naar Nederland. Desondanks was er tijdens het eerste verblijf van de Boerengeneraals in Nederland voor hen al veel aandacht. Men stond juichend in de haven en op treinstations en massaal langs de kant van de weg als de Boeren passeren.¹¹¹ Desondanks is er tijdens het eerste bezoek geen sprake van een rondreis door Nederland. Sterker nog; de rondreis, die een maand later zal plaats vinden, is korter dan het eerste bezoek. De generaals zijn bezig met hun eigen zaken en gaan nog niet op rondreis om het applaus en gejuich van de mensen in Nederland en de rest van Europa in ontvangst te nemen. De tijd om geld te collecteren bij de 'gewone' burgers voor de weduwen in Afrika en de wederopbouw van de voormalige Boerenrepublieken is nog niet aangebroken. Eerst wordt de tijd genomen om uit te rusten van de lange reis, hoogwaardigheidsbekleders en invloedrijke personen te spreken en om privé zaken af te handelen. Voordat de generaals voor een korte periode uit beeld verdwijnen van de massa en de pers worden ze nog toegejuicht in Rotterdam, Den Haag en Utrecht.

3.2.1 Rotterdam: de aankomst

Rotterdam had de eer om de Boerengeneraals tweemaal te ontvangen, op 19 augustus en 22 september. De gemeente stelde rijtuigen beschikbaar en de raadsleden ontvingen de Boerengeneraals bij het eerste bezoek. Veel meer kon echter niet gedaan worden, omdat de Nederlandse regering officieel neutraal was en dus konden ook de lagere overheden niet te veel organiseren voor de generaals. Verrassend genoeg lieten andere instanties het na om dit gat in te vullen. In de verslagen van zowel de gewone kerkenraad als de buitengewone kerkenraad van de Hervormde kerk in het centrum van Rotterdam zijn geen notulen gemaakt van enige planning ten op

¹¹⁰ *Rotterdamsche Courant* 25 augustus 1902, geen titel.

¹¹¹ *Rotterdamsche Courant* 20 augustus 1902, 'De Boerengeneraals te Rotterdam'.

zichte van het ontvangst van de generaals.¹¹² De hervormde kerk was in 1902 de grootste kerk van de stad, met meer dan 190.000 zielen.¹¹³ De afdeling in het centrum van de stad was echter niet van plan om zich bezig te houden met het bezoek van de generaals. Een grote instantie als de Hervormde Kerk van het centrum van een grote stad als Rotterdam had geen rol in het ontvangst van de Boerengeneraals. Het gevolg was dat de organisatie van het ontvangst van de Boerengeneraals in particuliere handen kwam.

Figuur 3 Botha, de Wet en De la Rey in Rotterdam op 19 augustus 1902¹¹⁴

Het was duidelijk dat de Boeren in hun strijd tegen de Engelsen op de populaire steun van de Rotterdammers konden rekenen. Toen Paul Krüger in 1901 door de stad toerde liep half Rotterdam uit om hem toe te juichen. Langs de route die Krüger aflegde stonden de mensen rijen dik toe te kijken. Blijkbaar heeft de gemeente dit niets gekost, want in de balans over de inkomsten en uitgaven in 1901 besloten door burgemeester en wethouders wordt er geen melding gemaakt van welk bedrag dan ook dat hiervoor was vrij gemaakt.¹¹⁵ Een jaar later, toen de Botha, de Wet en De la Rey de stad aandeden is hetzelfde waar te nemen, of beter gezegd, niet waar te nemen. Ook in de balans over inkomsten en uitgaven van 1902 besloten door burgemeester en wethouders is niets te vinden over eventuele kosten aan gasten uit de voormalige Boerenrepublieken.¹¹⁶ De Rotterdammers hoefden geen grote organisatie te verwachten van hun gemeente. Ondanks het feit

112 'Register der resolutiën en notulen van de grote, brede of algemene kerkenraad, 1749-1951', toegangsnummer 23.01, bestanddeel 37, '1898 juni 1-1906 mei 9'.

113 *Rotterdamsche Courant* 25 augustus 1902, 'Rotterdam in 1901'.

114 'Het vertrek der Boeren-Generaals van Rotterdam naar London – Aankomst van de Generaals vóór de boot': http://collecties.gemeentearchief.rotterdam.nl/publiek/imageviewer.aspx?view=lijst&mode=&volgnummer=1&imgid=129425307&xmlid=800856&uitgebreid_zoeken=&dossierid=&source=detail&positie=5#media/800856/1 (02-07-2012).

115 'Gemeentesecretarie Rotterdam afdeling Algemene Zaken: Raad; B&W: 1901.

116 'Gemeentesecretarie Rotterdam afdeling Algemene Zaken: Raad; B&W: 1902.

dat er vanuit de gemeente weinig initiatief kwam werden er wel verschillende rijtuigen beschikbaar gesteld voor de generaals. Ook werden de generaals aan de mensen van het gemeentebestuur voorgesteld en stonden er vier wethouders en een secretaris van het gemeentebestuur op de kade te wachten op de boot die de generaals Rotterdam binnen bracht.¹¹⁷ Het officiële standpunt van het gemeentebestuur sluit aan op het neutrale standpunt van de Nederlandse. Overheidsinstanties moesten zich niet uitlaten over hun persoonlijke mening over de Boeren. Nederland moest neutraal blijven.¹¹⁸ Aan de andere kant wilden de mensen op privétitel in het gemeentebestuur weldegelijk de Boerengeneraals ontmoeten of zelfs steunen.

Particulieren namen de taak op zich die de kerk en de gemeente niet op wilden nemen. Pro-Boer verenigingen uit Rotterdam organiseerden het bezoek van de Boerengeneraals. In praktijk betekende dit dat er kleine comités van ongeveer 20 personen een vereniging op hadden gericht vanuit een bepaalde achtergrond. Christelijke verenigingen, verenigingen van vrouwen, Het Nederlandsch Verbond (vereniging gericht op de Nederlandse taal) en ook het NZAV had een departement in Rotterdam. Zelfs een afdeling van oud-strijders uit Nederlands-Indië, genaamd Je Mantiendrai, zou helpen met het ontvangst.¹¹⁹ Dit soort verenigingen werkten samen om het ontvangst zo groots mogelijk te maken. De Rotterdamse afdeling van de NZAV, die voordat deze was opgenomen in de landelijke vereniging gericht was op het verzamelen van geld voor een ambulancedienst voor de Boeren kende nu totaal andere prioriteiten. De hulp van de andere pro-Boer verenigingen van verschillende zuilen was dan ook welkom.

Het gebrek aan steun van officiële instanties werd teniet gedaan door de grote hoeveelheid mensen die de Botha, De Wet en De la Rey toejuichten toen zij door de stad reden. Berichten over politieafzettingen die met man en macht gehouden moesten worden omdat de menigte zich naar voren probeerden te dringen zijn geen zeldzaamheid.¹²⁰ Net zoals meer dan een jaar eerder het geval was tijdens de rondrit van Paul Krüger was Rotterdam massaal de straat op gegaan om een blik te werpen op de 'Helden-generaals'.¹²¹ De aankomst van de generaals in Rotterdam werd aangegrepen om direct een tocht door de stad te organiseren. Dit bleek een ware zegetocht te worden, met duizenden mensen langs de weg die Nederlandse en Transvaalse vlaggen met zich droegen en lofliederen zongen.¹²² De Wet, Botha en De la Rey waren van plan om vanuit Rotterdam door te reizen, maar de Rotterdammers hadden hier een heel ander idee over. Toen de generaals voet zetten

117 *Rotterdamsche Courant* 20 augustus 1902, 'De Boerengeneraals te Rotterdam'.

118 Henk te Velde, *Gemeenschapszin en Plichtsbesef. Liberalisme en nationalisme in Nederland, 1870-1918* (Den Haag 1992) 163.

119 *Rotterdamsche Courant* 20 augustus 1902, 'De Boerengeneraals te Rotterdam'.

120 Ibidem.

121 *Rotterdamsche Courant* 15 september 1902, 'De Helden-generaals te Amsterdam'.

122 *Rotterdamsche Courant* 20 augustus 1902, 'De Boeren-generaals te Rotterdam'.

aan Nederlandse wal werden zij niet alleen getraakteerd op een applaus van het publiek, maar ook op verschillende toespraken. Onder meer een ‘vaderlandslievende’ toespraak namens Je Mantiendrai.¹²³ De Nadat de generaals in de rijtuigen waren gestapt die door de gemeente beschikbaar werden gesteld kregen zij een deel van Rotterdam te zien. De tocht ging vanaf de Boompjes, waar de generaals waren aangekomen naar Eendrachtsweg, Witte de Withstraat, Schiedamschen Singel, Boymansplein, Korte Hoogstraat, Hoogstraat, Oostplein en Oostvestplein. Hier werd van de voorgenomen korte rit over de Goudschen Singel afgeweken en een tocht door het Noorden gemaakt. De tocht leidde langs de Jonker Frans straat, Erasmusstraat, Zwartjanstraat, Noordsingel, Zomerhofstraat, Schiekade en de Stationsweg naar het station.¹²⁴ De tocht door het Oude Noorden gaf de generaals een blik op Rotterdam zonder dat ze door massa's mensen werden gadeslagen. De organisatie gaf de generaals de kans om een deel van de stad te zien zoals die in het dagelijks leven was. Omdat de generaals maar een korte tijd in Rotterdam konden verblijven was er geen tijd om alle wijken aan te doen.

De stad zelf is niet gebruikt om het gevoel van stamverwantschap of Nederlands nationalisme te ensceneren. Dat wil zeggen dat er geen sprake was van een bepaald narratief dat verteld werd door middel van de route door de stad. Tevens was het niet de bedoeling om delen van de stad als ‘lieux de mémoire’ te gebruiken, waarmee bijvoorbeeld een gebouw de Boeren en Nederlanders moest herinneren aan wellicht een gedeelde geschiedenis. De tour door de stad was om de generaals te laten zien hoe Rotterdam eruit zag en om het toegestroomde publiek Botha, De la Rey en de Wet te laten toejuichen.

Rotterdamse kranten uit die tijd beschrijven passend dat er af en toe een enkeling die van tevoren niets gehoord had van het bezoek nieuwsgierig uit het raam keek wat die optocht van hoogwaardigheidsbekleders in de straat kwam doen.¹²⁵ Vanaf het Hofplein stond er echter weer de menigte en het vervolg van de reis na de doortocht door het noorden van Rotterdam was weer onrustig. De aankomst bij het station leverde in eerste instantie geen spannende dingen op, totdat verschillende mensen het Transvaalse volkslied begonnen te zingen.¹²⁶ Hieruit blijkt dat de mensen niet puur en alleen uit nieuwsgierigheid naar de generaals waren komen kijken. Ze wilden ook hun steun of zelfs dankbaarheid tonen door middel van het zingen van het Transvaalse volkslied. Op het station was de mogelijkheid voor genodigden en de pers voor een kort, ongedwongen gesprek met de generaals. Hier verwonderde de verslaggever van de *Maasbode* zich over de gewoonheid van de grote generaals. Dit was geen abnormaal verschijnsel. Ook de verslaggever van de *Rotterdamsche*

123 *Rotterdamsche Courant* 20 augustus 1902, 'De Boeren-generaals te Rotterdam'.

124 Ibidem.

125 Ibidem.

126 Ibidem.

Courant deed hier aan mee. Bijvoorbeeld toen hij verwonderd schreef over het feit dat de Boerengeneraals makkelijk benaderbaar waren tijdens het bezoek van de generaals aan Den Haag, een dag later:

‘En daarbuiten daverde het weer van de juichkreten. Op het voorbeeld van een vrouw uit het volk, die met een bijna smeekend gebaar Christiaan de Wet om een hand vroeg, waaraan hij onmiddellijk voldeed, verdrongen zich verschillende mensen om het rijtuig met wie de Generaals nu alle drie handdrukken wisselden. Een werkelijk treffend oogenblik.’¹²⁷

Toen de generaals uiteindelijk naar het perron van het Rotterdamse station wilden gaan namen de emoties van omstanders de overhand. De politieomheining die was opgeworpen om de grote menigte op afstand te houden werd doorbroken en het perron stroomde vol met belangstellenden.¹²⁸ De generaals stapten snel in de voor hen gereserveerde trein en vertrokken richting Den Haag, een juichende menigte achterlatend op het station. Zij zouden de generaals weer kunnen begroeten op 22 september.

Naast het feit dat de Rotterdammers niet rustig konden wachten en het respect voor de dienders van die dag lieten varen om afscheid te kunnen nemen van de drie generaals gebeurde er nog iets opvallends. Vlak voor het vertrek van de generaals richting Den Haag was er een samenzijn op het station waar ook de pers aanwezig mocht zijn. Ook in dit artikel dat geschreven werd voor de *Maasbode* staat dat hij verrast was over het feit dat de generaals zo benaderbaar en gewoon waren.¹²⁹ Hij ging er vanuit dat de generaals juist afstandelijk waren en de journalist had duidelijk een beeld van grootse helden in plaats van gewone mensen. Dit beeld dat de verslaggever had past in het beeld dat veel Nederlanders hadden.¹³⁰ Het idee dat de Boeren helden waren zoals de Republiek die vroeger, in de zeventiende eeuw, voortgebracht werden leefde blijkbaar nog steeds.¹³¹ Dat de helden uit het nieuwe 'beloofde' land op Nederlanders uit het 'afgeleefde' Nederland leken was een verrassing.¹³²

Tijdens het eerste bezoek aan Rotterdam bleek dat de stad zelf geen middel werd waarmee de Nederlanders stamverwantschap wilden uitdrukken. Tegelijkertijd werd duidelijk dat de bevolking van de stad erg graag hun steun aan de Boerengeneraals wilde betuigen. Zij werd het belangrijkste onderdeel van de tour door de stad. Zelfs op de momenten dat het publiek niet

127 *Rotterdamsche Courant* 22 augustus 1902, 'geen titel'.

128 *Maasbode* 20 augustus 1902, 'Aankomst der Boerengeneraals'.

129 Ibidem.

130 Ibidem en *Rotterdamsche Courant* 20 augustus 1902, 'De Boeren-generaals te Rotterdam'.

131 Te Velde, *Gemeenschapszin en plichtsbefef*, 78-79.

132 Ibidem.

verwacht werd nam zij de hoofdrol op zich. De bewondering voor de helden uit de Boerenoorlog was zo groot dat zelfs de politie de mensen niet tegen kon houden. De massale aandacht moet alle partijen buiten de Nederlandse regering om tevreden hebben gesteld. De organisatie omdat zij de Boeren zo groots mogelijk wilden ontvangen, de Boerengeneraals omdat zij zoveel mogelijk aandacht wilden genereren en zoveel mogelijk geld wilden ophalen en het publiek omdat zij de kans kregen hun Boerenliefde te tonen en hun stamverwanten te steunen.

3.2.2 Andere steden

Nadat de Boerengeneraals in een aantal steden in Nederland waren geweest vertrokken zij naar het buitenland om na enkele weken weer terug te keren in Nederland. Christiaan de Wet miste door een slechte gezondheid een groot deel van de reis, ook door Nederland. De la Rey en Louis Botha vervolgden de reis echter en gingen alle Nederlandse provincies af. In de ene stad was het succes van het ontvangst van de Boerengeneraals nog groter dan in de andere stad. Samenwerkende pro-Boer organisaties zoals in Amsterdam en Rotterdam waren hier deels debet aan. Het enthousiasme in onder de Nederlandse bevolking deed de rest.

Het in Amsterdam opgerichte Generale Boeren Hulpfonds kreeg brieven uit heel Noord-Holland van geïnteresseerden. De vragen die in deze brieven stonden liepen uiteen. Sommige mensen vonden dat zij absoluut het recht hadden om het ontvangst van de Boerengeneraals vanaf de beste plaatsen te aanschouwen (deze mensen werden regelmatig afgewezen of kregen helemaal geen antwoord). Anderen wilden juist graag het comité helpen om de generaals te ontvangen.¹³³ Ook waren er ondernemers die maar wat graag hun naam wilden verbinden aan het ontvangst. Zij zagen het bezoek van de Boerengeneraals als een commerciële kans.¹³⁴ Ook deze mensen kregen nul op het rekest. Het Generale Boeren Hulpfonds had een plan in gedachten en het werd volgens vaste lijnen uitgevoerd met van te voor vastgelegde ondernemers. Ten slotte was er de pers. Uit binnen- en buitenland vroegen persbureaus en kranten om toegang tot een perstribune in Amsterdam vanwaar zij verslag konden doen van het bezoek. Het feit dat er zoveel aandacht was van de pers bewijst dat het een voor Nederlandse begrippen grote gebeurtenis was.¹³⁵ Immers, veel kranten betekent veel aandacht en aangezien de kranten een zo'n groot mogelijke oplage wilden verkopen zochten zij de gebeurtenissen uit om een persoonlijke verslaggever naar toe te sturen waar het meeste aandacht voor was onder de bevolking.

133 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', diverse brieven.

134 Ibidem.

135 Ibidem.

De grote aandacht die Amsterdam kreeg past in het plaatje dat geschetst wordt door de kranten uit die tijd over de bezoeken van de Boerengeneraals. Overal in Nederland was er veel interesse van de bevolking bij de bezoeken in de provincies en de grote steden. Toch springt Amsterdam eruit. De Amsterdamse organisatie had namelijk niet als streven om er een groot feest van te maken. In tegenstelling, zij probeerden er juist een eerbiedig bezoek van te maken.¹³⁶ Het herdenken van de strijd en het rouwen om de doden moest centraal staan. Dit stond in schril contrast met de ontvangsten van de Boerengeneraals elders in het land, waarbij juist de heldendaden werden toegejuicht. *De Zeeuw* berichtte bijvoorbeeld dat het bezoek aan Groningen en Zwolle grote successen waren.¹³⁷ De afstand tussen Zeeland en Zwolle is groot, maar blijkbaar waren de Boeren zo populair dat mensen in Zeeland graag wilden lezen hoe de Boeren in heel het land werden ontvangen. Ook nadat de generaals al in Middelburg waren geweest.

Dat het ontvangst van de Boerengeneraals niet in heel Nederland even goed geregeld was bleek uit de situatie die zich in Arnhem voordeed. De Boeren deden op 29 september een tour door deze stad om daarna af te reizen naar Zeeland. Er deed zich echter een curieuze gebeurtenis voor. Tijdens de tour door Arnhem, die net zoals de rest van Nederland een succes was en duizenden mensen op de been bracht, reed er een militaire colonne dwars door de optocht heen.¹³⁸ Op het eerste gezicht een kleine kink in de kabel, wellicht veroorzaakt door miscommunicatie. Echter, het herbergt meer. De militaire colonne die dwars door de optocht heen reed toont aan dat de officiële, nationale instanties niets te maken hadden met de plaatselijke bezoeken van de Boerengeneraals. Bovendien toont het aan dat het systeem van plaatselijke comités die het ontvangst organiseerden alles behalve feilloos. Bovendien hadden ook de Boerengeneraals zelf ook te maken met tegenslagen. Tijdens hun rondreis door Nederland was Christiaan de Wet grotendeels afwezig door ziekte van hem, of van familieleden.¹³⁹ De generaals hadden dus niet alleen de wind in de rug.

Ook blijkt dat de Nederlandse nationale politiek zich niet helemaal gescheiden kon houden van het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland. Op 12 september bracht Abraham Kuyper de generaals namelijk een bezoek.¹⁴⁰ Kuyper was altijd al zeer geïnteresseerd in het Boerenfolk en bezocht de generaals waarschijnlijk op privé-gelegenheid. De Nederlandse regering wilde immers een neutrale houding houden met betrekking tot de Boeren en de situatie in het zuiden van Afrika, omdat Engeland niet in harnas gejaagd moest worden. Ondanks die houding was het toch de minister-president die de generaals bezocht. Van een totale politieke afwezigheid was dus geen

136 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', correspondentie fanfarekorps.

137 *De Zeeuw* 30 september 1902, 'geen titel'.

138 *Maasbode* 1 oktober 1902, geen titel.

139 *Middelburgsche Courant* 20 september 1902, 'Telegrammen', *Middelburgsche Courant* 25 september 1902, 'Laatste nieuws' en *Middelburgsche Courant* 1 oktober 1902, 'Uit stad en provincie'.

140 *Rotterdamsche Courant* 12 september 1902, 'Binnenland'.

sprake. Op de momenten dat de generaals niet door steden reisden in binnen- en buitenland waren ontmoetingen met hoge politici en zakenmensen datgene waar ze zich mee bezig hielden.¹⁴¹

3.2.3 Rotterdam: de terugkeer

Op 22 september keerden de Boerengeneraals terug in Rotterdam en weer begonnen ze aan een tour door de stad. Dit keer was de tour echter van een andere aard. In dit geval was het bezoek een werkbezoek in al zijn facetten en zo werd het ook aangekondigd in de *Rotterdamsche Courant*:

‘Maandag zullen de Boerengeneraals hun officieel bezoek aan Rotterdam brengen.

Ten 10.46 u. komen zij uit Brussel aan het station D.P. Aan waar zij zullen ontvangen worden door deputaties uit de besturen van de Ned. Zuid-Afrikaansche Vereeniging, het Chr. Nat. Boeren Comité en het Algemeen Nederlandsch Verbond.

Vervolgens zullen eenige scholen bezocht worden. Na het tweede ontbijt heeft de officieele ontvangst plaats in de Groote Doelezaal waarvoor een beperkt aantal kaarten zullen worden uitgereikt.

Er zal geen défilé plaats hebben en ook zullen geen kaarten aan vereenigingen worden afgegeven.’¹⁴²

De Boerengeneraals gingen verschillende scholen in Rotterdam langs om te kijken hoe er les gegeven werd aan verschillende groepen in de samenleving. Zo kreeg de Rotterdamse ambachtsschool een extensief bezoek waar ook een fotograaf bij aanwezig was.

Op een foto genomen tijdens het bezoek aan de school is te zien hoe de generaals worden toegezongen. Ook hier moesten de generaals dus warm onthaald zijn. De Rotterdamse krant de *Maasbode* berichtte dat ook verschillende 'bewaarscholen', kleuterscholen, een bezoek kregen. Hetzelfde gold voor de Wilhelminaschool voor U.L.O, een school voor het lager onderwijs. Al deze scholen kregen een bezoek van de generaals. Niet omdat zij geld hadden ingezameld, maar om te bekijken hoe het Nederlandse onderwijssysteem in elkaar stak en hoe dit eventueel gebruikt kon worden in de voormalige Boerenrepublieken. De verslaggever van de *Maasbode* vergat niet te vermelden dat er op de nieuw op te bouwen scholen in Afrika “onze” taal gesproken zou worden.¹⁴³

141 *Middelburgsche Courant* 17 september 1902, geen titel.

142 *Maasbode* 22 september 1902, geen titel.

143 *Maasbode* 22 september 1902, geen titel.

Figuur 4 Botha en De la Rey bezoeken Rotterdamse ambachtsschool op 22 september 1902¹⁴⁴

Het bezoek werd afgerond met een diner en een concert van een Rotterdams koor. Volgens de artikelen in de *Rotterdamsche Courant* en de *Maasbode* was er onder de Rotterdamse bevolking absoluut nog veel interesse voor het tweede bezoek van de Boerengeneraals.¹⁴⁵ Dit is echter niet terug te vinden in de aandacht die er besteed is aan het bezoek in de pers. Zowel de *Rotterdamsche Courant* als de *Maasbode* hebben maar een klein stuk gereserveerd voor het tweede ontvangst van de generaals. In werkelijkheid was het tweede bezoek meer een werkbezoek dan het eerste. Er waren minder mogelijkheden voor de pers om contact te zoeken met de generaals en er was weinig nieuws te melden over de generaals. De bezoeken aan Rotterdam weken een klein beetje af van andere steden. Waar eerder in Amsterdam en later in bijvoorbeeld Middelburg de kerkdienst het hoogtepunt was van de tour door de stad is dit in Rotterdam niet het geval. Dit versterkt het idee dat er in Rotterdam sprake was van een werkbezoek waarbij een concert van een koor nog snel werd meegepikt. In de andere situaties was er sprake van een feest, of in het geval van Amsterdam, een herdenking.

3.2.4 Middelburg

Vergeleken met de andere steden die de Boerengeneraals aandeden op hun rondreis door Nederland was Middelburg een van de kleinste plaatsen. Ook hier was de Boerenstrijd echter niet aan de mensen voorbij gegaan en ook hier waren de generaals na de oorlog onverminderd populair.

144 'Het bezoek van generaals Botha en de La Rey aan de ambachtsschool':

[http://collecties.gemeentearchief.rotterdam.nl/publiek/imageviewer.aspx?view=lijst&mode=&volgnummer=0&imgid=131243052&xmldescid=293591&uitgebreid_zoeken=&dossierid=&source=detail&positie=2#media/293591/\(02-07-2012\).](http://collecties.gemeentearchief.rotterdam.nl/publiek/imageviewer.aspx?view=lijst&mode=&volgnummer=0&imgid=131243052&xmldescid=293591&uitgebreid_zoeken=&dossierid=&source=detail&positie=2#media/293591/(02-07-2012).)

145 Ibidem en *Rotterdamsche Courant* 23 september 1902, 'De Boerengeneraals te Rotterdam'.

*Figuur 5 Het bezoek van Botha en De la Rey aan Middelburg*¹⁴⁶

Het bezoek aan Middelburg was op 1 oktober en er werd op de dagen voorafgaand het bezoek op verschillende manieren geprobeerd zoveel mogelijk mensen te betrekken bij het spektakel. Al enkele dagen voordat het ontvangst van de Boerengeneraals een feit zou zijn werd de bevolking van Zeeland al zoveel mogelijk ingelicht over wat er op het programma stond. Hierbij werd ook reclame gemaakt voor de kaarten die te koop waren voor de speciale kerkdienst die georganiseerd was voor de Boerengeneraals.¹⁴⁷ Tijdens deze dienst zouden verschillende prominente leden van de plaatselijke Boeren-comités een toespraak houden. Dergelijke diensten werden door het hele land gehouden en in tegenstelling tot gewone kerkdiensten moest er bij de ontvangsten van de Boerengeneraals betaald worden voor de kerk. De opbrengsten hiervan kwamen ten goede aan de Boeren. Dit zorgde er voor dat er in Middelburg, maar ook elders in het land vooral leden van de burgerij in de kerk zaten.¹⁴⁸ Ook werden er al aankondigingen gedaan van gebeurtenissen die nog niet eens bevestigd waren, zoals een optreden van een koor ter ere van de prestaties van de Boerengeneraals in de oorlog. Dit was echter niet de enige manier die de Zeeuwse organisatie gebruikte om zoveel mogelijk mensen naar de stad te lokken. Middelburg zelf had geen groot inwonersaantal en dus wilde de organisatie zoveel mogelijk mensen uit de rest van de provincie verwelkomen.

In het Zeeland van 1902 was de situatie zo dat de mensen verspreid waren over verschillende eilanden. Tussen deze eilandjes voeren nog pondjes die er voor zorgden dat inwoners van het ene eiland naar het andere konden gaan. Er was nog vrijwel geen sprake van bruggen die zorgde voor verbindingen. Daarom was de organisatie van het bezoek van de Boerengeneraals

146 Prentbriefkaart: 'Ter herinnering aan 't bezoek der Boeren-Generaals Botha en De La Rey aan Middelburg op 1 oct. 1902': http://beeldbank.zeeuwsebibliotheek.nl/component/option,com_memorix/Itemid,2/task,topview/searchplugin,oai/oai_id,zebi:col4:dat11751/CollectionID,4/RecordID,11751/PhotoID,PB011822/ (02-07-2012).

147 *Middelburgsche Courant*, 27 september 1902, geen titel.

148 Ibidem en GBH I, 'Commissie van ontvangst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', diverse brieven betreffende toegangsbewijzen.

afhankelijk van de veerdienst om een groot aantal geïnteresseerden naar de stad te brengen. De samenwerkende organisaties in Middelburg hadden er daarom voor gezorgd dat er extra veerdiensten in gepland zouden worden zodat er een zo groot mogelijk aantal mensen af zou kunnen reizen.¹⁴⁹

Net zoals in de rest van Nederland werden ook in Middelburg de verschillen tussen de Boerencomités onderling opzij gezet om zo een zo goed mogelijk ontvangst te kunnen organiseren. Bij de organisatie waren, net zoals in andere steden, verenigingen van verschillende zuilen aanwezig. Het Christelijk-nationaal Boerencomité werkte samen met het ook in Middelburg vertegenwoordigde NZAV. In deze verenigingen hadden politici uit de streek plaats genomen, als mede Zeeuwse ondernemers. Zo was de burgemeester van Middelburg de ere-voorzitter van het comité dat de organisatie regelde.¹⁵⁰ Ook noemde de *Middelburgsche Courant* expliciet dat er een, toen al reeds ontbonden, damescomité meehielp bij de organisatie. De generaals werden zelfs toegesproken namens dit comité.¹⁵¹ De krant vermeld niet uit welke dames het comité was opgebouwd. Het ontvangst van de Boerengeneraals was dus niet alleen een gelegenheid voor mannen om in de schijnwerpers te treden. In Rotterdam was in augustus al een moment ingelast waardoor de generaals de echtgenotes van gemeenteraadsleden konden ontmoeten en ook in Middelburg was er een prominente rol weggelegd voor het damescomité.

Helaas voor de organisatie hadden ze het weer niet in de hand en dit gaven ze regelmatig als excuus voor het feit dat het niet nóg drukker was. Desondanks spreken de kranten van een succes.¹⁵² Hier moet niet voorbij gegaan worden aan de verschillende opvattingen die de twee kranten hadden voor het bezoek. De *Middelburgsche Courant* had een feestelijk onthaal in gedachten, terwijl *De Zeeuw* een 'ernstig en waardig' ontvangst had voorzien. Uiteindelijk bleek *De Zeeuw* er naast te zitten. Uit de krant wordt ook niet duidelijk waarom zij een ander ontvangst in gedachten hadden.

Volgens het verslag van de *Middelburgsche Courant* kwamen de Boeren precies op tijd aan om vervolgens voorgesteld te worden aan de gecombineerde organisatoren. Toen de twee generaals, nog steeds zonder Christiaan de Wet, het station uitstapten werden zij begroet door een menigte die niet alleen 'Leve de generaals' riepen, maar ook op de wijs van psalm 68 een lied zongen:

'Gegroet, gegroet, gij heldenstoet;
Uw hoge moed in 't Hollandsch bloed

149 *Middelburgsche Courant*, 29 september 1902, geen titel.

150 Onbekende auteur, *De Boerengeneraals in Zeeland* 8-9.

151 Idem, 14

152 *Middelburgsche Courant*, 2 oktober, 1902, 'Bezoek van de Boerengeneraals aan Middelburg' en *De Zeeuw* 4 oktober, 'geen titel'.

Ons hart met jubel vulde!
Hoe diep u smart en smaad doorschrijn',
Wij bieden, voelend uwe pijn,
Eerbiedig onze hulde.
Heft op u ziel tot God omhoog!
De weeuw en weeze kent Zijn oog,
Hij zal genade geven.
Ook onze gave zij uw troost,
Wij blijven denken om uw kroost,
Uw natie zal herleven!¹⁵³

De tekst van het originele psalm 68 past bij de situatie waarin de Boerengeneraals zich hadden bevonden. Het psalm gaat namelijk over een goddeloos volk dat door de Heer zal worden neergeslagen om zo het beloofde volk te beschermen.¹⁵⁴ Het goddeloos volk in deze zou dan de Engelsen zijn, waar de Boeren het beloofde volk waren. De Boerenatie zou weer herleven. Hierna werd het Wilhelmus aangeheven door de toeschouwers. Er was onder het publiek zelf dus sprake van een vorm van organisatie, aangezien een grote groep mensen de tekst kende.

Het publiek in Zeeland liet geen mogelijkheid ongebruikt om de verwantschap tussen de Boeren en Nederland en zeker de Nederlandse geschiedenis te benadrukken. In teksten van de gezongen liedjes wordt er gesproken over het "Hollands bloed" dat de Boeren zouden hebben. Ook werd er 'ons' en 'wij' gebruikt als het over zowel de Boeren als de Nederlanders gaat.¹⁵⁵ De verbinding tussen Nederland en de Boeren werd via stamverwantschap gemaakt, zoals duidelijk wordt uit de uitspraak van 'Hollandsch bloed'. Zoals Willem Frijhoff schrijft werd er een collectieve identiteit geconstrueerd nadat er een gevoel van cohesie werd opgeroepen.¹⁵⁶ De Boeren hadden ook Hollands bloed, net zoals de Nederlanders, aldus de Nederlanders. Frijhoff's cohesie werd opgeroepen dankzij de veronderstelde overeenkomsten in het bloed. Echter, er werd in de laatste zin ook gezegd dat de Boerenatie zal herleven. De Boerenatie werd dus wel als apart gezien van de Nederlandse natie. Toch sprak er nationalisme uit de tekst. Niet omdat de Boeren als dezelfde natie werden gezien, maar omdat de Nederlanders trots waren dat het 'Hollandsch bloed' dat de Boeren hadden zich verzette tegen de Britten. Het Nederlands nationalisme dat het publiek uitdroeg kwam dus voort via de prestaties van de stamverwanten. Op basis van dezelfde tradities en

153 Onbekende auteur, *De Boerengeneraals*, 16-17.

154 *Psalm 68*, (20 april 2012).

155 Onbekende auteur, *De Boerengeneraals*, 16-18.

156 Frijhoff, *Dynamisch erfgoed*, 43-48.

gebruiken, zoals Anthony D. Smith gebruikt in zijn definitie van natie, werden de Boeren herkend en zo gebruikt voor het Nederlands nationalisme.¹⁵⁷

De tocht die de Boeren vervolgens aflegden ging over de Koningsbrug, De Kaden, de Bateau Porte, Den Dam Noordzijde, de Korte Delft, de Lange Delft en eindigde ten slotte op de markt, voor het stadhuis. Hier stonden de organiserende verenigingen gezamenlijk te wachten en werd er door het aanwezige muziekkorps weer de muziek van psalm 68 gestart. Hierop werd het volgende lied gezongen:

‘De Heer zij u tot hulp en sterkte;
Een trooster groot in nood en dood.
D'alwijze die uw duister werkte,
Hij doe weer blozen 't morgenrood!

Uit onze en onzer kinder harten
Stijgt voor Uw volk 't gebed omhoog,
Want onzer was uw strijd en smarte.
Wij groeten u met weenend oog!’¹⁵⁸

Ook in deze alternatieve versie van psalm 68 blijkt dat de gedachte van stamverwantschap niet betekende dat de Boeren opgenomen werden in de Nederlandse natie. Er werd gesproken over ‘uw’ duister, wat impliceert dat het over een apart volk gaat dat buiten de Nederlandse natie staat. Wel wordt de strijd als ‘onzer’ gezien, waardoor stamverwantschap wel bevestigd werd. De oorlog werd ook na afloop nog gezien als een strijd van de Nederlandse stam tegen de Britten. Zo kon de Tweede Boerenoorlog gebruikt worden als ondersteuning van het Nederlands nationalisme en zo kon het bezoek van de Boerengeneraals ook na het verlies van de Tweede Boerenoorlog nog gebruikt worden als bevestiging van het Nederlands nationalisme. Het feit dat de generaals op bezoek kwamen was het teken dat het Boerenvolk, voortkomend uit de Hollandse stam, nog bestond en de oorlog dus overleefd had. Ook het Nederlandse volk had dus nog volop kansen.

Hierna werden de Boerengeneraals door de burgemeester en tevens erevoorzitter van het gezamenlijk organiserend comité ontvangen in de raadszaal, waar hij met lof over de Boeren sprak. Hierna nam generaal Botha het woord en haalde hij herinneringen op over de verschrikkingen die hij had meegemaakt in de oorlog, om vervolgens te hameren op het feit dat het doel van de reis van

157 Smith, *Nationalism*, 13

158 Idem, 18.

de generaals erg belangrijk was.¹⁵⁹ Dit zou hij ook herhalen in de Nieuwe Kerk van Middelburg, waar het gezelschap hierna naar vertrok, en het afsluitende koorconcert.

3.3 De opbrengst

De totale opbrengst van het bezoek van de Boerengeneraals is moeilijk in te schatten. Middelburg was een van de laatste Nederlandse steden die bezocht werd door de Boeren, die hierna nog veel in Duitsland, België en Engeland waren. Op 22 oktober werd in Nederland bekend dat er geen kans meer was dat De la Rey, Botha en de Wet nogmaals naar Nederland zouden komen. De reis was onder druk van de Engelsen abrupt geëindigd. Het moment om te inventariseren hoeveel geld er opgehaald was brak nu aan. Het probleem is dat er in veel gevallen niet is bijgehouden hoeveel de opbrengst van het bezoek zelf was of dat de gegevens verloren zijn gegaan. De verschillende comités in het hele land hebben bijgehouden hoeveel geld ze hebben verzameld, maar hoeveel ze precies tijdens het bezoek van de Boerengeneraals zelf hebben opgehaald en hebben gegeven aan De la Rey, Botha en De Wet. Wel is er in de verschillende kranten geplaatst hoeveel sommige personen hadden gedoneerd.. In bijvoorbeeld de *Rotterdamsche Courant* kwam de naam van degene die de donatie deed in de krant, mits de gever dit wilde.¹⁶⁰ Rotterdam was verder twee keer bezocht, zoals ook bijvoorbeeld Den Haag, waardoor er twee keer geld gedoneerd werd aan de generaals. Dit maakte de administratie nog lastiger. Het gevolg is dat er geen gegronde schatting gemaakt kan worden.

De uitzondering op de regel van onoverzichtelijke administratie van donaties is Middelburg. Bij het apart verschenen verslag werd een overzicht van de totale opbrengsten gevoegd. De totale opbrengst die de Boeren-comités in Zeeland bij elkaar hadden gesprokkeld was 10.896,55 gulden en een halve cent.¹⁶¹ De schrijver van het verslag heeft de moeite genomen om te vermelden welk dorp welke hoeveelheid heeft gedoneerd en daarbij een aantal individuele donaties genoemd. Zo heeft een persoon twee gulden en vijftig cent gedoneerd omdat hij de kans heeft gekregen de Boerengeneraals de hand te schudden.¹⁶² De heldenverering ging voor sommigen zo ver dat het geld waard was om nabij de generaals te kunnen zijn. Dat wil niet zeggen dat iedereen geld over had voor een handdruk. In Middelburg werd, om zoveel mogelijk mensen de kans te geven de generaals te ontmoeten werd aan het eind van het bezoek aan de stad nog een korte bijeenkomst gehouden.

159 Onbekende auteur, *De Boerengeneraals*, 30-31.

160 *Rotterdamsche Courant* 27 augustus 1902, 'Aan onze Lezer'.

161 Onbekende Auteur, *De Boerengeneraals*, 57-58.

162 Idem, 59.

Het gevolg was dat er meer dan 2.000 mensen in de rij stonden om de generaals slechts de hand te schudden.¹⁶³

De opbrengst voor Nederland was niet in geld uit te drukken. De Nederlandse massa kon nog een keer op grote schaal hun medeleven tonen en geld doneren. Het idee van stamverwantschap was nog niet verdwenen en werd dan ook gebruikt en geuit door het publiek. Bovendien bleken de plaatselijke overheden niet immuun voor de emoties die een bezoek van de ‘Heldengeneraals’ teweeg brachten. Zij stelden op verschillende manieren hun hulp beschikbaar en wilden ook graag de generaals ontmoeten, zij het op eigen initiatief. Voor het aanwezige publiek was dit geen punt. Zij sloten de generaals in hun armen. Zoals reeds gezegd, het publiek nam de hoofdrol van het bezoek van de Boerengeneraals op zich. Het deel van de Nederlandse bevolking dat enthousiast was over de strijd en het volk dat in het zuiden van Afrika leefde uitte Boerenliefde en vergat tijdelijk de verzuiling. Tenminste een gedeelte van het Nederlandse volk presenteerde zich als een eenheid, ook nadat de strijd in Afrika was gestreden. Hoewel niet het doel van het bezoek van de generaals is dit wel een uitkomst.

3.4 Conclusie

Het bezoek van de drie Boerengeneraals aan Nederland verliep succesvol, zij het niet vlekkeloos. Ten eerste was het trio tijdens een groot deel van de reis door Nederland gereduceerd tot duo, door de slechte gezondheid van Christiaan de Wet. Ten tweede zat het weer niet altijd mee en werd er door de officiële instanties niet altijd rekening gehouden met de bezoeken. Desondanks konden de generaals tevreden zijn. Ze haalden alleen in Middelburg al meer dan 10.000 gulden op. Het Nederlandse publiek zorgde voor een warm onthaal en veel aandacht voor de generaals.

Er was, in tegenstelling tot de verwachting bij aanvang van dit hoofdstuk dat er nauwelijks sprake was van encenering van stamverwantschap. Er waren geen partijen die stamverwantschap opdrongen aan de hand van bezochte plaatsen. De Nederlandse politiek was neutraal op verschillende niveaus. Het Generale Boerenhulpfonds in Amsterdam stelde zich neutraal op, ondanks verwoede pogingen om meer invloed te kunnen uitoefenen op de generaals zelf. De Boerengeneraals bepaalden zelf waar ze ergens naar togingen en wanneer zij daar naartoe gingen. Hierdoor bleven de Boeren gericht op hun eigen missie en konden externe partijen de Boeren niet gebruiken om het idee van stamverwantschap op te leggen aan het Nederlandse volk. De zelfstandige Boeren, neutrale regering en Boerencomités zorgden er voor dat de nadruk van het bezoek kwam te liggen op het collecteren voor de getroffen voormalige Boerenrepublieken.

163 Onbekende Auteur, *De Boerengeneraals*, 44.

Daarnaast was er sprake van een werkbezoek voor de generaals, die contacten legden met Nederlanders en scholen bezochten om iets te leren van het Nederlandse scholensysteem.

Dat wil niet zeggen dat de lokale comités die de bezoeken organiseerden helemaal geen invloed hadden op het bezoek. Zij bepaalden de rondtocht, hierbij werd echter nagelaten om hier een ideologisch verhaal aan te hangen. Daarnaast bepaalden de comités wat de toon was van het bezoek: herdenken van de slachtoffers of juist het vieren van de grootse prestaties van de Boeren, die helaas niet tot meer hadden geleid. Het publiek kon dit alles weinig deren. Nederlanders vergaten de verzuiling en zorgden er eensgezind voor dat de generaals zich welkom voelden. Zij kwamen in grote getalen af op de generaals en zorgden voor een succesvol verloop. Dankzij het publiek werd het idee van stamverwantschap toch nog overgebracht. Niet alleen door giften, maar ook door het zingen van verschillende teksten waaruit bleek dat de mensen vonden dat ze over hetzelfde bloed beschikten. Tevens werd er tegelijkertijd met Nederlandse en Transvaalse vlaggen gezwaaid, alsof die niet los van elkaar stonden.

Stamverwantschap was dus zeker aanwezig tijdens het bezoek, echter werd dit geuit door het aanwezige publiek, het schrijven van de pers en acties op individueel niveau, niet door invloedrijke organisaties of de overheid. In het volgende hoofdstuk zal blijken dat er via het bottom-up proces meer succes was voor het verspreiden van het idee van stamverwantschap en de gevolgen voor Nederlands nationalisme dan via het top-down proces.

4. De ‘Nederlandse’ Boerengeneraals uit Afrika?

‘Een woord van dank, omdat gij en zoo velen uit uw volk, ons een voorbeeld hebt gegeven van vast vertrouwen op een goede zaak; onwrikbaar geloof in den uitslag van een edel streven, zoolang nog iets te hopen bleef; van opoffering en zelfverloochening; van een ongeëvenaarde volharding in het trotseren van smaad en ontbering, jammer en ellende, verderf en dood, gedurende den strijd voor een hoog beginsel, voor een kostbaar ideaal.

Ook al is de nederlaag en de ondergang het eind geweest, hier is toch een zedelijke winst behaald voor heel het menschedom; leezing voor der gansche wereld verkregen; een les vooral ook voor kleine volken, gelijk wij er een zijn, die niet mag en zal vergeten worden. In *dit* opzicht weegt de uitslag *niet*, maar telt het doel alleen!’¹⁶⁴

Na afloop van het concert in de concertzaal van Middelburg werden bovenstaande woorden gesproken. Het was de laatste toespraak die voor de Boeren gegeven werd tijdens het bezoek aan de Zeeuwse stad. De uitspraak is op meerdere manieren opvallend. Enerzijds werd er gesproken over een ondergang en was daarom pessimistisch. Een beeld dat het grote publiek niet had. Zij zwaaiden immers met de Transvaalse vlag en zongen hoopvolle teksten. Bovendien was er eerder die dag nog gesproken over het vertrouwen in de wederopstanding van de Boerennatie. De spreker die bovenstaande woorden sprak was pessimistisch, maar een uitzondering. Anderzijds passen de woorden wel bij het beeld dat de mensen hadden van een les voor kleine volken, strijdend voor vrijheid. Het bezoek draaide niet alleen om de Boerengeneraals of om de donaties die zij kregen, het bezoek van de Boerengeneraals ging ook over het Nederlandse volk dat lessen geleerd had van de stamverwanten in het zuiden van Afrika. Uit dit hoofdstuk zal blijken dat meer mensen deze opvatting hadden en zal er gekeken worden naar de verbeelding van historische verbondenheid vanuit het bottom-up proces.

In dit hoofdstuk zal niet naar invloedrijke grote partijen gekeken worden, maar meer naar de rol van het individu en de pers. Het publiek zorgde voor de nationalistische invloeden terwijl de landelijke organisaties dit juist niet wilden. De organisatie pakte opzettelijk geen kansen om Nederlands nationalisme te verbinden met het bezoek van de Boerengeneraals. Dit wordt gedaan aan de hand van een ‘lieu de mémoire’ dat wel bezocht werd, de woorden die sprekers gebruikten, of de landelijke organisaties inderdaad geen nationalistische uitingen nastreefden en hoe de pers een rol speelde door middel van verslaggeving, woordkeus en reportages. De vraag waarom ook na het verlies van de Tweede Boerenoorlog de historische verbintenis tussen Nederland en de Boeren als

164 Onbekende auteur, *De Boerengeneraals in Zeeland* 38.

relevant werd geacht wordt in dit hoofdstuk beantwoord. Dit gebeurt door een analyse van de wijzen waarop de historische verbintenis werd verbeeld. Uit het vorige hoofdstuk bleek al dat het Nederlands nationalisme zich vooral uitte onder de toeschouwers, terwijl de organisatie grotendeels neutraal bleef. Men zwaaide met de Nederlandse driekleur en de Transvaalse vierkleur en zong liederen die verwezen naar de grootse daden van de Boeren en Nederlanders uit het verleden. De grootsheid die bezongen werd was gebaseerd op het verleden. De verbinding tussen Nederlandse geschiedenis en de Boerenstrijd werd gelegitimeerd door het idee van stamverwantschap. Een ongecontroleerde liefde voor het vaderland en stam, waar 'natuurlijk' ook de Boeren bij hoorden was het gevolg. Waarom de historische verbintenis nog van belang was is echter nog niet duidelijk.

4.1 Vreugde versus verdriet

Over het algemeen was er een vrolijke en hoopvolle sfeer in Nederland tijdens het bezoek van de Boerengeneraals. De generaals waren de representatie van de prestatie van de stamverwante Boeren in de Tweede Boerenoorlog. Zij werden toegejuicht en geëerd. Bovendien heerste er een anti-Engelse sfeer in Nederland die de euforie vergrootte. Gezien de feestelijke stemming in veel steden leek het alsof de mensen vergeten waren dat de Boerenrepublieken de oorlog hadden verloren en niet meer bestonden. Vertegenwoordigers van de organiserende comités in de bezochte steden verloren dit niet uit het oog en spraken met respect en empathie over de slachtoffers van de Tweede Boerenoorlog. Tegelijkertijd zorgden zij wel voor een feestelijk onthaal. Dit gebeurde in de meeste steden. Echter, Amsterdam was hierop een uitzondering. Vreugde delfde hier het onderspit tegen verdriet in de strijd van emoties bij de leden van het organiserende Generale Boerenhulpfonds. Het organiserend comité greep het bezoek van de Boerengeneraals dus aan om de gevolgen van de oorlog te herdenken. Dit stond in contrast met de bezoeken aan Rotterdam en Middelburg, waar het feest georganiseerd werd door de comités.

Het eerste bezoek aan Rotterdam door de Boerengeneraals liep uit op een viering van de daden van de Boeren in de Tweede Boerenoorlog. Ook werd het een viering voor het feit dat de Boeren afstamden van Nederlanders:

‘Heden was het de dag dat de helden van Transvaal Botha, de Wet en de la Reij alhier den voet op oud vaderlandschen bodem zouden zetten’

[...]

‘Zoodra de generaals voet aan wal hadden geset, ging een oorverdoovend gejuich op onder het publiek en werden de Transvaalsche volksliederen aangeheven.’¹⁶⁵

165 *Rotterdamsche Courant* 20 augustus 1902, 'De Boeren-generaals te Rotterdam'.

Het tweede bezoek aan Rotterdam was een werkbezoek voor de generaals, maar nog steeds werden zij toegejuicht en waren er lof uitingen over en weer. Het grote verschil met het vorige bezoek aan Rotterdam was dat de bezoeken aan verschillende scholen in Rotterdam centraal stonden. Enkele dagen later, in Middelburg, was er weer sprake van een feeststemming. Hoewel er voor het bezoek in *De Zeeuw* gerept werd over een herdenkingstocht voor de slachtoffers van de Tweede Boerenoorlog, inclusief de Boerenrepublieken, kwam hier weinig van terecht.¹⁶⁶ In Amsterdam daarentegen was er weldegelijk de intentie om het bezoek van de Boerengeneraals te gebruiken als herdenking.

Ook in Amsterdam was veel aandacht voor het bezoek van de Boerengeneraals en veel mensen wilden onderdeel zijn van het bezoek. Ondanks de aandacht van potentieel publiek voor het bezoek besloot het Generale Boeren Hulpfonds om herdenking, niet viering, centraal te laten staan. Het bestuurlijk centrum nam een andere positie in dan overige plaatsen. Tekenend hiervoor was de aanvraag van een Amsterdams fanfarekorps.¹⁶⁷ Zij wilden graag de muziek verzorgen bij de aankomst van de generaals. Dit werd niettemin direct afgewezen. De motivatie die de samenwerkende comités hiervoor gaven was duidelijk: het bezoek was van ernstige aard en er was geen ruimte voor muziek. Ook in de krant werd de boodschap verspreid: het bezoek kwam voort uit verdriet, niet uit vreugde.¹⁶⁸ Daar waar bijvoorbeeld in Middelburg gezorgd werd dat het publiek de tekst kende van een lied op de melodie van psalm 68, zorgde het Amsterdams comité er voor dat er geen muziek gespeeld werd.¹⁶⁹ Een herdenking, geen feest, lijkt een neutrale aard te hebben. Echter, de woorden die gesproken werden tijdens speciaal georganiseerde kerkdienst kenden veel overeenkomsten met de toespraken in de rest van het land. De nadruk lag op stamverwantschap, de hoop die het Nederlandse volk had na de strijd van de Boeren en het belang van doneren van geld aan de Boeren. Bovendien werden de Boeren door de tweede spreker tijdens de kerkdienst gerustgesteld met een passage uit het Wilhelmus:

‘Den tweede spreker ving aan met een herinnering aan de woorden van het Wilhelmuslied: “Mijn schild ende betrouwen, zijt gij, o God, mijn Heer!” den psalm des vertrouwens in bangen nood, maar ook de jubelzang, die over de baren klonk, telkens als Engeland moest buigen voor een Tromp of een de Ruyter – den nationalen psalm bij uitnemendheid.’¹⁷⁰

166 *De Zeeuw*, 30 september 1902, 'Gemengde berichten'.

167 GBH I, 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', geen titel.

168 GBH I, 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', krantenartikel: geen titel.

169 GBH I, 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', diverse brieven en *Het nieuws van de dag*: *Kleine Courant* 12 september 1902, De Boeren-generaals.

170 *Het nieuws van de dag*: *Kleine Courant* 12 september 1902, De Boeren-generaals.

Het lied dat de Nederlandse natie volgens de spreker gebruikte om zichzelf vertrouwen in te praten, maar ook om overwinningen te vieren werd nu gebruikt voor de Boerengeneraals. Specifiek werden zelfs de overwinningen op Engeland genoemd. De Nederlandse natie had echter betrekking op het Nederlandse volk binnen de Nederlandse staat. Het Wilhelmus, onderdeel van de Nederlandse cultuur, werd gebruikt om een verbinding te leggen. Het idee van stamverwantschap ging echter zo ver dat de spreker de verbinding tussen de aanwezige Boerengeneraals en het Wilhelmus zonder problemen kon leggen. Zo was de psalm op twee manieren te gebruiken. Enerzijds via een historische verbinding die gelegd werd tussen de Boerenstrijd en de Nederlandse strijd tegen de Engelsen. Anderzijds om de stamverwanten vertrouwen te geven met het lied dat de Nederlandse natie vertrouwen gaf. Sterker nog, de psalm kon zelfs drieledig gebruikt worden, aangezien de Boerenstrijd het Nederlands nationalisme hernieuwd vertrouwen gaf. Een klein volk vecht immers tegen een grootmacht.

De naam van de tweede spreker bij de kerkdienst werd niet genoemd in de krant, maar hij vervolgde zijn toespraak met de notie dat er nog geen sprake kon zijn van alleen huldigen:

‘Zoo aanschouw ik op dit oogenblik in ons volk twee stemmingen ten aanzien van het volk van Zuid-Afrika. De eene is ol zoo rijk aan beweegkracht. Zij wil zingen, joelen, applaudisseeren. Voorzeker, in haar schuilt eene goede kern, maar zooals zij zich moet zij aan banden worden gelegd. “’t Is nu geen tijd van zingen.”’

[...]

“maar ik zie ook eene andere stemming, die der nuchterheid, verkoeling, vrees. Te groote doordachtzaamheid doodt echter de bezieling. Ook deze stemming heeft tot op zekere hoogte recht van bestaan.”¹⁷¹

Amsterdam rouwde niet omdat Engeland een oorlog gewonnen had, wat een mogelijkheid geweest zou kunnen zijn gezien de anti-Engelse wind die door heel Europa waaide destijds. Amsterdam rouwde omdat de stamverwanten van het Nederlandse volk de oorlog verloren hadden. Dat wil niet zeggen dat er geen huldeblijken werden gegeven vanuit het publiek. Ook in Amsterdam stonden duizenden mensen langs de weg.¹⁷² Deze toestroom van mensen was echter spontaan. Er waren niet, net zoals in Middelburg, liederen ingestudeerd. Het organiserend comité had hier geen hand in. Zij wilden zich richten op het herdenken.

171 *Het nieuws van de dag: Kleine Courant* 12 september 1902, De Boeren-generaals.

172 *Ibidem*.

Verder bleek dat de opzet van het bezoek hetzelfde was zoals die ook in Rotterdam en Middelburg later zou zijn. Er werd een rondrit door de stad gehouden die uiteindelijk eindigde in een kerk. Ook was er nog een samenkomst bij het Paleis voor Volksverblijf.¹⁷³ Geïnteresseerden konden toegangskaarten kopen voor een van beide gelegenheden. Wat betreft interesse was Amsterdam geen uitzondering, zelfs voor de aankomst op het station kwamen bij het Generale Boeren Hulpfonds aanvragen voor toegangskaarten binnen.¹⁷⁴ De organiserende comités hadden dan ook rekening gehouden met een grote opkomst. Dit spreekt uit de gedetailleerde communicatie met de politie en de burgemeester van Amsterdam. Er werd zo min mogelijk aan het toeval overgelaten. De interesse blijkt ook uit het feit dat er een aantal journalisten van kleinere kranten niet in aanmerking kwamen voor een plaats op de perstribune in de kerk. Dit leidde tot boze brieven richting het Generale Boeren Hulpfonds waardoor sommigen alsnog naar binnen mochten, anderen dropen af.¹⁷⁵ Dat de interesse zo groot was in Amsterdam zegt niets over het specifieke bezoek van de generaals aan de stad. Immers, ook elders in het land stroomden Nederlanders massaal de straat op om de generaals te verwelkomen. Het zegt wel iets over de interesse in de Boerengeneraals in het algemeen. Het laat namelijk zien dat het publiek oprecht was over de interesse in de generaals en niet alleen een excuus zocht om feestend de straat op te gaan. Een bezoek georganiseerd uit vreugde of verdriet voor de Boerengeneraals trok hoe dan ook veel publiek aan.

Amsterdam had met het ontvangst van de Boerengeneraals andere intenties dan andere steden. In plaats van een heugelijk ontvangst moest er sprake zijn van herdenken van het verlies van de Boeren in de Tweede Boerenoorlog. Daar waar het organiserend comité dit kon regelen werd hier ook werk van gemaakt. De toespraak tijdens de kerkdienst, het afwezig zijn van muziek tijdens de tour door de stad en de aankondiging in de kranten van de ernstige achtergrond van het bezoek zijn hier het bewijs van. Tegelijkertijd was het publiek, vrij van organisatie, wel enthousiast. Wat betreft inhoud van het bezoek was ook in Amsterdam een belangrijke rol weggelegd voor het idee van stamverwantschap en werd ook de strijd van Tromp en de Ruiters tegen de Engelsen zelfs nog genoemd. Het herdenken van het verlies van het Boerenvolk gebeurde bijvoorbeeld door het zingen van het Wilhelmus, wat in de geschiedenis van het Nederlandse volk al eerder troost had geboden. Bovendien was men zich in Amsterdam bewust dat dit de tijd van rouwen was, maar niet hoefde te blijven en dat ook andere groepen hoopvol bleven over de Hollandse stam.

173 GBH I, 'Commissie van ontvangst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', diverse brieven.

174 Ibidem.

175 Ibidem.

4.2 De zaak Evertsen

In Amsterdam werd tijdens de herdenkingsdienst die georganiseerd was voor de Boeren gesproken over Tromp en de Ruiter en de strijd die het Nederlandse volk door de jaren heen had gestreden tegen de Engelsen. In dit geval werd er gesproken over het Wilhelmus en hoe het lied van pas kwam met betrekking tot het herdenken van de Boerenstrijd. Toch werd de strijd van de Boeren gezien als een voortzetting van de Nederlandse krijgshistorie. Specifiek de historie van de zeeoorlogen met Engeland. Destijds werd het Wilhelmus gezongen als vreugdezang voor de overwinningen van Tromp en de Ruiter. Bij het bezoek van de Boerengeneraals werd het gezongen omdat de stamverwante Boeren hadden verloren. De verbinding tussen de Ruiter en de Boerengeneraals werd dus verbeeld via het Wilhelmus. Het bleef echter niet bij de verbinding met Tromp en de Ruiter.¹⁷⁶ Ook in Middelburg werden zeehelden uit het verleden gebruikt om de connectie tussen de Boeren en Nederlanders uit te drukken.

De kerkdienst die in Middelburg voor de Boerengeneraals was georganiseerd vond plaats in de Nieuwe Kerk. Aan de buitenzijde van de kerk was weinig opvallends te zien. Op het eerste gezicht was het dus een gewone kerk. Echter, de Nieuwe Kerk grenst aan het Middenkoor waar het praalgraf van de gebroeders Evertsen staat. Cornelis en Jan Evertsen waren hoge officieren in de tijd van de Republiek en later tijdens eerste Engelse zeeoorlog en kwamen uit Zeeland. Vandaar ook dat het praalgraf in de Wandelkerk staat, nadat het eerst in de Oude Kerk stond. De Evertsen hadden tijdens het leven veel faam en werden ook na hun dood nog herinnerd. In 1919 zouden zij zelfs prominent vernoemd worden in het Zeeuws volkslied: ‘(...)Waarvan in de historieblaên, de Evertsen en Bankert staan, Dat immerhoog in eere houdt, den onverschrokken Naerebout.’¹⁷⁷ De zeehelden van weleer speelden ook aan het begin van de twintigste eeuw een belangrijke rol in de Zeeuwse geschiedenis. Dat de Boerengeneraals nu een dienst bijwoonden in de kerk waar ook het praalgraf van de Zeeuwse zeehelden stond zorgde voor een referentiepunt voor de spreker tijdens de dienst. De eerste en belangrijkste spreker was de voorzitter van het ontvangstcomité en dominee in de Nieuwe Kerk: de heer L. Wagenaar.

Voordat dominee Wagenaar echter het woord nam, zelfs voordat de Boerengeneraals waren gaan zitten werden er door de organist enkele muziekstukken ten gehore gebracht. Volgens de *Middelburgsche Courant* waren deze liederen karakteristiek voor de situatie:

‘Zoo gaf het *Andante* een schildering van den tijd vóór den oorlog, terwijl het hierop volgende *Allegro* den oorlog zelf teekende (het optreden van De Wet met 'n overwinningsthema is o.a zeer

¹⁷⁶ *Het nieuws van de dag: Kleine Courant* 12 september 1902, De Boeren-generaals.

¹⁷⁷ D.A Poldermans, 'Zeeuws volkslied': <http://www.zeeuwsebibliotheek.nl/zeeland/zeeuws/volkslied> (17 mei 2012).

duidelijk). Het *Praeludium* geeft een beeld van den vrede, terwijl het oude *Wilhelmus* met zijn variaties Nederland typeert.¹⁷⁸

Voordat de dienst aanving werd er dus al een sfeer gecreëerd door middel van muziek. Voor de verslaggever van de *Middelburgsche Courant* was het duidelijk welke rol elk muziekstuk speelde en daarbij benoemd hij specifiek het overwinningsthema rond generaal de Wet. Bovendien werd net als in Amsterdam het *Wilhelmus* gespeeld, om zo de eerste verbinding met Nederland te leggen. Dit zou nog meermalen gebeuren tijdens de toespraak van de voorzitter van het comité.

Dominee Wagenaar was de eerste spreker van de kerkdienst en tijdens zijn toespraak zou zijn visie over het Boerenvolk duidelijk worden. Dit deed hij door het praalgraf van de gebroeders Evertsen te gebruiken als lieu de mémoire te gebruiken. Het graf was een herinnering aan het verleden zoals Pierre Nora dat heeft beschreven.¹⁷⁹ Een verhaal werd gebonden aan een object. Het object werd vervolgens gebruikt om het heden te verbinden met het verleden om zo een groep te herinneren aan het nationale verleden:

‘Broeders! In dezen prachtigen tempel, waar 't praalgraf der Evertsen u van onzen vaderen heldenstrijd tegen Engeland spreekt groet Zeeland's volk.

't Is een volk, u nauw verwant.

't Heldenbloed der Walen en der Hugenooten mengde zich met dat der oude Watergeuzen van Oranje en tot in ons taaleigen toe naderen we U. Ook onze Zeeuwen zeggen: ons voor wij. “Ons groeten die Generaals!”¹⁸⁰

Wagenaar spreekt de generaals aan met 'broeders' en stelt dat de Zeeuwen de Boeren groet. Hierbij richt hij zich voornamelijk op volken, nog niet op natiestaten. Daarbij ziet hij de Zeeuwen als apart volk binnen Nederland. Op deze manier zijn de Zeeuwen en de Boeren inderdaad nauw verwant. Bovendien is het ontstaan van het Zeeuwse volk een verhaal dat gelijkenissen kende met de Boeren, aldus de dominee. In beide gevallen zochten mensen met verschillende achtergronden elkaar op en verzetten zij zich tegen oppressie. Zeeuwen tegen de Spanjaarden en later de Engelsen, de Boeren tegen de Engelsen tijdens de Boerenoorlogen. Verder leek ook de taal op elkaar. Het voorbeeld dat Wagenaar gaf is het Zeeuwse woord voor 'wij' dat het zelfde is in het Afrikaans, namelijk: 'ons'. De overeenkomsten werden zo benadrukt.

178 *Middelburgsche Courant* 2 oktober 1902, 'Bezoek van de Boerengeneraals aan Middelburg'.

179 Nora, 'Between memory and history', 7.

180 *Middelburgsche Courant* 2 oktober 1902, 'Bezoek van de Boerengeneraals aan Middelburg'.

Figuur 6 Het praalgraf van de gebroeders Evertsen in Middelburg¹⁸¹

Hoewel de dominee de Zeeuwen als volk op zich ziet neemt hij het wel op in de Nederlandse geschiedenis. Zijn toespraak was daarom geen vorm van separatisme, maar juist een van eenheid. De manier waarop hij de Nederlandse krijgsgeschiedenis gebruikt zegt impliciet dat hij het Zeeuwse volk gewoon als Nederlands ziet. Voordat hij sprak over de overeenkomsten tussen Zeeuwen en Boeren had Wagenaar het over het eerder zo succesvolle verzet tegen grootmachten uit het verleden van het Nederlandse volk.

‘Wij weten uit onze rijke historie, dat het Hollandsch ras – hoe klein in tal – tot tweemaal toe het opkomen van een wereldrijk heeft gestuit.

Eerst toen Spanjes onoverwinnelijke vloten in gindsche wateren vergingen en zijn ijzeren veteranen vielen op zijn Turnhouts heide en aan Nieuwpoorts strand, of vermoorden in de schoren rondom Sluis.

En opnieuw toen Lodewijk XIV's maarschalken werden teruggeworpen door Oranje's getrouwen en des Franschen konings droom van wereldheerschappij verging.

Zou nu – zoo hoopten wij – zou ten derde male het dappere Hollandsche ras – in u verjongd – zijn uitverkoren, om het *Imperium*, dat met zijn koloniën half een aardbol omsluit en met zijn vloten alle zeeën beheerscht, te knakken in zijn groei.’¹⁸²

De historische rol van de Oranjes werd duidelijk vermeld, welke nationaal belangrijk was en niet alleen voor de Zeeuwen. Van het Zeeuwse volk werd verder geredeneerd naar een groter beeld, dat van het Nederlandse volk. Opvallender is echter het geloof in de Hollandse stam en de hoop die

181 ‘Grafmonument van de gebroeders Evertsen’: <http://www.dodenakkers.nl/artikelen/kerkgraven/108-evertsen.html> (17 juli 2012).

182 *Middelburgsche Courant* 2 oktober 1902, 'Bezoek van de Boerengeneraals aan Middelburg'.

Wagenaar had dat er weer een overwinning op een grootmacht voor de stam gerealiseerd kon worden. Het Hollandse ras was verjongd in de Boeren en daarom was er wederom sprake van verzet. Het zat in de cultuur van de Nederlandse stam en dus in zowel de Boeren als de Nederlanders om te vechten voor een eigen natie. De strijd om zelfbeschikking van de Hollandse stam was nog niet voorbij. Het verzet van een klein volk dat streed voor een eigen natie tegen een groot imperium sprak tot de verbeelding van luisteraars en paste bij het beeld dat geschetst werd van de Nederlandse geschiedenis. Toen Wagenaar later in zijn toespraak zou zeggen dat de Boeren 'nauw verwant' waren kon dit dus ook uitgelegd worden als een voortzetting van de strijdvaardigheid van de kleine Hollandse stam. Het kon echter niet uitgelegd worden als opname van de Boeren in het Nederlandse volk of de Nederlandse natie, zoals Wagenaar dat in zijn toespraak wel deed met de Zeeuwen. Hij had het namelijk over een "nationale ondergang".¹⁸³ Stamverwantschap ging niet zo ver dat het een opname betekende van het Boerenvolk bij Nederland. Nationalisme als bottom-up proces bleef dus voorop staan, maar in combinatie met het idee van een Nederlandse stam. Eenheid tussen de mensen (waaronder de Zeeuwen) in het gebied van Nederland, en verwantschap met de Boeren.

Omdat de historische verbinding gelegd werd konden de Boeren geprezen worden in aanwezigheid van de generaals tijdens de kerkdienst. Een ander belangrijk aspect was dat de strijd van de Boeren zorgde voor hoop voor de hele Hollandse stam. Wagenaar sprak over de hoop die hij had tijdens de oorlog dat de stam weer een grootmacht zou verslaan. Hierop voortbordurend zei hij het volgende:

'Waar dit geloof leeft, veert de hope! Hij die de eeuwen overziet, kent zijn tijd. Het licht *is* voor den rechtvaardige *gezaaid* en blijdschap voor den oprechte van harte. De landman heidt in hope. 't Onrecht valt. De vrijheid komt. *Veni Christe Remunerator!*'

Wagenaar zijn hoop had ook betrekking op gerechtigheid. Niet alleen voor de Boeren, maar voor andere kleine volken in het algemeen. Hierbij werd ook het Nederlandse volk gezien als een klein volk, omringd door grootmachten. Er was volgens de toespraak sprake van een 'nationale' ondergang, waarmee hij bedoelt dat het volk haar zelfstandigheid verloor.¹⁸⁴ Het Boerenvolk bleef echter bestaan, wat de spreker zijn vertrouwen in een goede afloop niet deed verliezen en hoop op betere tijden deed behouden. Een vooruitzicht van zelfbeschikking voor de tak van de Hollandse stam in Afrika was nog niet helemaal verdwenen. Het voortbestaan van het Boerenvolk gaf kleine

¹⁸³ *Middelburgsche Courant* 2 oktober 1902, 'Bezoek van de Boerengeneraals aan Middelburg'.

¹⁸⁴ *Ibidem*.

volken hoop en was de strijd zelf was een inspiratie voor de Nederlanders. De Boerenstrijd was een voortzetting van het verzet van de Republiek tegen grootmachten en voor zelfbeschikking. Ditmaal niet door Nederlanders, maar door de stamverwanten uit het zuiden van Afrika. Het vertrouwen in het bestaansrecht van de Nederlandse natie werd daardoor ook versterkt.

Waar de historische verbinding in Amsterdam nog redelijk subtiel verbeeld werd liet dominee Wagenaar er met zijn toespraak in Middelburg weinig twijfel over bestaan. Hij negeerde het streven van neutraliteit van de comités en liet weten wat hij persoonlijk vond van de situatie waarin de stamverwante Boeren zich vonden en welke rol Nederland daar in moest spelen. Door middel van het praalgraf van de gebroeders Evertsen kon hij de connectie leggen van de aanwezige Boerengeneraals naar het glorieuze oorlogsverleden van de Zeeuwen en Nederlanders tegen de Spanjaarden, Engelsen en Fransen. Hieruit blijkt dat de strijd van de Boeren werd gezien als een voortzetting van de strijd van de kleine Hollandse stam tegen grootmachten. Overeenkomsten in de totstandkoming van de Zeeuwen en de Boeren en de gelijkenissen tussen de Zeeuwse en Afrikaanse taal versterken het beeld van stamverwantschap. Specifiek de stamverwantschap tussen de Boeren en de Zeeuwen. Dit in combinatie met de voortzetting van de Nederlandse geschiedenis. Laat een historische verbintenis zien van een klein, maar strijdbaar volk dat in het geval van de Boeren bleef bestaan. Het verliezen van de oorlog en daarmee de zelfstandigheid deed hier niets aan af. Er was dus nog hoop op een wederopstanding en tegelijkertijd de bevestiging van de kracht van de Boeren en dus de Nederlandse stam. Omdat er hoop was voor de Nederlandse stam was dit er ook voor Nederland.

4.3 De pers

Het bezoek was een voor Nederlandse begrippen grote gebeurtenis. Het logische gevolg was dat er vanuit de pers veel interesse was voor de bezoeken van de Boerengeneraals. Dit resulteerde bijvoorbeeld in Amsterdam in het weigeren van toegang bij de kerkdienst voor verschillende kleinere kranten of tijdschriften omdat ze niet bekend genoeg waren. Iets wat het Generale Boerenhulpfonds absoluut niet in dank werd afgenomen door de afgewezen kranten.¹⁸⁵ Er werd door de pers niet alleen verslag gedaan van de tour die de Boeren aflegden door Nederland en de verschillende ontvangsten die ze meemaakten. Juist in de kranten verschenen stukken die opriepen geld te doneren aan de Boeren. De historische verbinding die daarvoor werd gebruikt in de kranten was niet erg subtiel.

185 GBHI, 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', diverse brieven.

De *Middelburgsche Courant*, de *Zeeuw*, de *Rotterdamse Courant* en de *Maasbode* gaven allen op een andere manier aandacht aan het bezoek. De *Middelburgsche Courant* schreef grote en gedetailleerde stukken over het bezoek aan Zeeland, terwijl er over de bezoeken van de generaals aan andere plaatsen in Nederland relatief weinig aandacht werd geschonken. De *Rotterdamse Courant* daarentegen had weer een andere insteek. Zij plaatsten over het bezoek aan Rotterdam geen stuk van meer dan twee pagina's, zoals later in Zeeland zou gebeuren. De krant uit Rotterdam koos er voor om het bezoek aan de stad bescheiden en met relatief weinig details te beschrijven. Daarentegen hadden ze relatief veel aandacht voor de gehele reis die de Boeren aflegden in Europa, ook buiten Nederland. De *Maasbode* en *De Zeeuw* hadden dezelfde insteek.

Ondanks dat de presentatie van het nieuws over de Boerengeneraals in Europa wat verschillen kende tussen de kranten onderling, was dit niet terug te vinden in de berichtgeving. In de kranten van augustus, september en begin oktober zijn louter pro-Boerberichten te vinden. Journalisten van de vele kranten uit het hele land die verslag deden van het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland hadden een dubbele rol. Enerzijds waren zij onderhevig aan de nationalistische uitingen van het Nederlandse publiek en de uitingen die onderdeel waren van de festiviteiten. Zij waren als journalist onderdeel van het publiek. Zij werden ook beïnvloed door wat zij zagen en hoorden. Omdat de verslaggever voor het schrijven van zijn verhaal het verhaal moest meemaken zag hij meer dan het nieuws, hij zag het nieuws waar hij onderdeel van was. Verslaggevers zonden niet alleen het verslag naar buiten, zij ontvingen de gebeurtenissen die zij beschreven actief. Er was een beeld van helden geschapen waar hij tegen op keek. Dit komt overeen met dat wat de journalisten van bijvoorbeeld de *Middelburgsche Courant* en de *Rotterdamsche Courant* bleven benadrukken¹⁸⁶:

‘Hoe anders dan bij het eerste aanschouwen wordt dan, en ook bij nadere kennismaking, de indruk dien men van hen krijgt!

Wat ligt er in het gelaat van die mannen eene uitdrukking!

En toch hoe verschillend zijn ze!

Botha, de man van de wereld, die in zijn omgang met iedereen een bewonderenswaardige takt en welwillendheid toont.’

(...)

‘Voor dat vast vertrouwen, voor het edele gemoed van Botha krijgt men eerbied; men komt onder de bekoring van zijn persoonlijkheid.’

‘De la Rey is blijkbaar stiller van natuur, uit zich minder, al kan hij ook geestig spreken.

186 *Rotterdamsche Courant* 22 augustus 1902, 'De Helden-generaals' en *Middelburgsche Courant*, 2 oktober 1902, 'Bezoek van de Boerengeneraals aan Middelburg'.

Hij is ook ouder dan Botha.

Maar wie hem goed gadeslaat, ziet spoedig aan dat pittige, scherp geteekende gelaat dat men iemand voor zich heeft die weet wat hij wil, die veel denkt, die in oogenblikken van gevaar resoluut is in zijn handelen.¹⁸⁷

De eigen ideeën van de Boeren waren verstrengeld geraakt met het verhaal dat hij schreef. Er werden grootse helden verwacht, maar maakte kennis met 'gewone' mensen die zeer bekwaam waren en in staat waren gebleken de Engelsen het lastig te maken. Voorbeelden voor eenieder.

Anderzijds gaf de pers via de berichtgeving op verschillende manieren Nederlands nationalistische gedachten door in combinatie met het bezoek van de Boerengeneraals. Dit gebeurde via de verslaggeving van het bezoek van de generaals, maar ook door aparte stukken in de krant. Stukken die informatie gaven over de situatie in de voormalige Boerenrepublieken na de oorlog en oproepen om geld te doneren aan de generaals.¹⁸⁸ Bovendien waren de *Rotterdamsche Courant* en de *Middelburgsche Courant* toch al bevooroordeeld met betrekking tot de Boeren. Zij steunden de Boerenzaak en stonden volledig achter het idee van stamverwantschap. In deze kranten waren pro-Boer uitingen niets opzienbarends. Nederlands nationalistische uitingen ten op zichte van het onderwerp pasten in datzelfde straatje. Zo werd er bijvoorbeeld in de *Rotterdamsche Courant* geschreven over de Boeren die ook de Nederlandse strijd uitvochten.

‘Weet ge wel, dat zij daar in Zuid-Afrika ook onsen strijd hebben gestreden? Zij hebben met hen bloed onze taal, onzenstam den heelen Nederlandschen stam verdedigd. Zij zijn verslagen, afgemat, uitgeput. Nu staat het werk aan ons. Brengen wij thans onze offers zooals zij ze hebben gebracht, niet in bloed, niet door onze vrouwen en kinderen te geven, maar ons geld. Richt het Boerenfolk weer op.’¹⁸⁹

Het was ‘onsen’ oorlog.¹⁹⁰ Stamverwantschap werd zo uitgerekt dat de strijd er niet een was van een verwant volk, maar van de gehele stam. Daarom waren de Nederlanders het de stamverwanten verschuldigd om ze financieel te steunen. Er werd eveneens over “onsen” oorlog gesproken omdat er gevochten werd tegen de Britten. Het Boerenfolk had hier daadwerkelijk de wapens tegen opgenomen. Het betrof hier een stuk dat geplaatst werd door de redacteur om de lezers niet te laten vergeten om de Boeren te steunen. Nu de Boerengeneraals in het land waren werden de lezers met

187 *Rotterdamsche Courant* 22 augustus 1902, 'De Helden-generaals'.

188 *Rotterdamsche Courant* 27 augustus 1902, 'Aan onze lezers!'.

189 Ibidem.

190 Ibidem.

grote regelmaat herinnerd aan de stamverwantschap met de Boeren en de belangrijke bijdrage die zij hadden geleverd aan het voortbestaan van de stam. Door te spreken over onze offers aan de Boeren werd er impliciet ook gesteld dat het Nederlandse volk eensgezind was als onderdeel van de Nederlandse stam. Gezamenlijk moest het Nederlandse volk de Boeren steunen.

Dat niet alle Nederlandse kranten hun best deden om neutraal te blijven met betrekking tot de Boerengeneraals bleek niet alleen uit de inhoud van de stukken die gepubliceerd werden. Ook de woordkeus die in de krant gebruikt werd verraadde het feit dat bijvoorbeeld de *Rotterdamsche Courant* achter de strijd van de Boeren stond. Deze krant noemde de generaals regelmatig 'de helden-generaals'.¹⁹¹ De verslaggever nuanceerde dit niet door te zeggen dat de generaals helden waren voor de Boeren in de voormalige Boerenrepublieken. Het was voor de journalist van de *Rotterdamsche Courant* vanzelfsprekend dat de generaals helden waren, ook voor de Nederlanders. De daden van de generaals tijdens de Boerenoorlog maakte ze helden voor de schrijver. Bovendien werd er letterlijk geschreven dat de Boeren de oorlog niet alleen voor zichzelf vochten, maar voor de Nederlandse stam en taal.¹⁹² Omdat het de Tweede Boerenoorlog in Nederland werd gezien als strijd voor de Nederlandse stam werden de generaals ook helden voor het Nederlandse volk. Zo kon het uitgelegd worden waarom Botha, De la Rey en de Wet idolen waren voor Nederlanders. Een natie stond achter de generaals van een andere natie en gebruikte ze zelfs voor het eigen nationalisme.

Naast de gewone krant was er ook nog interesse in het bezoek van de Boerengeneraals in de andere pers. Het literaire tijdschrift *De Gids* heeft in 1902 een artikel over de generaals terwijl zij door Europa reizen. Dit artikel gaat niet over Nederland of over Europa, maar over Amerika en hoe de Boeren hier werden gesteund.¹⁹³ Het tijdschrift richtte zich niet op het nieuws zelf, zoals de krant dat deed, maar verdiepte het. In *De Gids* stond een uiteenzetting over de rol die de Verenigde Staten speelde en verder nog kon spelen met betrekking tot de Boerenstrijd, geschreven door Pieter Justus van Löben Sels. Een advocaat die in de Verenigde Staten was gaan wonen.¹⁹⁴ Het artikel verscheen tijdens het bezoek van de drie Boerengeneraals aan Europa en borduurde hier op voort. Er werd begonnen met speculatie over het feit of de generaals nog naar de Verenigde Staten zouden gaan, nadat ze Europa hadden bezocht. Ook werd er afgegeven op de Nederlandse pers, die zich voornamelijk interesseerde in de Boerenliefde in Nederland en Europa, terwijl dit ook in Amerika aanwezig was.¹⁹⁵ Bovendien is Amerika een rijk land en kon dus een belangrijke rol spelen in de

191 *Rotterdamsche Courant* 27 augustus 1902, 'Aan onze lezers!'.
192 Ibidem.

193 Pieter Justus Van Löben Sels, 'De Boeren-beweging in Amerika', *De Gids* 66 (1902), 91.

194 'Pieter Justus van Löben Sels': <http://www.genealogieonline.nl/stamboom-versteeg/14743.php> (19 juni 2012).

195 Van Löben Sels, 'De Boeren-beweging', 91-93.

wederopbouw van de Boerenrepublieken.¹⁹⁶ In het artikel werd er meermalen geschreven over de Engelsen. Zij waren volgens *De Gids* onmiskenbaar de boosdoeners in de Tweede Boerenoorlog. De Verenigde Staten daarentegen hadden in het verleden al laten zien dat zij zich niet neerlegden bij Britse wereldheerschappij. Nu zou dit weer een rol kunnen spelen.¹⁹⁷ Hierbij werden ook de banden tussen bepaalde Amerikanen en Nederland weergegeven. President Roosevelt werd een ‘telg van onzen stam’ genoemd, onzen verwijzend naar het volk waarvoor *De Gids* was bedoeld: Nederlanders.¹⁹⁸ Het feit dat Amerikanen bondgenoten van de Britten waren werd afgewimpeld als een ontkenning van de invloed van de Nederlandse Republiek en de Nederlandse stam in de vorming van de Verenigde Staten.¹⁹⁹ De schrijver ging echter nog verder. Amerikanen die zich in hadden gezet tijdens de Boerenoorlog voor de Boeren werden als volgt beschreven:

‘Toen het bijna te laat was, gordde de Nederlandsche stam zich aan tot den strijd tegen de machten der duisternis, en het is opmerkelijk hoe overal en uit eigen aandrift de verschillende Nederlandsche elementen, wonende in ver van elkander gelegen centra, zich opmaakten om met de van ouds bekende Hollandsche taaiheid en stoeren moed den kamp te aanvaarden en vol te houden. In alle deelen der republiek, in New-York, Chicago, San Francisco, enz. verschenen in de groote dagbladen korte ingezonden stukken van hunne hand, meestal onderteekend, die trachtten de door de Engelsche schandpers met ongeloofelijke onbeschaamdheid gegeven voorstelling der feiten te wraken. Dit leidde tot een soms vrij hevigen pennestrijd, welke noodzakelijkerwijze aan de partij, die de waarheid aan hare zijde had, ten goede kwam.’²⁰⁰

Van Löben Sels roemde in *De Gids* in een korte passage de Nederlandse stam, liet ze vechten tegen de 'machten der duisternis' zonder dat ze in de oorlog aanwezig waren en kraakte ook de Engelsen af. Pro-Boer uitingen dankzij een lof uiting voor Nederlanders in de Verenigde Staten. De connectie tussen Nederland en de Boeren was zo sterk dat ook in een land ver weg mensen zich inspanden om de Boeren te helpen. Verder was het een geruststelling dat ook op andere continenten de Hollandse stam gesteund werd. Op de weg naar deze conclusie werd ook de Verenigde Staten nog genoemd als land voortbordurend op Nederlandse waarden uit de tijd van de Republiek. Zo kreeg het Nederlandse publiek het beeld dat de strijd van een klein volk dat onderdeel was van de kleine Hollandse stam over heel de wereld steun kreeg. Tegelijkertijd werd er een historische verbinding gelegd met de Verenigde Staten om te laten zien dat Nederlanders een geschiedenis hebben over

196 Van Löben Sels, 'De Boeren-beweging', 92.

197 Idem, 93.

198 Ibidem.

199 Idem, 95-96.

200 Idem, 97.

heel de wereld. De daden van de Nederlandse stam uit het verleden werden aangehaald om het belang van de stam aan te tonen, om het belang van een eigen natie aan te tonen.

Niet alleen via sprekers tijdens het ontvangst van de Boerengeneraals, of via grote organisaties was er sprake van een uiting van stamverwantschap die er voor zorgde dat de Boerenstrijd goed was voor het Nederlandse volk. Ook in verschillende dagbladen van eind 1902 werd er alles behalve neutraal gekeken naar het bezoek van de Boerengeneraals en de context waarin het bezoek plaatsvond. Op basis van stamverwantschap werd de Tweede Boerenoorlog ook voor Nederlanders gevochten, dat was voor de auteurs van bijvoorbeeld de *Rotterdamsche Courant* vanzelfsprekend. Dit werd versterkt door de het feit dat de Boeren tegen de vijand Engeland hadden gevochten. De pers was een medium dat dit soort ideeën verspreidde, tegelijkertijd was zij de ontvanger en werd zij beïnvloed door de ideeën om de pers heen. De verslaggevers waren zelf onder de indruk van het feit dat de Boeren gewone, benaderbare mensen bleken te zijn. Er werd een beeld geschetst van gewone plattelandsmensen. Na alle verhalen waren zij gaan geloven in het beeld van ware helden, in plaats van gewone mannen die het eigen land wilden verdedigen. Door vervolgens te schrijven over 'onze' opofferingen die gedaan moesten worden, zoals de Boeren dat eerder hadden gedaan, werden de Boeren gebruikt om het Nederlandse volk als een geheel uit te dragen. Andere takken van de stam, verspreid over heel de wereld lieten verder zien dat heel de wereld de strijd van het kleine volk en de kleine stam steunden.

4.4 'Hollandsch bloed' en 'Hetzelfde vleesch'

De generaals zelf zijn tot dusverre grotendeels buiten schot gebleven. Zij zagen zichzelf als Boeren, een volk dat recht had op zijn staten.²⁰¹ Daarentegen waren zij zich ook bewust van het belang van een goede relatie met Europese landen. Of, misschien nog belangrijker, zij waren zich bewust van het belang van het geld uit Europese landen. De drie Boerengeneraals die naar Europa kwamen waren alle drie overtuigd van de legitimiteit van een Boerenatie en het voortbestaan van het Boerenfolk. Desalniettemin spraken zij allen Nederlandse uitingen van vergaande verwantschap niet tegen. Sterker, zij gooiden zelf wellicht nog wat olie op het vuur. Hoewel zij zichzelf geen rol toedichtten voor het Nederlandse volk of het Nederlands nationalisme spraken de Boerengeneraals zich meermalen uit over stamverwantschap met de Nederlanders. De Nederlanders spraken over 'Hollandsch bloed', Louis Botha sprak tijdens een toespraak in Amsterdam over 'Hetzelfde vleesch'.²⁰²

201 Zie hoofdstuk 2.

202 *Maasbode* 13 september 1902, 'De Boerengeneraals'.

Tijdens de bezoeken aan de verschillende Nederlandse steden kregen de generaals meerdere malen de kans om te spreken. Aangezien het doel van de Boerengeneraals was om geld in te zamelen voor de voormalige republieken. Het grootste gedeelte van zulke toespraken ging hier dan ook over. Nederlandse donaties werden met open armen ontvangen en de mensen werden bedankt voor hun bijdrage. Tegelijkertijd probeerden de generaals de situatie zo schokkend mogelijk neer te zetten in de hoop nog meer geld te kunnen inzamelen. Ze zinspeelden op de emoties van de toeschouwers door veel details te geven over de situatie in de voormalige Boerenrepublieken. Dit soort nieuws werd dus niet alleen via de kranten verspreid, maar ook via de woorden van de generaals, in dit geval Louis Botha in Middelburg:

‘Door den zegen des Heeren zijn wij staande gebleven.

De tegenpartij maakte echter den toestand al zwaarder en zwaarder. De vrouwen en kinderen werden naar de commando's te velde gezonden, waar geen voedsel voor hen was en geen dak.

Later zijn die vrouwen en kinderen weder in handen gevallen van den vijand, want het was ons onmogelijk met hen rond te trekken. De Engelschen hadden onze huizen verbrand en hebben onze vrouwen en kinderen tegen hun wil veeltijds, met geweld vervoerd naar de welbekende concentratiekampen.²⁰³

Nadat Botha een levendig beeld had geschetst van de strijd van de Boeren vervolgde hij over de situatie zoals die ontstaan was na de oorlog:

‘Het [Afrikaansche volk] zal dus opnieuw woningen moeten stichten en arbeiden aan zijn voortuitgang. En dat moet spoedig gebeuren, want ons volk mag niet stilstaan, niet blijven zooals het is, want stilstaan is achteruitgang.’²⁰⁴

Botha vertelde over het feit dat de Boeren hun land moesten opbouwen, maar vergat niet dat de Nederlanders trots waren op de Boeren en dat de Boeren op zich een trots volk waren. Daarom kwam de nadruk in zijn toespraak te liggen op het feit dat het volk zich zou moeten oprichten en zich ook zou gaan oprichten.

De Boerengeneraals spraken zich tijdens hun tijd in Nederland meerdere keren uit over stamverwantschap. Over de rol die de Boeren speelde voor het Nederlands volk en Nederlands nationalisme hielden zij wijs hun mond, maar wanneer het over stamverwantschap ging bleken de

203 Onbekende auteur, *De Boerengeneraals*, 28.

204 Idem, 29.

generaals positief te zijn jegens de Nederlanders.²⁰⁵ Dat betekende niet alleen dat er meer steun zou zijn voor de Boeren, het betekende ook dat de Boeren voor een langere tijd relaties met Nederland zouden hebben. Vooralsnog waren de betrekkingen met het Nederlandse volk nog goed, zelfs een half jaar nadat de Boeren de oorlog hadden verloren. Door tijdens de rondreis door Nederland actief het idee van stamverwantschap te steunen was er een openlijke handreiking voor relaties op de lange termijn. Deze handreiking werd door het Generale Boeren Hulpfonds aangegrepen om te overleggen over een op te starten taalfonds voor Zuid-Afrika.²⁰⁶ De brief die uiteindelijk vertelde dat de oprichting van dit taalfonds voor Nederlands in de voormalige Boerenrepublieken doorgang vond zei ook dat dit niet openbaar mocht worden. Het feit dat het overleg voor dit taalfonds plaats vond in Parijs bevestigde het geheime karakter.²⁰⁷ Uit de brief werd niet precies duidelijk waarom het overleg en de uitkomst van het overleg zo geheimzinnig moest zijn. Vermoedelijk ging het om een geldkwestie en het feit dat er geld uit de kas van het Generale Boeren Hulpfonds gebruikt zou worden om het taalfonds op te richten. Aangezien het NZAV niet de ambitie had om Nederlands nationalistisch gedachtegoed te verspreiden paste een taalfonds hier niet bij. Dat was namelijk specifiek gericht op de Nederlandse taal. Het gaat hier echter niet om de geheimzinnigheid, maar over het taalfonds zelf. Dat was een Nederlandse poging, naar aanleiding van het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland, om de Nederlandse taal binnen de voormalige Boerenrepublieken levend te houden. Omdat de generaals naar Europa kwamen kreeg het Generale Boeren Hulpfonds de kans om overleg te plegen met de Boeren over een taalfonds.

De Boerengeneraals en stamverwantschap stonden niet los van elkaar. Dat vond het Nederlandse publiek, maar dat vonden de generaals zelf ook. Wat betreft het Nederlands nationalisme stonden het publiek en de generaals verder van elkaar af. Alle uitingen van nationalisme ten spijt waren de Boeren overtuigd van de legitimiteit van de Boerennatie en gingen dan ook niet in op de toespelingen van het publiek, zoals de liederen en de Transvaalse vlaggen. Zij hielden echter ook grotendeels hun mond over de eigen natie om niemand tegen het hoofd te stoten. Nationalisme of het beeld dat de Nederlanders gebruikten van de historische connectie met de Boeren werden door de generaals niet ontkend dan wel bevestigd. Tevens lieten de Boerengeneraals zien over langetermijnvisie te beschikken door met het Generale Boeren Hulpfonds een overeenstemming te bereiken over een taalfonds voor Nederlandse taal in de voormalige Boerenrepublieken. Er was geen totale ontkenning van verwantschap, maar de generaals bleven

205 *Maasbode* 13 september 1902, 'De Boerengeneraals'.

206 GBH I, 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902', 'Confidentieel'.

207 *Ibidem*.

oppervlakkig over het onderwerp van hun eigen rol voor het Nederlandse volk. Het bezoek was dan ook vooral van pragmatische aard, ideologie werd door de Boeren naar de achtergrond geschoven.

4.5 Conclusie

De historische verbinding tussen de Boeren en Nederland werd op verschillende momenten uit de kast getrokken, maar in vrijwel alle gevallen was er sprake van een verbeelding waarbij stamverwantschap de hoofdrol speelde. Of het nou ging om de herdenking van de Tweede Boerenoorlog of om een oproep in de krant om geld te doneren, het kwam er op neer dat de oorlog die de Boeren hadden gevochten een oorlog was die ook op Nederlanders invloed had gehad. De strijd van de Boeren voor zelfbeschikking werd gezien als een voortzetting van de strijd die de Nederlanders in het verleden hadden gevochten tegen de Spanjaarden en de Fransen. Bovendien werd de strijd tegen de Engelsen gezien als een voortzetting van de strijd die in de tijd van de Republiek bestond tussen Engeland en Nederland. Verder werd bijvoorbeeld het Wilhelmus gebruikt om cultureel een verbinding te leggen. In Zeeland werden ook de overeenkomsten in taal erbij betrokken. Tegelijkertijd werd de Hollandse stam gebruikt om aan te tonen dat het het kleine Nederlandse volk, net zoals het kleine Boerenvolk, zich kon verzetten tegen grootmachten. Op deze manier bleef de Boerenstrijd een inspiratie voor Nederlanders. Cultuur stond centraal in de verbeelding van de historische verbinding tussen de Nederlanders en de Boeren in de vorm van taal, geschiedenis en lied. Zo werd de inspiratie die de Boerenstrijd het Nederlands eenheidsgevoel uitgebeeld.

Maar waarom werd de verbeelding van de historische verbintenis nog zo belangrijk geacht? Voor de Boeren was dit simpel te beantwoorden. Zij erkenden de historische verbintenis in de vorm van stamverwantschap op basis van pragmatische redenen. Door het idee van stamverwantschap te gebruiken in hun toespraken hoopten zij de inkomsten uit collectes te vergroten en internationale betrekkingen aan te halen met Nederlanders. Bijvoorbeeld door middel van een taalfonds. Voor de Nederlanders was de historische verbintenis nog steeds van belang omdat zij de Boeren gebruikten als bevestiging. Een bevestiging van het belang en het bestaansrecht van de Nederlandse stam. De Boeren hadden gevochten voor het voortbestaan van hun naties. Hoewel zij de oorlog hadden verloren verdween het Boerenvolk niet. Dit in combinatie met de identiteitscrisis die in Nederland gevoeld werd, als kleine staat tussen wereldmachten zorgde ervoor dat de historische verbintenis met de Boeren ook nog na de oorlog van belang was. Niet het verlies, maar de strijd en het voortleven van het Boerenvolk werd benadrukt. Gewone mensen konden in kleine getalen zich goed verzetten tegen een wereldmacht en vervolgens ook de eigen culturele waarden behouden. Ondanks het verlies van de Boeren werd de verbeelding van historische verbintenis gebruikt door

Nederlanders als geruststelling voor de eigen situatie. Daarnaast werd het verlies van de strijd weldegelijk herdacht in Nederland, maar werd daar ook weer het gevoel van hoop voor de toekomst aan verbonden. Het gevoel was dat de Boerennatie weer zou opstaan. Bovendien werkte het als spiegel voor het Nederlandse volk. De stamverwanten waren in staat om te strijden zoals de mensen in de tijd van de Republiek dat deden in de zeventiende eeuw en dus zouden de Nederlanders dat ook nog kunnen.

Stamverwantschap was voor de Nederlanders het belangrijkste. Een Nederlander zag het in 'Hollandsch bloed', een Boer in 'hetzelfde vleesch', maar het komt uiteindelijk uit bij hetzelfde begrip. Ook nadat de Boeren de oorlog hadden verloren bleef stamverwantschap een concept dat voor veel Nederlanders vanzelfsprekend was. Stamverwantschap was voor zowel het publiek als de organisatie, de generaals, de pers en de sprekers belangrijk en kreeg een centrale rol tijdens het bezoek van de Boerengeneraals. Stamverwantschap was dan ook de cruciale schakel voor het Nederlands nationalisme. Het gaf Nederlanders de kans om eensgezind en trots achter Nederland als natie te gaan staan, zonder dat er zelf grootse internationale prestaties werden neergezet. Dit werd gedaan door de stamverwante Boeren.

5. Conclusie

Op 22 oktober 1902 verscheen in de *Middelburgsche Courant* het bericht dat de Boerengeneraals niet meer in Europa zouden kunnen blijven. Op negen december vertrokken de generaals op een Engels schip richting het zuiden van Afrika. Het Nederlandse volk zou in de tussentijd geen kans meer krijgen om de Boerengeneraals een ontvangst te geven zoals dat eerder gebeurde in augustus, september en begin oktober. Nederlanders kregen niet meer de kans om het geld dat was opgehaald door collectes in Nederland persoonlijk af te geven aan de generaals met grote, georganiseerde verwelkomingen. Botha, De la Rey en de Wet hadden tijdens hun rondreis vele ontvangsten in Nederland meegemaakt en dus ook vele donaties mogen ontvangen. Het feest was echter voorbij. Op tien december 1902 waren de generaals niet langer in Europa. Op het schip namen zij echter meer mee dan alleen geld. Ook de ervaring van de ontmoeting met het Nederlandse volk ging mee naar Zuid-Afrika.

Maar wat was de rol van Nederlands nationalisme geweest tijdens het bezoek van de drie Boerengeneraals aan Nederland na de Tweede Boerenoorlog? De rol van Nederlands nationalisme was minder openlijk dan verwacht werd voor het onderzoek. De Nederlandse regering en het grote NZAV weerhielden zich grotendeels van nationalistische uitingen en wilden neutraal blijven. Het was het publiek dat met Transvaalse en Nederlandse vlaggen zwaaide en verschillende liederen zong. Zij waren benieuwd naar de Boerengeneraals en zij waren degene die door middel van inzamelingsacties en donaties de Boeren ondersteunden. Dankzij het idee van stamverwantschap kozen veel Nederlanders er voor om de Boeren te steunen als ware het familieleden waren die ze steunden. Het bezoek van de generaals was het moment bij uitstek voor het Nederlandse publiek om de combinatie van Boerenliefde en Nederlands nationalisme te uiten. Er was sprake van nationalisme van onderop, niet bovenaf.

De rol die het Nederlands nationalisme inhoudelijk speelde was er een van spiegel. Het Nederlandse volk dat zoals uitgelegd in de negentiende eeuw in een identiteitscrisis beland was kon zich tijdens de twee Boerenoorlogen optrekken aan de Boeren dat als klein en stamverwant volk vocht voor zelfbehoud. Echter, ook na de Tweede Boerenoorlog, de oorlog die de Boeren verloren, was de interesse in de Boeren met Nederlands nationalisme in het achterhoofd nog present. Dit in tegenstelling tot het beeld wat in de literatuur leeft. De basis waarop de interesse was gestoeld was wel veranderd. Niet langer stond centraal hoe de Boeren in 1881 de Engelsen op hun plaats hadden gezet. Tijdens het bezoek van de generaals was juist het vertrouwen in het voortbestaan van de cultuur nadat de oorlog verloren was van belang. De ‘Nederlandse stam’, waar zowel de Nederlanders als de Boeren onderdeel van waren had zich al verzet tegen grootmachten in de

zeventiende eeuw ten tijde van de Republiek, waar de sprekers zich tijdens het bezoek ook over uitspraken. Nu had de stam dit weer gedaan, maar niet gewonnen. Echter, de lange strijd was zo'n grootse prestatie dat de Nederlanders alsnog trots konden zijn op de Nederlandse stam. Bovendien waren de vredesvoorwaarden zo dat de eisen die de Boeren hadden bij overgave ingewilligd werden. Deze eisen hadden voor een belangrijk deel betrekking tot de cultuur van de Boeren. Naast de daden van de Boeren stond nu ook het overleven van de cultuur in de schijnwerpers.

Het voortbestaan van de cultuur van de Boeren had direct betrekking op de rol van het Nederlands nationalisme tijdens het bezoek van de generaals. In Nederland werd de historische verbinding inderdaad zo verbeeld dat er sprake was van twee volken die 'verwant' waren aan elkaar. De Boeren hadden de oorlog verloren, maar bleven als volk bestaan en omdat dit het geval was kon het Nederlandse publiek niet alleen trots zijn op de prestaties van de stamverwanten tijdens de oorlog. Het betekende ook dat er hoop was voor het Nederlandse volk. De Tweede Boerenoorlog was ondanks alles een bevestiging van het bestaansrecht van de Nederlandse stam gebleken. Zo konden de Boeren als spiegel gebruikt worden. Een klein volk dat een strijd had geleverd, iets dat het Nederlandse volk dus ook zou kunnen. Bovendien bleef het volk en de cultuur voortbestaan, wat dus ook met het Nederlandse volk zou kunnen gebeuren mocht Nederland soevereine staat van het Europese toneel verdwijnen.

De rol van het Nederlands nationalisme tijdens het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland was dus niet zozeer een georganiseerde politieke rol vanuit invloedrijke instanties. Daarentegen was het wel een uiting van cultureel nationalisme dat het Nederlandse publiek uitte en waar het publiek zelfvertrouwen uit putte. Cultureel nationalisme is zoals Anthony Smith beschreef nationalisme op basis van gelijke tradities, taal, religie enzovoorts, kort gezegd: cultuur. De stamverwante Boeren en Nederlanders hadden overeenkomsten in cultuur en zochten toenadering tot elkaar. De Boeren zochten toenadering omdat zij geld en steun zochten voor de wederopbouw van de voormalige Boerenrepublieken, de Nederlanders keken naar de Boeren als verdedigers van de Nederlandse stam. Zo konden de Boeren door het Nederlandse publiek gebruikt worden voor nationalisme. Twee volken die afkomstig waren van een stam die vastberadenheid en strijdlust voorop had staan. Hier werd tijdens het bezoek van de generaals dan ook regelmatig naar verwezen, net zoals de overeenkomsten in taal. Sommige sprekers gingen zelfs zo ver dat de Boeren als een door God verkozen volk te zien. De oorlogsprestaties van de Boeren werden genoemd in het rijtje van Nederlandse oorlogsprestaties en het Wilhelmus, dat voor het Nederlandse publiek werd gespeeld in tijden van nood en vreugde, werd voor de Boeren gespeeld. Bovendien werd zo voor de Nederlanders duidelijk dat de Nederlandse natiestaat wel degelijk bestaansrecht had. De strijd van de Boeren was een verbinding met het roemruchte verleden van de Nederlandse stam op een

moment dat de Nederlanders op zoek waren naar een bevestiging van het bestaansrecht van hun volk. De verbinding door middel van cultuur met de Boeren en het verleden bood uitkomst.

De rol van nationalisme tijdens het bezoek van de Boerengeneraals aan Nederland had dus niet zozeer betrekking op de Boeren, maar op het Nederlandse publiek. Op basis van cultuur speelden de Boeren nog steeds een rol voor het Nederlands nationalisme, dat tijdens het bezoek werd geuit door het publiek, de pers en op privétitel door personen binnen de organisatie. Voor het Nederlandse publiek was dat het belangrijkste van het bezoek van de Boerengeneraals aan diverse steden in Nederland. Voor de Boerengeneraals was dat niet het geval, zij hechtten meer waarde aan het geld dat ze incasseerden dankzij de collectes.

De Boerengeneraals waren dus meer voor de Nederlanders dan slechts drie mannen die het Boerenvolk hadden geleid in een oorlog tegen Britse overheersing. Zij representeerden het volk waaraan de Nederlanders zich wilden spiegelen. Dit alles vond plaats na de Tweede Boerenoorlog, wat bevestigt dat er ook na de oorlog nog sprake was van interesse in Nederland voor de Boeren. Dit uitte zich niet alleen in het feit dat er collectes werden gehouden voor de getroffenen van de oorlog, maar ook omdat hier ideeën van nationalisme aan verbonden werden. Ook na de oorlog waren de Boeren belangrijk voor het Nederlands nationalisme, wat ook weer belangrijk was voor de Boeren zelf. Immers, Nederlanders met een opgeheven hoofd steunden de Boeren waarschijnlijk intensiever dan Nederlanders als een verslagen volk. Het bezoek van de Boerengeneraals was dus alsnog een inspiratie voor Nederland, terwijl de Boeren juist zelf op zoek waren naar hulp.

In de inleiding werd een citaat van Henk te Velde gebruikt om aan te tonen wat het beeld is dat de literatuur schetst met betrekking tot de Boeren en het Nederlands nationalisme na de Tweede Boerenoorlog. Hij zei dat de Nederlanders zich nu moesten richten op binnenlandse factoren, zoals de eigen taal. Nederlanders waren inderdaad bezig met taal, maar niet alleen als binnenlands aspect. Ook na de Tweede Boerenoorlog werd taal en cultuur in zijn algemeen nog in verband gebracht met buitenlandse factoren als de Boeren. De Graaff zijn bewering dat het Nederlands nationalisme verder moest zonder de Boeren omdat zij hun staatkundige onafhankelijkheid hadden moeten opgeven past ook niet bij het beeld van de juichende mensen in bijvoorbeeld Rotterdam en Middelburg. Met of zonder staat, de Boeren waren van belang voor de cultuur en de kracht van de Nederlandse stam.

6. Bronvermelding

Primaire bronnen

Archivalia

Stadsarchief Rotterdam, Toegangsnummer 444.01, Bestanddeel 6086, 'Gemeentesecretarie Rotterdam afdeling Algemene Zaken: Raad; B&W: 1901.

Stadsarchief Rotterdam, Toegangsnummer 444.01, Bestanddeel 6087, 'Gemeentesecretarie Rotterdam afdeling Algemene Zaken: Raad; B&W: 1902.

Stadsarchief Rotterdam, Krantenarchief Maasbode/De Tijd 8, microfiche 16-18.

Stadsarchief Rotterdam, Krantenarchief Rotterdamsche Courant 36, microfiche 24-29.

Stadsarchief Rotterdam, 'Register der resolutiën en notulen van de grote, brede of algemene kerkenraad, 1749-1951', toegangsnummer 23.01, bestanddeel 37, '1898 juni 1-1906 mei 9'.

Zuid-Afrikahuis Amsterdam, Diverse archieven, Archiefnummer XV, GBH I, 'Comissie van ontvanst der Boerengeneraals Correspondentie 1902'.

Zuid-Afrikahuis Amsterdam, NZAV archief, archiefnummer VIII, afdeling Rotterdam.

Kranten

Kranten.kb.nl: *Het nieuws van de dag: Kleine Courant* (1902).

Www.krantenbankzeeland.nl: *Middelburgsche Courant* (1902).

Www.krantenbankzeeland.nl: *Vlissingse Courant* (1902).

Www.krantenbankzeeland.nl: *De Zeeuw* (1902).

Verslag en autobiografie

Onbekende auteur, *De Boerengeneraals in Zeeland. 30 september – 1 oktober* (Middelburg 1902).

Wet, de, Christiaan, *Tusschen Boer en Brit* (Pretoria en Amsterdam 1902).

Secundaire bronnen

Algra, A. en H. Algra, *Dispereert niet. Twintig eeuwen historie van de Nederlanden. Deel vijf* (Franeker 1978).

Anderson, Benedict, *Imagined Communities* (New York and London 2006).

Bossenbroek, Martin, *Holland op zijn breedst: Indië en Zuid-Afrika in de Nederlandse cultuur omstreeks 1900* (Amsterdam 1996).

Fremont-Barnes, Gregory, *The Boer War 1899-1902* (Oxford 2003).

- Gellner, Ernest, 'Nationalism', *Theory and Society* 10:6 (1981), 753-776.
- Gellner, Ernest, *Nations and nationalism* (Oxford 1983).
- Graaff, de, B.J.H., *De mythe van de stamverwantschap. Nederland en de Afrikaners, 1902-1930* (Amsterdam 1993).
- Grever, Maria, 'Historical consciousness and the twofold character of time', in *Syllabus master History of Society FHKW 2009* (Rotterdam 2009).
- Grever, Maria, 'The gender of patrimonial pride. Changes in historical culture and the revitalization of national canons in the West', in Saskia Wieringa ed. *Traveling heritages. New perspectives on collecting, preserving and sharing women's history* (Amsterdam 2008).
- Hexham, Irving, 'Dutch calvinism and the development of Afrikaner nationalism', *African Affairs* 79:315 (1980), 195-208.
- Koppen, van, Christiaan, *De Geuzen van de negentiende eeuw: Abraham Kuyper en Zuid-Afrika* (Utrecht 1992).
- Kuitenbrouwer, Maarten, *Nederland en de opkomst van het moderne imperialisme. Koloniën en buitenlandse politiek 1870-1902* (Amsterdam 1985).
- Kuitenbrouwer, Vincent, 'De geografie van de stamverwantschap. Op zoek naar Nederlandse plaatsen van herinnering in Zuid-Afrika', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 124:3 (2011), 334-349.
- Kuitenbrouwer, Vincent, *A war of words. Dutch pro-Boer propaganda and the South African war 1899-1902* (Amsterdam 2010).
- Meintjes, Johannes, *General Louis Botha: A Biography* (Cassell en London 1970).
- Meintjes, Johannes, *De la Rey: Lion of the West* (Johannesburg 1966).
- Meurs, van, Martin, *J.C. Smuts. Staatsman, Holist, Generaal* (Amsterdam 1997).
- Nora, Pierre, 'Between memory and history: Les milieux de mémoire', *Representations* 26 (1989) 7-24.
- Poldermans, D.A. 'Zeeuws volkslied' (1919):
<http://www.zeeuwsebibliotheek.nl/zeeland/zeeuws/volkslied> (17 mei 2012).
- Rey, De la, Hennie, *Die ware generaal Koos De la Rey* (Protea 1998).
- Schoor, van, M.C.E., 'Christiaan Rudolph de Wet. *Krygsman en volksman*' (Pretoria 2007).
- Schutte, G.J., *Nederland en de Afrikaners. Adhesie en Aversie* (Franeker 1986).
- Smith, Anthony D., 'Ethnic persistence and national transformation. *Nations before Nationalism* by John A. Armstrong; *Nations and Nationalism* by Ernest A. Gellner', *The British journal of sociology* 35:3 (1984), 452-461.

Tamir, Yael, 'The enigma of nationalism. *Imagined Communities* by Benedict Anderson; *Nationalism: Five Roads to Modernity* by Liah Greenfeld; *National Identity* by Anthony D. Smith', *World Politics* 47:3 (1995), 418-440.

Velde, te, H., *Gemeenschapszin en plichtsbesef. Liberalisme en nationalisme in Nederland, 1870-1918* (Den Haag 1992).

Wesseling, H.L., *Plaatsen van herinnering. Een historisch succesverhaal* (Amsterdam 2005).

Zuid-Afrikahuis Amsterdam, Archiefbeschrijving NZAV en Suid-Afrika instituut.

Zerubavel, Eviatar, *Time maps. Collective memory and the social shape of the past* (Chicago en London 2003).

Afbeeldingen

'Grafmonument van de gebroeders Evertsen':

<http://www.dodenakkers.nl/artikelen/kerkgraven/108-evertsen.html> (17 juli 2012).

'Het bezoek van Generaals Botha en de la Rey aan de Ambachtsschool':

http://collecties.gemeentearchief.rotterdam.nl/publiek/imageviewer.aspx?view=lijst&mode=&volgnummer=1&imgid=131243052&xmldescid=293591&uitgebreid_zoeken=&dossierid=&source=detail&positie=2#media/293591/1 (02-07-2012).

'Het vertrek der Boeren-Generaals van Rotterdam naar London – Aankomst van de Generaals vóór de Boot':

http://collecties.gemeentearchief.rotterdam.nl/publiek/imageviewer.aspx?view=lijst&mode=&volgnummer=1&imgid=129425307&xmldescid=800856&uitgebreid_zoeken=&dossierid=&source=detail&positie=5#media/800856/1 (02-07-2012).

'Het driemanschap, dat tijdens de Tweede Vrijheidsoorlog het commando voerde over de strijdmacht der Boeren':

http://www.dbnl.org/tekst/algr001disp05_01/algr001disp05ill227.gif (02-07-2012).

'Paul Krüger te Rotterdam: Bergweg':

http://collecties.gemeentearchief.rotterdam.nl/publiek/imageviewer.aspx?view=lijst&mode=&volgnummer=0&imgid=131255862&xmldescid=1089292&uitgebreid_zoeken=&dossierid=&source=detail&positie=6#media/1089292/1 (02-07-2012).

Prentbriefkaart: 'Ter herinnering aan 't bezoek der Boeren-Generaals Botha en De La Rey aan Middelburg op 1 Oct. 1902':

http://beeldbank.zeeuwsebibliotheek.nl/component/option,com_memorix/Itemid,2/task,topview/searchplugin,oai/oai_id,zebi:col4:dat11751/CollectionID,4/RecordID,11751/PhotoID,PB011822/ (02-07-2012).